

Viliam Klimáček

S J S I

Úteky Alžbety Rakúskej

Réžia Eszter Novák

Dramaturgia Peter Kováč

Scéna Jozef Ciller

Kostýmy Peter Čanecký

Hudba György Selmeczi

Choreografia Péter Novák

Masky Juraj Steiner

Premiéry 7. a 8. júna 2016
Sála činohry, nová budova SND, Pribinova 17, Bratislava

OSOBY A OBSADENIE

Sissi, cisárovna Alžbeta Rakúska	Táňa Pauhofová
Franz Jozef I., cisár rakúsky	Tomáš Mašťalír
Žofia, arcivojvodkyňa, cisárova matka	Emília Vášáryová, Anna Javorková
Rudolf (muž), korunný princ	Daniel Fischer
Mary Vetserová, baronesa, Rudolfova milenka	Monika Potokárová**
Rudolf (dieťa)	Samuel Kennedy*, Juraj Horský*, Andrej Mojžiš***
Gondercourt, gróf, Rudolfov vychovávateľ	Ľubomír Paulovič, Richard Autner*
Mária Valéria, najmladšia dcéra cisárovnej	Monika Šagátová**
Ida Ferenczy, dvorná dáma jej veličenstva	Monika Horváthová**
Andrássy Gyula, uhorský gróf a politik	Tamás Gál*
Katarína Schratt, herečka Burgtheatra	Gabriela Dzuríková
Fanny Angerer, kaderníčka jej veličenstva	Bronislava Kováčiková**
Eugen, hlavný komorník cisára	Dušan Taragel'
Konstantin Christomatos/Achilles, hrbatý Grék, predčítač jej veličenstva, mení sa na Achilla	Matej Marušin*
Mizzi Kasparová	Barbora Palčíková**
Heinrich Heine	Michal Kalafut*
Zbor dvoranov, lokajov, tajných, kurtizán a Eugenov	
Richard Autner*, Márton Béhr**, Nikolett Dékány**, Petra Gavláková**, Monika Horváthová**, Jakub Jablonský**, Adam Jančina**, Michal Kalafut*, Simon Kopunec**, Bronislava Kováčiková**, Matej Marušin*, Barbora Palčíková**, Monika Potokárová**, Tomáš Stopa**, Michal Spielmann**, Monika Šagátová**, Dávid Uzsák**, Martin Varínsky**	

* ako hosť

** poslucháč VŠMU

*** Bratislavský chlapčenský zbor

Asistentka réžie Jana Kopsová

Inšpicient Naďa Bradáčová

Text sleduje Marta Padrtová

Technické vedenie Viliam Švarda

Stavby Dušan Pikáli, Viliam Hapl

Svetlá Martin Tomaško

Zvuk Ľuboš Holík

Dámska garderóba Stazka Kunochová

Pánska garderóba Dana Bučíková

Masky Monika Olanová

HUDOBNÍCI

Akordeón, klavír Eva Ptačinová, Boris Lenko

Husle Jaroslava Voľanská, Lucia Prágerová

Klarinet Branislav Dugovič, Pavol Púchovský

Kontrabas Marián Vavro, Ján Prievozník

Osobitne ďakujem Ľubomírovi Paulovičovi za pedagogické vedenie
detských predstaviteľov, nesmierne mi tým pomohol.

Eszter Novák

Výpravu realizovali Umelecko-dekoračné dielne SND
pod vedením riaditeľa Mgr. art. Jaroslava Valeka.

Táňa Pauhofová

Viliam Klimáček

Foto: © Danica Pury

SISSI – FITNES STORY

Viacere témy svojich hier som stretol vďaka iným ľuďom, ktorí sa ma s rôznym úspechom pokúšali nadchnúť pre písanie. Tak sa stalo, že po dlhom váhaní som napísal hru o Husákovi, či ďalšiu o temnej strane slovenského štátu, zvanej holokaust. Cestu mi skrížila aj silná trojica Dubček, Mečiar, Svätopluk, ale najpríjemnejšie stretnutie ostatných rokov som zažil s Alžbetou Bavorskou, neskôr Rakúskou, ktorá je viac známa pod dievčenskou prezývkou Sissi. Môže za to Martin Čičvák, ktorý mi raz v Prahe uprostred kočkovania svojho prvého dieťaťa, keď sme sa bavili o našej budúcej spolupráci, povedal jej meno. Rakúska cisárovná, ktorej technicolorový obraz trochu naivne zvečnila v päťdesiatych rokoch Romy Schneider – nemohla za to, na vine bol marcipánový scenár a sachertortová réžia – sa mi naozaj zdal nudný. Ach, ako som sa mýlil! Vzápäť vypukla prietrž mračien a ja som mokry utekal do obrovského kníhkupectva

na Václavskom námestí, kde mi hneď padlo do oka asi desať životopisných kníh o cisárovnjej. A medzi nimi aj tá o jej diétnom systéme, ktorým sa postila, a o cvikoch, ktorými sa denne týrala. Hneď som vedel, že mám kľúč k príbehu prvej modernej ženy, ktorá rovnako ako o vlastnú dušu dbala aj o svoje telo.

Sissi z pohľadu fitness

Ešte k tej duši – cisárovná plynulo hovorila okrem rodnej nemčiny aj anglicky, maďarsky a grécky a do Homérovho jazyka preložila *Hamleta*. Celý život bola v pohybe a chodievala na štyridsaťkilometrové túry, pri ktorých jej grécky predčítač čítal *Iliadu a Odyseu*. Dvorné dámy na túrach omdlievali a horskí vodcovia sa zahanbene vracali z polovice výstupu, pretože cisárovnjej nestačili. A to nehovorím, že bývala najlepšou jazdkyňou Európy a denne cvičievala náročné gymnastické zostavy a držala drakonické diéty, len aby si udržala dokonalú postavu. Vidieť v jej komnatách v Hofburgu uprostred pyramíd porcelánových servisov ribstol, kruhy a iné cvičebné náradie je halucinačný zážitok, ktorý odporúčam každému divákovi. Možno aj preto som prvú verziu hry napísal v jednom ťahu v januári 2008 na svojom starožitnom stole, kde sa na mňa zo skleneného ťažidla dívala sama cisárovná. Tú hru som odvtedy veľakrát prerábala a z komornej verzie, takmer monodrámy, sa vylúpol dnešný text, ktorý si objednala Činohra SND. Už som vedel, že Sissi ma zaujíma ako moderná žena nielen pre spojenie intelektu a krásy, nielen pre márný boj so starobou, ale predovšetkým pre citlivé srdce, ktoré túži milovať, ale už sa nedokáže otvoriť. A stále platonicky sníva o ideálnom mužovi a píše básne o samote. Áno, naša cisárovná – naša, pretože bola aj vládkyňou Uhorska, teda aj dnešného Slovenska – tajne písala poéziu. Žiaľ, úplne rezignovala na možnosť vládnuť, a tým zlepšil život v monarchii a reformovať ju. Sissi je prvá moderná celebrita. Vo svojej dobe ju vyhlásili za najkrajšiu ženu sveta, ale neznesla tlak publicity a verejného záujmu. Séria jej dlhých útekov sa skončila na nábřeží Ženevského jazera, kde na ňu čakal anarchista, ktorý ju prebodol pilníkom. V jej citovom zmätku a manželskej mezaliancii, v ktorej zariadila manželovi milenkú, len aby mala od neho pokoj, sa možno nájde viac súčasníkov, ako by sme očakávali. A v neposlednom rade, uprostred cisárskej Viedne a jej pompéznej nádhery, uvidíme na javisku aj kúsok svojich dejín a prehlbujúce sa protiklady doby, ktoré viedli šesťnásť rokov po Alžbetinej smrti k vojne, ktorej dnes hovoríme prvá svetová.

SISSI

Alžbeta Amália Eugénia, čiže Alžbeta Bavorská, prezývaná Sissi (alebo Sisi), sa narodila 24. decembra 1837 v Mníchove ako tretie dieťa bavorského vojvodu Maximiliána Jozefa Wittelsbacha a vojvodkyne Ludoviky Wilhelminy Bavorskej. Dohromady mala sedem súrodencov. 24. apríla 1854 sa vydala za cisára Františka Jozefa a stala sa rakúskou cisárovnou a neskôr kráľovnou Čiech a Uhorska. Spolu s manželkou Napoleona III. Eugéniou ju považovali za najkrajšiu panovníčku svojej doby.

Detstvo

Narodila sa už s jedným vyrasteným zúbkom, čo sa vtedy považovalo za znak mimoriadneho šťastia a úžasnej životnej dráhy, ktorá ju mala čakať. Jej otec nosil titul bavorského grófa, ale pochádzal z menej urodzenej vetvy rodiny Wittelsbachovcov (Pfalz-Birkenfeld-Geinhausen), ktorej príslušníci nikdy nevládli. Pre jej výchovu bolo rozhodujúce, že vyrastala ďaleko od bavorského kráľovského dvora v mníchovskom paláci svojho otca a v jeho letnej rezidencii v Possenhofene. Wittelsbachovský rod sa vyznačoval vysokou inteligenciou, citlivosťou, túžbou po slobode i neformálnosťou. Sissi bola ako dieťa ustavične v pohybe, nesústredila sa, behala, liezla na stromy, pripomínala skôr chlapca a dnes by sme možno povedali, že mala syndróm hyperaktívneho dieťaťa. Vychovali ju podľa rousseauovských zásad, chodievala s otcom po dedinských krčmách, hrala na citare a jódovala. Otec mal aj veľa nemanželských detí so sedliackami z okolia, prezývali ho „citarový Max“, ale vlastnil aj knižnicu s 27 000 knihami. Wittelsbachovci boli známi aj tým, že si bezohľadne presadzovali vlastnú slobodu, u príslušníkov tohto rodu sa niekedy prejavovali aj dedičné psychické poruchy.

„Je pre mňa dvojnásobným šťastím, že pri výbere nevesty som počúval svoje hlbšie city a zo srdca dúfam, že vo vynikajúcich vlastnostiach svojej snúbenice nájdem životné šťastie.“

(Cisár František Jozef)

Roku 1853 odprevadila matku a sestru Helenu do Bad Ischlu, aby sa tam stretli s bratrancom Františkom Jozefom, rakúskym cisárom, lebo jeho matka, arcivojvodkyňa Žofia, si vyhládla Helenu ako budúcu manželku pre svojho syna. Panovník sa však vzoprel matkinej vôli a namiesto vyhladnutej nevesty sa zasnúbil so šestnásťročnou Alžbetou. Stalo sa to 18. augusta v deň cisárových 23. narodenín.

„Rakúskemu cisárovi sa nedáva košom,“
povedala. „Som zamilovaný ako poručík
a šťastný ako Boh,“ vyjadril sa cisár.

Sissi však nemala dostatočnú výbavu, hekticky jej ju dopĺňali, aj preto ju neskôr ohovárali, že „*prišla na cisársky dvor zo žobráckeho hospodárstva*“. Po niekoľkomesačnom období zasnúbenia uzavreli manželstvo vo viedenskom kostole rádu svätého Augustína (Augustinerkirche). V hlavnom meste ríše nasledovala týždňová slávnosť. Viedenskému biskupovi, ktorý celebroidal svadbu, pomáhali sedemdesiat kňazov. Nevesta dostala 12-tisíc dukátov ako „ranný dar“ po uskutočnení manželského spojenia (až na tretiu noc po svadbe), a potom to musela osláviť pri raňajkách so svokrou, nečudo, že sa od začiatku cítila na dvore príšerne. „*Prišla som rovno z detskej izby na cisársky trón,*“ napísala Sissi.

Na cisárskom dvore

Počas niekoľkých mesiacov, ktoré uplynuli medzi zasnubami v Ischli a svadbou vo Viedni, sa Alžbeta pripravovala na úlohu cisárovej manželky, čo si vyžadovalo, aby si osvojila množstvo nových poznatkov, nevyhnutných pre jej budúce vysoké spoločenské postavenie. Jej rodinná výchova bola z tohto hľadiska celkom nedostatočná. V plánoch wittelsbachovskej rodiny sa totiž vôbec neuvažovalo o možnosti, že by sa ich dcéra mohla dostať na trón, i keď Alžbeta si od roku 1848 písala s cisárovým mladším bratom Karolom Ľudovítom. Medzi najdôležitejšie predmety z pohľadu jej budúcej úlohy boli dejiny Rakúska a celej monarchie, ktoré ju vyučoval skvelý historik, uhorský gróf János Majláth. (Od neho sa naučila aj prvé maďarské slová a básničky, hoci maďarčinu si osvojila až neskôr a – súdiac podľa jej korešpondencie – na vysokej úrovni. Na svojho učiteľa spomínala s uznaním aj po rokoch.) Učila sa však najmä pravidlá spoločenského správania, hoci mimoriadne prísnu etiketu (tzv. španielsky dvorný rituál) najkonzervatívnejšieho panovníckeho európskeho dvora si nikdy nedokázala a neskôr ani nechcela osvojiť. Pri jej príprave

Tomáš Maštálík, Tárja Pauhojová

na rolu cisárovnej tvoril prekážku aj jej bavorský dialekt i slabá znalosť francúzštiny, ktorá nezodpovedala úrovni požadovanej na cisárskom dvore. Inak bol dvor voči vzdelaniu nepriateľský; Sissi celý život študovala filozofiu, literatúru a dejiny, kým dvorania sa bavili len o triviálnostiach a ohovárali. Po anglicky sa naučila už v detstve, ale jej pokus naučiť sa po česky bol neúspešný, (hoci česká šľachta bola najvýznamnejšou mimorakúskou časťou monarchie aj dvora), a preto ju v Čechách nemali radi. Po Rudolfovej smrti sa zahĺbila hlavne do štúdia starej i modernej gréčtiny. Cvične preložila do gréčtiny Hamleta aj Schopenhauera, do nemčiny prekladala Byrona.

Mladá cisárovná si od začiatku nedokázala nájsť miesto v pre ňu cudzom prostredí. Jeho strohosť a meravosť reprezentovala v jej očiach panovačná svokra, arcivojvodkyňa Žofia, („jediný chlap na habsburskom dvore“). Práve ona učila Sissi dvorským spôsobom, zariadila im spoločnú domácnosť, kde bola stále prítomná, do všetkého mladým manželom hovorila a Františka Jozefa výrazne ovplyvňovala. Cisár trávil s manželkou len málo času, pretože ho v rokoch po svadbe, ktoré poznamenala prehlbujúca sa kríza monarchie, čoraz viac zamestnávali vnútropolitické i zahraničnopolitické záležitosti.

Sotva šestnásťročná Alžbeta otehotnela už v prvom roku po svadbe. 5. marca 1855 porodila prvú dcéru Žofiu a 12. júla 1856 Gizelu. Jej svokra umiestnila detské izby vedľa svojho apartmánu v druhom krídle Hofburgu a toto jej rozhodnutie viedlo k prehĺbeniu rodinného konfliktu. Alžbetu v podstate zatlačila do úzadia, lebo svoje deti mohla vídať iba pri príležitosti ich návštevy tak, že pri tom musela prejsť cez dlhý rad komnát. Dcéry väčšinou našla v kruhu veľkej skupiny vychovávateľov, pestúnok a najvyšších dvorských dôverníkov. Na ich výchovu nemala takmer nijaký vplyv, lebo cisárova matka nepovažovala mladistvú Alžbetu za dostatočne zreľú na zodpovednú výchovu detí, primeranú ich rangu. (Čiastočne azda i oprávnene.) Alžbetine snahy v tomto smere považovala za prejav istej revolty voči sebe, čím v nej ešte viac zvyšovala neistotu a pocit menejcnosti. Podľa spomienok pamätníkov však

Prvá dcéra Žofia

Druhá dcéra Gizela

rozkvitala do krásy. Jej jedinou slabinou boli zlé zuby, čo zvyšovalo jej neistotu a spôsobilo cisárovnej málovravnosť. Tvár si často zakrývala vreckovkou alebo vejjárom, prípadne pri hovorení neotvárala dostatočne ústa, takže jej tichá reč bola často na hranici zrozumiteľnosti, čo pri spoločenských príležitostiach spôsobilo nejednu nepríjemnosť, dokonca i komické situácie. Dvor považoval jej správanie za neohrabané alebo za dôsledok nedostatku inteligencie spôsobený výchovou, k čomu prispela aj jej slabá francúzština, preto ju zo začiatku prezývali „pekný hlupáčik“. Na jar 1857 v dlhotrvajúcom rodinnom konflikte pri obhajobe svojich rodičovských práv proti arcivojvodkyni Žofii dosiahla Alžbeta čiastočný úspech. Spolu s manželom sa rozhodli, že na plánovanú návštevu Uhorska si vezmú so sebou aj deti. (Ich staršia dcéra Žofia bola s nimi aj na ceste do Talianska v zime 1856 – 1857.) Nazdávali sa, že zmena prostredia prospíše ich dcéram, ktoré boli vo Viedni dosť chorľavé a ich chorobu v dôsledku nerozvinutosti lekárskej vedy považovali za sprievodný znak rastu zubov. V Budíne sa však stav Žofie zhoršil a jej rodičia sa o tom dozvedeli, až keď bol kritický, pretože odcestovali do Debrecína. Do Pešť-Budína sa vrátili, keď už umierala. Dvojiročná Žofia umrela 29. mája na týfus. Pod vplyvom tragédie sa Alžbeta celkom zrútila a Gizelinu výchovu úplne prevzala Žofia.

Ťažký psychický stav poznačil aj jej nasledujúce tehotenstvo. 21. augusta 1858 sa narodil túžobne očakávaný následník trónu, korunný princ Rudolf, nič to však nezmenilo na Alžbetinej pozícii na dvore, lebo aj naďalej ju tam považovali za cudzorodý prvok.

Do krízy sa dostalo aj jej manželstvo, k čomu do veľkej miery prispel neobmedzený vplyv jej svokry, ktorá chcela mať všetko pod kontrolou a tento konflikt sa v intrigánskom prostredí rôznymi klikami ovládaného dvora čoraz viac prehlboval. Prispeli k tomu aj povahové rozdiely manželov a ich odlišný názor na život. František Jozef dostal prísnu vojenskú výchovu, viedol skromný život, bol zavalený povinnosťami, nevyhýbal sa však ľúbostným dobrodružstvám. Starosti, súkromné tragédie a nenaplnené očakávania poznačili cisárovnú, ktorá už v ranej fáze manželstva trpela rôznymi chorobami. Veľká časť z nich mala podľa jej životopiscov psychosomatický pôvod, jej organizmus však poznačili aj dve tehotenstvá vo veku, keď sa ešte stále vyvíjala, ale aj drastické diéty a maniakálne cvičenie. Sissi chodila rýchlou chôdzou na dlhé túry, jej tempu ledva stačili aj muži, cvičila gymnastiku, jazdila na koni na úrovni špičkového športovca. Chovala poníky, papagáje, opice, veľké psy a najmä kone. V Gödöllő mala neskôr manéž, predvádzala cirkusové kúsky (vzťah k cirkusu získala po otcovi) a dvorná dáma hrala pritom na klavíri, často pozývala aj cigánske kapely. Dala si tam doviezť štvormetrákovú obryňu Eugéniu, aby ju mohla pozorovať, mala aj zrastené černošké dievčatá a černocha liliputánskeho vzrastu Rustima, ktorý sa hrával s Máriou Valériou a brávali ho aj do koča, keď rozdávali deťom cukríky. Deti sa Rustima báli a Sissi sa bavila. (Keď Rustimo zostarol a nebol už zaujímavý, zbavila sa ho a dala ho do ústavu.) Zbierala fotografie rodiny,

Anna Javorková

hercov, diplomatov, klaunov, žonglérov a najmä krásnych žien. Tie si dala posilať cez rakúskych diplomatov z celého sveta. Často neohlásená navštevovala chudobince, sirotince a nemocnice. Chorí ju milovali, lebo sa nebála dokonca ani cholery. Chodila aj do ústavov pre duševne chorých, podrobne sa vypytovala na diagnózy, počúvala prejavy pacientov, zaujímala sa o novú terapiu a bola prítomná na hypnóze, ktorú vtedy zavádzali ako liečebnú metódu. Po smrti dcéry ju však čoraz viac premáhala depresia, dlhé roky zápasila o manželovu priazeň, bojovala proti vplyvu panovačnej svokry a aby ju cisársky dvor prijal.

Lekár jej poradil zmenu podnebia i prostredia. Novšie výskumy však potvrdzujú dávnejšie známy predpoklad, že panovník ju nakazil kvapavkou, ktorú si dobová diagnostika v ranej fáze často mýlila so syfilisom, čo vtedy liečili arzénom. Viditeľný vedľajší účinok jeho používania bola aj kazovosť zubov, Alžbeta o niekoľko z nich aj prišla. V novembri 1860 odcestovala, oficiálne pre problémy s kašľom. Niekoľko mesiacov strávila na Madeire, na krátky čas sa vrátila do Viedne a znovu odcestovala na Korfu. Nakoniec po rodinnej dohode odcestovala do Benátok, kde na jej žiadosť pricestovali aj jej deti.

Intimita na cestách neexistovala, jej sprievod tvorilo 50 až 60 ľudí – najvyšší hofmajster, dvorné dámy, komorné, tajomníci, kadernička, kuchárky, cukrár, kočiš, stajňový personál, chovatelia psov, lekár, kňaz, ochranka; ak s ňou cestovali deti, tak aj ich učitelia. Každý vyššie postavený mal ešte aj vlastné služobníctvo, čo bol jeden z dôvodov, že by sa jej prípadný pomer s cudzím mužom nedal zatajiť. Na sklonku života však chodila už len s dvanásťčlenným sprievodom a bývala zásadne inkognito v hoteloch. Bola postrachom hotelierov, lebo chcela dve poschodia alebo celý hotel.

„Politická“ kariéra

Po dlhom pobyte v Benátkach ešte absolvovala kúru v Bad Kissingu a vo Viedni sa objavila znovu až roku 1862. Pred svojím návratom si však určila isté podmienky, a keďže už bola skutočne dospelá, podarilo sa jej presadiť niektoré zmeny aj proti svokrinej vôli. Zmeny sa týkali jej pozície na dvore, kde bola predtým zatlačená do úzadia a isté privilégia, ktoré podľa postavenia náležali jej, využívala dovtedy panovníkova matka.

Nadálej sa učila po maďarsky, dokonca prekonala odpor dvora a roku 1864 prijala na miesto dvornej dámy Idu Ferenczy, ktorá nebola pre ňu iba predčítačka a partnerka na rozhovory v maďarčine, ale stala sa z nej aj jej blízka priateľka. Svojím rozhodnutím opäť spôsobila komplikáciu v personálnej politike dvora, lebo Ida pochádzala z nižšie postaveného šľachtického rodu. V dôsledku toho vzniklo veľa nepríjemných a ponižujúcich situácií, lebo vzhľadom na svoj pôvod sa nesmela zúčastniť na mnohých spoločenských udalostiach. Čiastočné riešenie prinieslo jej vymenovanie za členku brnianskej nadácie, čo znamenalo jej faktické spoločenské povýšenie a urobilo ju pre cisársky dvor viac akceptovateľnou. Nie je vôbec jasné, ako si ju Alžbeta vybrala, jej meno dopísala na listinu ponúkaných dvorných dám na posledné miesto cudzia ruka. Isté je, že Ida mala na Sissi vplyv, veď okrem úloh predčítačky vykonávala funkciu akejsi osobnej tajomníčky

Tomáš Maštalír, Táňa Pauhofová

cisárovnej. V každom prípade jej prisudzujú významnú úlohu v tom, že cisárovnú neupriamila iba na maďarskú literatúru, ale na uhorskú otázku vôbec. Pod vplyvom jej silného kultu sa v minulosti Alžbetina úloha pri rakúsko-uhorskom vyrovnaní preceňovala, istý vplyv však na cisára v tejto otázke zrejme mala. K ďalšiemu vážnemu rodinnému konfliktu došlo kvôli prísnej vojenskej výchove jej syna Rudolfa. Alžbeta po návrate z ciest považovala jeho stav za hrozivý. Pripisovala to nepriaznivému vplyvu jeho vychovávateľa, grófa Gondrecourta, ktorý dostal za úlohu vychovať ho od malička za vojaka. (Jeho otec František Jozef mal podobnú výchovu.) Gondrecourt aj arcivojvodkyňa sa nazdávali, že práve vojenská príprava pomôže chorľavému chlapcovi fyzicky sa zoceliť a najmä pripraví ho na jeho budúce ťažké poslanie panovníka. Išlo sice o tradičnú predstavu výchovy k vládarským cnostiam, v Rudolfovom prípade však jeho vychovávateľa vôbec nebrali do úvahy fyzické a hlavne psychické predpoklady chlapca. Alžbeta dala v lete 1865 manželovi ultimátum, kde mu pohrozila verejným rozchodom v prípade, ak nevymení jeho vychovávateľa. Vydobyla si „výlučný dohľad“ nad výchovou detí, čo odporovalo rodinnému zákonu cisárskej rodiny, podľa ktorého mala dovtedy tieto práva hlava rodiny (v tomto prípade František Jozef). Okrem toho dosiahla aj právo sama si určovať miesto svojho pobytu a výber osôb, ktoré ju sprevádzali. Ku cti Františka Jozefa treba povedať, že ich dohodu rešpektoval až do konca jej života. Alžbeta sa po svojej počiatkovej izolácii čoraz viac oboznamovala s problémami

Tomáš Maštálir, Táňa Pauhofová

obyvateľov ríše a informovala sa aj o politickej situácii. Ako panovníkova manželka nemala bezprostredné politické úlohy, jej verejné účinkovanie sa malo obmedziť na vonkajšiu reprezentáciu, charitu a mecenášstvo. Alžbeta podľa mnohých svedectiev mala skvelú politickú intuíciu, napriek tomu len zriedka formulovala svoje politické názory, keďže cisár ju spočiatku v tomto smere vôbec nepovažoval za partnera, hoci s matkou naďalej konzultoval aj štátnické otázky. V prípade Alžbety znamenala istý obrat talianska kríza (bitka pri Solferine) a jednotlivé epizódy postupného zjednocovania Nemecka.

Po prehre s Pruskom v bitke pri Hradci Králové (3. júla 1866) sa cisárovná v súlade s rozhodnutím ministerskej rady vybrala do Uhorska, kde sa stretla s uhorskou politickou elitou, ktorá pripravovala vyrovnanie. Vzápätí referovala vo Viedni o svojej návšteve Budína, kam sa na druhý deň opäť vybrala aj so svojimi deťmi Rudolfom a Gizelou. Tentoraz skutočne prekročila svoju reprezentačnú funkciu, viackrát rokovala s grófom Andrássym a predostrela Františkovi Jozefovi návrh na riešenie situácie, hoci jeho základná podoba vznikla už skôr. Niektorí historici (Brigitte Hamannová) sú presvedčení, že využila všetky svoje ženské spôsoby, aby panovníka presvedčila o urýchlennom pristúpení na podmienky vyrovnania. Okrem iného argumentovala tým, že iba takto môžu zachrániť trón pre Rudolfa. (Hamannová sa napríklad nazdáva, že podstatnú úlohu v tom hrala aj Andrásyho mužská príťažlivosť, lebo Alžbeta sa vraj stala „sfanatizovaným nástrojom“ maďarského politika. Ich vzťah však bol podľa všetkého len priateľský.) Alžbeta sa v septembri vrátila aj s deťmi do Viedne aj v dôsledku rýchleho šírenia epidémie cholery v Uhorsku. 20. marca 1867 parlament schválil text vyrovnania, ktorý predostrel vládny kabinet vedený Andrássym. Bola to najdôležitejšia etapa vzniku rakúsko-uhorskej monarchie, ktorá sa stala ústavnou monarchiou na základe vzájomnej parity. 8. júna 1867 Alžbetu korunovali v Budíne za uhorskú kráľovnú. Cisársky pár dostal ako korunovačný dar kaštieľ v Gödöllő aj s príslušným panstvom, bohatým na lovnú zver. Peňažný dar (po 50 tisíc zlatých) venovali na založenie nadácie pre vdovy, siroty a vojenských invalidov povstania z rokov 1848 – 1849. Zasluby Alžbety o vyrovnanie sa však v minulosti často zveličovali, reálne sa uskutočnil plán významného uhorského politika Ferenc Deáka.

Po vyrovnaní

Dvadsaťdruhého apríla 1868, desať rokov po narodení Rudolfa, prišlo na svet v Budíne štvrté dieťa cisárskeho páru, Mária Valéria. Niektorí príslušníci dvorskej spoločnosti ju posmešne nazývali *Einzige (Jediná)*, pretože v protiklade k Rudolfovi a ku Gizele ju postihol osud dlhoočakávaných, neskoro narodených detí, ktoré často vyrastajú pod prehnanou materinskou ochranou. Vzhľadom na vekový rozdiel medzi ňou a súrodencami rástla do istej miery separovane v tesnej blízkosti Alžbety, ktorá s ňou udržiavala úzky symbiotický vzťah až do svadby. Predmetom irónie sa stala aj Alžbetina snaha, aby sa Mária Valéria čo najskôr naučila po maďarsky, a preto ju prezývali aj „*maďarské dieťa*“. Okrem toho sa o nej zlomyseľne a mylne klebetilo,

že jej skutočným otcom je gróf Andrásy. Svoje posledné dieťa chcela Alžbeta posadiť na uhorský trón (o čom svedčí aj Sissina báseň, ktorú napísala tesne pred jeho narodením), preto fakt, že sa jej napokon opäť narodilo dievčatko, prijal dvor s úľavou. Chlapec narodený v Uhorsku by mohol posilniť separatistické tendencie a napriek Pragmatickej sankcii i ostatným neskorším zmluvám by sa mohol stať následníkom uhorského trónu, čo by teoreticky mohlo znamenať odtrhnutie krajín uhorskej koruny. Z toho istého dôvodu bola neúspešná aj maďarská snaha, aby korunný princ Rudolf po dovŕšení plnoletosti sídlil v Budíne. Namiesto toho panovník určil za jeho sídelné miesto pražské Hradčany. Narodenie cisárovnej dcéry v Budíne však vyvolalo v Uhorsku nesmierne pozitívny ohlas. (Posledný uhorský kráľ, ktorý sa narodil v Budíne pred Máriou Valériou, bol Ján II. Žigmund Zápoľský roku 1540.)

Politická činnosť Alžbety po narodení poslednej dcéry nie je dokázateľná napriek tomu, že z jej básní vyplýva, že politické otázky ju naďalej zamestnávali. (Např. obsahom jednej z nich je Sissin sen, že bola cisárom a na prianie jej poddaných ustanovila namiesto monarchie republiku.) Pri významných štátnických udalostiach si po boku manžela plnila svoje reprezentačné povinnosti a po vymenovaní Andrásyho za ministra zahraničných vecí sa vedome držala v ústraní z obavy, aby za niektorými jeho rozhodnutiami nehládali jej osobný vplyv. V tejto fáze jej života hrala popri výchove Márie Valérie rozhodujúcu úlohu v jej živote jazda na koni. Pre zanedbávanie povinností panovníčky ju často kritizovali a nielen v prostredí viedenského dvora. Stiahnutie sa z verejného života bolo súčasťou jej programu vlastnej seberealizácie.

Posledné desaťročie jej života rozhodujúcim spôsobom poznačila nečakaná samovražda jej syna. Túto tragédiu nedokázala vnútorne spracovať, resp. do konca života ju prenasledovali výčitky svedomia. Rudolfova samovražda v Mayerlingu

v roku 1889 jej spôsobila nesmiernu bolesť. Celkom sa odovzdala smútku, okrem dvoch mimoriadnych príležitostí nosila odvtedy výlučne čierne šaty a svoje reprezentačné povinnosti úplne minimalizovala. Zhoršili sa jej somatické a psychosomatické choroby, ponorila sa do štúdia nábožensko-filozofických otázok, venovala sa špiritizmu (písala slabé básne, ktoré jej vraj diktoval duch Heineho), intenzívne sa vrhla na štúdium gréčtiny, aby týmito aktivitami liečila ťažké depresívne stavy. Vo Viedni sa zdržiavala čoraz menej, hoci cisár dal pre ňu v Lainzi postaviť poľovnícky zámoček prispôsobený jej potrebám. (Nezmestilo sa doň veľa ľudí, preto časť jej sprievodu musela plniť svoje povinnosti pri jej návštevách Viedne na inom mieste.) Uhorsko navštívila naposledy roku 1896 pri príležitosti otvorenia osláv milénia. Maďarský spisovateľ Kálmán Mikszáth vtedy napísal často citovaný fejtón, v ktorom Alžbetu zobrazil ako bolestnú matku (Mater Dolorosa):

„Kráľovná skloní hlavu... a tá snehobiela tvár začína odrazu červeniť... čoraz viac a viac. Spočiatku iba nie je celkom biela, potom je ako čerstvo preceďené mlieko, akoby sa v nej objavil odtieň ružovej, a neskôr očervenie, je ako život, červená, celkom červená. Aký úžas! Vedľa kráľa Františka Jozefa sedela kráľovná s červenou farbou života na lícach. Celé to trvalo iba minútu. Oči sa jej naširoko otvorili a objavil sa v nich bývalý jas. A z tých očí, ktoré sa volákedy dokázali usmievať tak, že rozveselili celú smutnú krajinu, vyvrela slzička. Stovky a stovky ľudí videlo tú drahocennú kvapôčku. Usmievavá krajina dokázala rozveseliť smutnú kráľovnú.“

Atentát

Deviateho septembra 1898 Alžbeta odcestovala do Ženevy napriek tomu, že jej sprievod nepovažoval túto cestu za dostatočne pripravenú a bezpečnú. Od cesty do Ženevy sa ju pokúšali odhovoriť, lenže neúspešne. Na druhý deň sa vybrala z hotela Beau Rivage so svojou spoločníčkou Irmou Sztáray (v hre ju na rozdiel od skutočnosti sprevádza Ida Ferenczy) po cestičke na brehu jazera do prístavu, kde do nej vrazil taliansky anarchista Luigi Lucheni a vrazil jej do oblasti srdca naostrený pilník. Pri výsluchu priznal svoju vinu, ale aj to, že jeho pôvodnou obeťou nemala byť Alžbeta, ale knieža Orleánsky. Po jeho nečakanom odchode sa rozhodol, že si namiesto neho vyberie inú prominentnú obeť, podľa možnosti príslušníka kráľovského rodu a vtedy sa z tlače dozvedel o Alžbetinom pobyte v Ženeve. Jej spoločníčka sa nazdávala, že zrážka s Luchenim bol pokus o lúpežné prepadnutie, pomohla jej aj s niekoľkými okoloidúcimi vstať zo zeme a pokračovali v chôdzi. Nastúpili na loď, na palube ktorej však cisárovná onedlho odpadla, a keď jej uvoľnili šnúrovačku, na jej hrudi zbadali ranu. Kapitán sa na žiadosť grófký Sztáray vrátil do prístavu, odkiaľ panovníčku v bezvedomí odniesli do jej hotelového apartmánu. Lekári však mohli konštatovať iba jej smrť. (Podľa

Táňa Pauhofová

niektorých novších medicínsko-historických interpretácií, keby dostala včasnú lekársku pomoc a hneď by ju operovali, mohli by jej zachrániť život aj pri vtedajšej úrovni lekárskej vedy.)

Už raz citovaný Kálmán Mikszáth napísal pri príležitosti jej úmrtia tieto riadky:

„Jej postavu zahaluje jas akejsi mysterióznej slávy, akoby dávno, veľmi dávno žila jedna kráľovná, ktorá nás veľmi milovala a veľa pre nás urobila. Nedokážeme analyzovať, čo to vlastne bolo, lebo z historických kníh, dokumentov a kroník to jasne nevyplýva, ale žije v našich citoch a so všetkou istotou žije v nás aj vedomie, že táto svätá žena ochraňovala v ťažkých hodinách Uhorsko, že z jej srdca, ktoré teraz prebodla dýka vraha, prvý raz zažiarili lúče, ktoré nás teraz zaplavujú jasom a hrejú svojím teplom. Druhá plavovlasá žena, Božia matka, ktorej postava je vyrazená na našich minciach, je v našich pocitoch len sestrou našej kráľovnej. Obe žijú v rovnakom postavení v krajine troch vrškov a dvojitého kríža.“

(Kálmán Mikszáth, *Zomrela kráľovná*, Országos Hírlap, 1898)

Alžbetinu mŕtvolu odviezol špeciálny dvorský vlak do Viedne. Pochovali ju týždeň po vražde 17. septembra. Jej ostatky uložili do cisárskej krypty (Kaisergruft) kapucínskeho kostola vedľa rakvy jej syna Rudolfa.

Alžbetin život po smrti

Alžbeta sa zaradila medzi významné postavy rakúskych aj maďarských dejín. Kult Sissi je dodnes živý. Jej vplyv na politiku monarchie síce nemôžeme preceňovať, napriek tomu sa v dvadsiatom storočí stala priam ikonickou postavou. V obecnom povedomí žije ako slobodomyselná postava s tragickým osudom. Jej pamiatku uchováva nespočetné množstvo verejných priestranstiev, budov, inštitúcií, umeleckých diel, filmov i divadelných hier.

Pamiatky (výber)

- Bratislavský *Modrý kostolík* (*Kostol svätej Alžbety*), dielo architekta Edmunda Lechnera, jedna z najkrajších stavieb uhorskej secesie, nesie síce meno po Alžbete z rodu Árpádovcov, v čase vzniku oltára mu však dominoval nádherný mramorový reliéf modliacej sa manželky cisára Františka Jozefa I. Alžbety Bavorskej (dielo Alojza Rigeleho). V čase silnejúcich protimaďarských nálad po rozpade Rakúsko-Uhorska však reliéfnu dosku z múra odstránili. Aby sa predišlo jej zničeniu, premiestnili ju najprv do Grasalkovičovho paláca a neskôr na faru, kde je dodnes.

- Busta Sissi zdobí vestibul Mestského úradu v Poltári. Socha sa do Poltára dostala v roku 1899 zásluhou baróna Alojza Barattu a Karola Kriwdu. Po roku 1948 ju z parku zobral miestny občan a ukryl ju v šope. Busta bola ukrytá až do roku 1993.
- V Banskej Štiavnici na svahu pri Kalvárii vyrúbali stromy do tvaru písmena E a prázdne plochy vysadili poslucháči akadémie červeným smrekom, čiže stromami odlišnej farby. Písmeno malo dĺžku 115 metrov, šírku 55 metrov. Slávne písmeno vidno aj na malbe Teodora Kosztku Csontváryho *Pohľad na Banskú Štiavnicu* z roku 1902. Dnes už neexistuje.
- V Bardejovských Kúpeľoch sa nachádza socha Sissi od budapeštianskeho sochára Gyulu Donátha z roku 1903. Cisárovná Alžbeta tam roku 1895 strávila tri týždne. Podľa písomných záznamov bývala v hoteli Deák, dnešnom hoteli Alžbeta. Traduje sa, že v tom období dala postaviť železničnú trať z Prešova do Bardejova.
- Siedmy budapeštiansky obvod na základe dekrétu Františka Jozefa od roku 1882 nesie meno Alžbety (*Erzsébetváros*).
- Podľa nej je pomenovaná aj najvyššia vyhliadková veža nad Budapešťou na János-hegyi.

- Alžbete môže za veľa vďačiť aj turistický ruch; jej bývalé sídla v Schönbrunne, Ischli, Gödöllő a Achilleion na Korfu navštevujú každý rok tisíce turistov.
- V Maďarsku je po nej pomenovaný napríklad aj Alžbetin most v Budapešti (*Erzsébet híd*), jej meno nesie aj most v Komárne. (V Štúrove je most Márie Valérie, postavený roku 1895, roku 1944 vyhodенý do vzduchu, zrekonštruovaný roku 2001.)
- Roku 2012 na rohu ulíc Kertész a Wesselényi v Budapešti vznikla streetartová maľba *Sissi* na základe jej fotografie z roku 1867, kde je namiesto jej tváre portrét muža. Pod maľbou je nápis *Was is mit mir geschehen?* (*Čo sa so mnou stalo?*), čo bola vraj jej posledná veta. Je to zároveň prvá veta slávnej novely Franza Kafku *Premena*, kde ju vysloví hlavný hrdina Gregor Samsa. Toto bizarné dielo vytvoril anonymný pár výtvarníkov.

Filmy

- *Kaiserin Elisabeth von Österreich*, 1921, nemecký nemý film, réžia Rolf Raffé. Cisárovnú Alžbetu hrala Carla Nielsen.
- *Elisabeth von Österreich*, nemecký film, 1931, réžia Adolf Trotz. V úlohe Alžbety Lil Dagover.
- *Mayerling*, francúzsky film, 1936, réžia Anatole Litvak. Alžbetu hrala Gabrielle Dorziat, Rudolfa Charles Boyer.
- *Erzsébet királyné*, maďarský film, 1940, réžia Félix Podmaniczky. Postavu Sissi stvárnila vtedajšia hviezda maďarského filmu a divadla Katalin Karády.
- *Sissi*, rakúska filmová trilógia, réžia Ernst Marischka. (*Sissi* – 1955, *Sissi – die junge Kaiserin* – 1956, *Sissi – Schicksalsjahre einer Kaiserin* – 1957) Sissi v nej hrala Romy Schneider. Film je veľmi vzdialený od historickej skutočnosti, významne však prispel k oživeniu Sissinho kultu.
- *Mayerling*, anglicko-francúzsky film, 1968, réžia Terence Young. Alžbeta – Ava Gardner, František Jozef I. – James Mason, Rudolf – Omar Sharif, Marie von Vetsera – Catherine Deneuve.
- *Elisabeth von Österreich*, 1971, rakúsky televízny film, réžia Theodor Grädler. V úlohe Sissi Marisa Mell.
- *Ludwig*, taliansko-nemecko-francúzsky film, 1972, réžia Luchino Visconti. Rolu Alžbety znovu stvárnila Romy Schneider, ktorá ju prijala jednak kvôli

slávnemu režisérovi, jednak preto, že chcela skoncovať s gýčovito sladkastým imidžom Sissi, ktorý vytvorili jej predchádzajúce filmy.

- *Kronprinz Rudolf*, rakúsko-nemecko-francúzsko-taliansky film, 2006, réžia Robert Dornheim. Alžbeta – Sandra Ceccarelli, František Jozef I. – Klaus-Maria Brandauer, Rudolf – Max von Thun.
- *Sisi*, dvojdielny rakúsko-taliansky film, 2009, réžia Xaver Schwarzenberger. Alžbeta – Cristiana Catopondi, František Jozef I. – David Rott.

Divadlo

Viedenské divadlo Theater an der Wien uviedlo roku 1992 muzikál *Elisabeth*. Libreto napísal Michael Kunze, hudbu zložil Szilveszter Lévy. Tento muzikál sa uvádzal aj v iných krajinách, napríklad v Taliansku, Holandsku, Japonsku a v Južnej Kórei.

Alžbetina posadnutosť vzhľadom, deťmi a cvičením

Alžbetina krása sa rozvinula postupne. Pôvodne považovali za väčšiu krásavicu jej staršiu sestru Helenu. Alžbete ku kráse pomohli pôrody, ktoré jej dodali ženské krivky. Celý život sa cisárovná snažila byť fyzicky aktívna a držala rôzne odtučňovacie kúry, aby si udržala štíhlu postavu. Informácie o jej kráse sa rýchlo začali šíriť po Európe. Alžbeta bola ustavične pod prísnou kontrolou verejnosti, ktorá ju skúmala a hľadala nedostatky na jej kráse. Svoje chyby (napr. zlý chrup) Alžbeta úzkostlivo skrývala.

Vlasy

Cisárovnaj najväčšou pýchou boli jej vlasy, o ktoré sa starala zo všetkého najviac. Farebne prechádzali z tmavej plavej do gaštanovhnedej a údajne ich mala dlhé až po päty. Alžbeta si ich umývala každé tri týždne a zabralo jej to celý deň. Denná starostlivosť trvala tri hodiny, pri česaní sa učila cudzie jazyky. Dĺžka a váha Alžbetiných vlasov jej časom spôsobovali neznesiteľné bolesti hlavy.

SISSINE RECEPTY NA VLASY

VAJEČNÝ ŠAMPÓN

V miske rozmiešajte surové vajíčko (bielok aj žltok). Obsah misky si natrite na suché vlasy a nechajte pôsobiť päť minút. Potom si opláchnite vlasy vodou. Je to síce trochu nepríjemné, pretože sa vám vlasy mierne zlepia, ale vajíčko sa ľahko zmyje.

KONDITIONÉR Z MAJONÉZY

Zmiešajte polievkovú lyžicu octu so žĺtkom. Potom vmiešajte osem lyžíc olivového oleja. Zmes šlahajte tak dlho, kým nebude krémovitá. Kondicionér si potom naneste na suché vlasy, nechajte päť minút pôsobiť a potom dôkladne opláchnite.

OLIVOVÝ OLEJ

Do pohára dajte 2 lyžice olivového oleja a pohár následne dajte do misky s teplou vodou, kým sa olej mierne nezohreje. Potom si obsah pohára naneste na suché vlasy. Po nanesení si hlavu obalte uterákom a počkajte 20 minút. Po tomto časovom úseku si vlasy dôkladne opláchnite.

CITRÓNOVÁ ŠŤAVA

Rozjasní svetlé vlasy – do 1 litra vlažnej vody dajte 4 polievkové lyžice citrónovej šťavy. Roztok potom použite pri záverečnom opláchnutí.

OCOT

Dodá lesk tmavým vlasom – do 1 litra vody pridajte polovicu šálky octu. Vlasy si následne dôkladne opláchnite, aby ocot nebolo cítiť.

Jej kaderničkou sa stala Fanny Angererová, neskôr Feifaliková. Fanny bola veľmi šikovná, dokázala vytvárať najrôznejšie zložité účesy. Všade musela jazdiť s Alžbetou. Jej vydaj za meštana Huga Feifalika znamenal, že by musela odísť od Sissi, preto cisárovná radšej u manžela vybavila, aby jej budúceho manžela prijali na dvor. Feifalik napokon vďaka Sissiným vlasom spravil na cisárskom dvore celkom slušnú kariéru.

Jedálny lístok a kozmetika

Čím bola Alžbeta staršia, tým ťažšie bolo udržať si krásu. Bála sa staroby. Keďže chcela mať stále veľmi štíhlu postavu, aby vyzerala mladisto, na tvári sa jej vytvárali vrásky. Skúšala rôzne kozmetické prípravky, ktoré si dávala zhotovovať. Používala všeličo – nočné masky zo surového teľacieho mäsa, jahodové masky, kúpele z olivového oleja a pod. Keď mala 42 rokov, dala si naposledy vyhotoviť portrét a potom si schovávala tvár pod slnečníky, za vejáre a závoje. Chcela zakryť vrásky i chrup. Celý deň sa venovala skrášľovaniu – ranné kúpele, česanie, každodenné cvičenie, obliekanie, dlhé prechádzky, jazda na koni. Najmenej času venovala jedlu, lebo sa snažila jesť čo najmenej. Jej jedálny lístok sa najčastejšie skladal z mlieka, vaječ a zo šťavy zo surovej zeleniny alebo z teľacieho mäsa. Sladkostí, najmä zmrzliny, sa však nedokázala vzdať. Alžbeta bola stravovaním taká posadnutá, že si so sebou vozievala stádo kráv, aby mala denne čerstvé a kvalitné mlieko. Pre nevyváženú stravu však mala zlú látkovú výmenu a trpela opuchmi nôh.

Telesné aktivity

V každom cieľovom mieste cesty, kde cisárovná trávila väčšinu času, si dala zariadiť telocvičňu, aby mohla pravidelne cvičiť približne dve hodiny denne. Na cvičenie používala hlavne bradlá alebo hrazdu. Neskôr si obľúbila aj šerm. K najobľúbenejším záľubám cisárovnej patrilo jazdectvo a turistika. Najprv sa jazdectvu venovala v Uhorsku, neskôr hlavne v Anglicku a v Írsku na honoch. Samozrejme, vždy si starostlivo vyberala spolujazdcov. V Uhorsku preferovala Andrásyho, ktorý bol vynikajúci jazdec, nemohol však sprevádzať cisárovnú celý deň, pretože mal veľa povinností. K jej ďalším spolujazdcom patrili gróf Esterházi, princ Liechtenstein, gróf Bařáni. V Gődöllő si Alžbeta dala zariadiť manéž. Najala si dve učiteľky z cirkusu Renz, ktoré ju učili nové kúsky. Bola perfekcionistka, musela mať dokonalé držanie tela a netolerovala si najmenšiu chybičku. Ako dospelá patrila k najlepším a najodvážnejším jazdkyniam svojej doby. Vo Viedni ju učil prvý koniar španielskej dvornej jazdeckej školy, ktorý ju zoznámil s pravidlami krasojazdy a tzv. vysokej školy. Cisárovná rýchlo zvládla najzložitejšie kroky a skoky a ťahalo ju to k čoraz novším, riskantnejším technikám. Prestala jej stačiť lovecká sezóna v Uhorsku,

lebo trvala príliš krátko. Jej sestra Mária si v Anglicku kúpila zámoček a rozprávala Alžbete o tamojších honoch. Roku 1874 ju pozvala k sebe. Onedlho odcestovala pod menom grófka Hohenembsová so zdôvodnením, že jej dcéra Mária Valéria potrebuje pobyt pri mori. Prvý pobyt v Anglicku inšpiroval Alžbetu k ešte väčším výkonom, pretože chcela byť na honoch najlepšia. V rámci tréningu odcestovala na niekoľko týždňov do Normandie. Tam spadla z koňa a spôsobila si otras mozgu. V roku 1876 bola však cisárovná podľa vlastnej mienky už dostatočne pripravená na hon v Anglicku. Jej sprievodcom bol kapitán Bay Middleton, ktorý patril k najlepším anglickým jazdcom. Middleton najprv nebol rád, že ju dostal na starosť, ale keď zistil, že Sissi je výborná jazdkyňa, rýchlo zmenil názor. Cisárovná jazdila na koni celé dni a Middleton ju povzbudzoval k lepším výkonom. Na ďalší hon do Anglicka odcestovala na prelome rokov 1877/1878. Jej sprievodcom bol opäť Bay Middleton. Rudolf, ktorý bol v tom čase tiež v Anglicku, nebol príliš nadšený zo svojej matky, pretože si myslel, že jazda na koni neprispieva k popularite monarchie. Middleton sa snažil Alžbetu usmerňovať, nedovoľoval jej riskantné a nerozumné skoky. Alžbeta jazdila na hony aj do Írska, ktorými bola celkom nadšená, pretože tamojšie hony boli nebezpečnejšie. Jej posledný hon v Anglicku sa uskutočnil v roku 1882, ale sprievodcu jej už nerobil Middleton, lebo sa oženil. Udržoval s Alžbetou korešpondenciu a občas

Táňa Pauhofová

Táňa Pauhofová

sa stretávali, ale roku 1892 si na jazdeckých pretekoch zlomil väzy. Koncom roku 1882 sa Alžbeta vzdala jazdeckta, lebo jedného dňa začala trpieť strachom z koní a začala sa venovať turistike.

Chodila v akomkoľvek počasí. Dvorné dámy si vyberala podľa turistickej zdatnosti, pretože museli stačiť je tempu pri veľmi rýchlych každodenných mnohohodinových vychádzkach. Jej štýl chôdze bol podobný dnešnému džogingu. Oblúbila si najmä extrémne horské túry, pri ktorých vyliezla na niektoré vrcholky Álp, napr. Großglockner a Veľký Puchstein. Svojimi túrami si napokon spôsobila aj rôzne zdravotné problémy, napr. ischias v nohách.

Poézia

Cisárovná veľmi rada písala básne, v ktorých vyjadrovala svoje pocity, myšlienky, názory, trápenia, osamelosť a nároky alebo kritiku na svoju rodinu. Vo svojich básňach sa prirovnávala k Titánii, ktorá bola jej najobľúbenejšou postavou z hry Williama Shakespeara *Sen noci svätajánskej*. Roku 1890 dala svoje básne zapečatiť a odovzdala ich bratovi Karlovi Theodorovi a Rudolfovi Liechensteinovi, oznámila im svoje pranie, že ich majú o 60 rokov odovzdať švajčiarskemu prezidentovi a určila sumu, za ktorú

mali byť jej básne vydané. Treba povedať, že Alžbetine básne sú slabé, hoci úprimné. Tvrdila, že ju inšpiruje básnik Heinrich Heine, ktorého veľmi obdivovala, takmer všade mala jeho busty a zbierala rôzne vydania jeho poézie. Považovali ju za vynikajúcu znalkyňu jeho diela, dokonca, keď sa raz na ňu obrátil istý literárny historik, či by si neprečítala tri dovtedy nezverejnené Heineho básne, prišla na to, že jednu z nich nenapísal on, čo neskorší výskum potvrdil. Sissi však čítala aj *Fausta*. Chcela si prečítať v origináli Homéra, preto sa začala učiť starogréčtinu a neskôr novogréčtinu. Najala si učiteľov, ktorí ju tieto jazyky učili. Precvičovala ich veľmi často na svojich túrach.

Aj zámok Achilleion Alžbeta zasvätila básnikom. Dala si ho postaviť na Korfu a pomenovala ho po svojom obľúbenom gréckom hrdinovi Achillovi.

Básne Alžbety Bavorskej – Sissi

„Za svätú považoval len vlastnú vôľu a žil len svojím snom, a žiaľ mu bol cennejší ako život.“ Takto sa o ňom vyjadrila cisárovná Alžbeta. Podobne, ako sa videla v Achillovi, pokúšala sa stotožniť aj s dušou Heinricha Heineho a to doslovne, keď vyvolávala jeho ducha. Verila, že jej diktuje básne, ich kvalita však o tom nesvedčí. Jej básne hovoria skôr o nešťastí, ktoré sa jej v živote nahromadilo a ktoré ju zahaľovalo ako závoj. No táto žena, ktorá sa stala panovníčkou proti svojej vôli, rozvinula v sebe schopnosť unikať do sveta snov, a práve táto schopnosť jej pomohla mnohé prekonať. *„Najradšej*

Samuel Kennedy, Táňa Pauhofová

sa stýkam s ľuďmi nepriamo – vo sne,“ povedala a dodala: „*V reálnom živote nemám rada stretnutia, pripadá mi to, akoby sa nám zrazili čelá.*“

Nevdojak sa takto stala symbolom mnohých žien šľachtického či meštianskeho pôvodu, ktoré žili osamote v manželstvách typických pre túto dobu, postavených výlučne na báze zachovania formy a vzájomnej úcty. A možno bola dokonca symbolom mlčiacej väčšiny. (Mimochodom, medzi predkami cisára Františka Jozefa a cisárovnej Alžbety sa uzavrelo toľko príbuzenských manželstiev, že boli navzájom viackrát spríbuznení – odhliadnuc od skutočnosti, že ich matky boli sestrami. Cisársky pár genealogicky spája dvadsaťšesť zväzkov medzi Habsburgovcami a Wittelsbachovcami a okolo tridsať medzi Wittelsbachovcami navzájom. U cisárovnej sa k tomu pridružuje dvojité wittelsbachovské zväzok jej rodičov.)

Podobne ako Sissi ani bavorský kráľ Ľudovít II. neznášal zvedavé pohľady ľudí. Obaja odôvodňovali potrebu samoty pocitom, že ich „*svet ani ľudia nechápu, zaznávajú a teda odmietajú*“. Cisárovná sa utiahla do svojej slonovinovej veže, aby skladala básne a vo svojom *Poetickom denníku* venovala tejto myšlienke jednu slohu: „*Keď svet mi zhorkne, v toku dní sú ľudia príliš osudní, tak čaká ma kôň a zem sa stráca pod nami.*“ Napriek zvláštnej Ľudovítovej povahe mala k nemu cisárovná vrúcny vzťah a často sa stretávali. Cisárovnej, ktorá sa inak nestýkala pravidelne s priateľmi, lichotilo, že homosexuálne orientovaný kráľ ju, jedínú ženu, zbožňoval, čo bolo pravdepodobne jednou z hlavných príčin ich častého kontaktu. Alžbeta a Ľudovít si navzájom posielali kvety, písali básne a hoci cisárovnú priateľstvo občas zaťažovalo, udržiavala ho na svoje pomery mimoriadne intenzívne. Keď napokon kráľ 13. júna 1886 za záhadných okolností zomrel, Alžbeta toto priateľstvo povýšila na akúsi nadzmyslovú lásku, celé mesiace za ním smútila a nadviazala s ním špiritistický kontakt. Z množstva básní v cisárovninom *Poetickom denníku*, ktoré sa vzťahujú na lásku k Ľudovítovi, je aj táto ukážka:

*„Keby som mohla ruží tisíce a jazmín, čo vonia tuná,
schmatnúť do jednej veľkej kytice v jarný čas uprostred júna!
Nad spiacim orlom by som ich verne všíšila, kládla do výšavy,
a potláčala besnenie čierne divých vrán a ich zlostnej vravy.
Uvila by som z ružových kvietkov aj veniec omamnej vône,
zniesla ho s nehou a láskou všetkou do hrobky, čo v temne tonie.
A šepľa by som tiché, oddané, zbohom bud’ pre svojho kráľa,
čo v pamäti mi navždy zostane, a bozk mu na truhlu dala.“*

(13. jún 1886)

Nebolo veľa tých, ktorých cisárovná počas svojho života k sebe pripustila. K takýmto privilegovaným sa nemohol rátať ani jeden člen cisárskej rodiny. Spojovacím článkom medzi Alžbetou a Habsburgovcami bola najmladšia dcéra cisárskeho páru Mária Valéria. Jej sa Alžbeta občas zdôverovala a odhaľovala

jej svoj zložitý duševný život. Inak cisárovná udržiavala kontakt iba so svojou vlastnou rodinou, s Wittelsbachovcami.

Koho Alžbeta poctila svojou náklonnosťou, bol povinný zachovať jej vernosť. O cisárovnaj a jej vzťahu k ženám, ktoré ju obklopovali, sa dá povedať, že ich pokladala za svoje priateľky a svojich spojencov. V súvislosti s Alžbetinými kontaktmi s mužmi je zaujímavá skutočnosť, že si cisárovná vybudovala tri „duchovné vzťahy“ k mŕtvym, ktorých z rôznych príčin uctievala. Dvaja z nich, Achilles a Odysseus, patria do gréckej mytológie, tretí, najsilnejší a najintenzívnejší z duchovných vzťahov, bol básnik Heinrich Heine, ktorého spoločnosť 19. storočia ostro odsudzovala. Zatiaľ čo v Odysseovi cisárovná videla predovšetkým odvážneho hrdinu, s Achillom ju spájal bližší, mystickejší vzťah. Jeho meno, ktoré bolo vygravírované na Alžbetiných vreckových hodinkách, nosila stále pri sebe. Pokúšala sa s ním nadviazať špiritistický kontakt a venovala mu niektoré básne, napr. *Milovaný*, *Štít a kopija* alebo *Achilles*. Každá z nich pripomína postpubertálne sny.

„Svoj oštep blýskavý do srdca vraz mi, zhod' zo mňa ťažké jarmo sveta, čo bez teba nudný je, prázdny a drží ma tu darmo.“

Ešte vrúcnejší vzťah si vytvorila k skutočnému, už nežijúcemu mužovi, básnikovi Heinrichovi Heinemu, ktorý bol považovaný za odsúdeniahodného umelca. Alžbeta mu hovorila „majster“ a jej vzťah k nemu sa dá pokladať za najvrúcnejší zo všetkých duchovných zväzkov. Keď sa cisárovná „náhliac do ríše snov“ odobrala skladať básne, ustavične sa obracala na „svojho majstra“ v presvedčení, že s ním nadviazala špiritistický kontakt. Všetky kompozície pripisovala jeho vnuknutiu, za ktoré mu 5. marca 1887 ďakovala vo svojej básni *Môjmu majstrovi*:

„Ten smiech i slzy z duše pramenia. Dnes v noci bola s tvojou spojená, tak vrúcne, tuho objala ťa pritom, že si ju k sebe vinul s mocným citom, ty oplodnil si, obšťastnil ju celú...“

Ako je známe z denníkov, ktoré si cisárovná viedla už ako mladé dievča, bola pred zasnúbením s Františkom Jozefom aspoň dvakrát zamilovaná, vždy však len na diaľku. Keď sa cisár objavil v Bad Ischli, bol prvým mužom, ktorý k nej pristupoval s láskou. Alžbeta spočiatku jeho city opätovovala. Nie je podstatné,

do akej miery jej imponovalo, že ju uprednostnili pred staršou sestrou, isté však je, že si partneri na začiatku vzťahu jeden druhého vážili a boli do seba zaľúbení. Alžbete sa po čase manželova láska stala bremenom, aj keď sa u nej v starobe objavili určité náznaky oddanosti. Cisár František Jozef ju však po celý život miloval a s pribúdajúcimi rokmi sa jeho láska stupňovala. Po svadbe sa František Jozef a Alžbeta presťahovali na zámok Laxenburg. Mladá cisárovná sa najprv tešila, že unikla dvornému ceremonálu, postupne sa však začala nudiť a mala pocit obmedzenosti – ako „lapyň vták“ v laxenburskej klietke.

„Nadarmo prahnem po oblohe, keď tyče
mojej cely, železné a chladné, sa vysmieľajú,
prísne strohé trpkému cneniu po domove
bezohľadne.“

Po Rudolfovej samovražde si cisárovná zrazu začala vyčítať, že synove problémy nevidela. Prestala písať básne a jej korešpondencia s manželom sa zredukovala na najnižšiu možnú mieru. Alžbetu nestálo veľa námahy urobiť cisára aspoň na jeden deň šťastným. Dokázal ho potešiť hoci krátky list. Korešpondencia cisára Františka Jozefa je až do Alžbetinej smrti svedectvom veľkej lásky. Svoj posledný list Alžbete napísal a poslal 10. septembra 1898, krátko predtým, ako sa dozvedel o jej smrti pri Ženevskom jazere. František Jozef si zachoval svoju lásku až za hrob k žene, ktorá mu za svojho života ani v najmenšom nebola dobrou a spoľahlivou partnerkou. Sissi spôsobovala svojmu mužovi, svojim deťom a aj sama sebe neskutočné problémy. Viedla život, ktorý sa obmedzoval len na návrhy a plány, no dokázala mnoho ľudí aj zaujať, ba fascinovať. Cisárovná kritizovala monarchiu a považovala republiku za jedinú štátne zriadenie, schopné vyriešiť zložité problémy meniacej sa doby. Sissi nenávidela feudalizmus, ale zároveň plnými dúškami si vychutnávala výhody, ktoré jej z neho vyplývali. Odmietala aristokratickú spoločnosť, no nevyhľadávala kontakty s inými sociálnymi vrstvami. Utekala do dobrovoľne zvolenej samoty a zároveň aj trpela. Keď jej anarchistický vrah uštedril smrtiacu ranu, netušil, že prebodol srdce ženy, ktorá už dávno zúčtovala so svojim životom.

Táňa Pauhofová, Tomáš Maštálr

FRANTIŠEK JOZEF I.

Svetlo sveta uzrel 18. augusta 1830 ako prvorođený syn arcivojvodu Františka Karola Habsburského a Žofie Bavorskej. Mladého arcivojvodu dostala na trón ctižiadost jeho matky, ktorá nepoznala prekážky a pohnuté historické udalosti doby, keď sa v decembri 1848 po vypuknutí revolúcie vzdal trónu Ferdinand V., ktorého na dvore považovali za neschopného, dokonca slabomyseľného panovníka, ktorý nemôže zvládnuť uhorskú revolúciu. František Jozef mal vtedy iba osemnásť rokov. Po odstúpení Ferdinanda mal podľa práva nastúpiť na trón jeho otec, ale Žofia zariadila, že sa ho vzdal v prospech syna. Za cisára ho zvolili 2. decembra 1848 v Olomouci. Keď ho korunovali za rakúskeho cisára, ríša sa nachádzala v ťažkej kríze.

Na mladého panovníka mali najväčší vplyv dvaja ľudia – jeho bývalý učiteľ, knieža Metternich, a hlavne jeho matka, ktorá bola zástankyňou tvrdého potlačenia maďarskej revolúcie a nemilosrdného potrestania „vzbúrených Maďarov“. Ferdinand sa nemohol vzdať uhorskej koruny bez súhlasu snemu, preto mladý panovník neprisahal aj na uhorskú ústavu a poprel platnosť tzv. *aprílových zákonov*. Po bitke pri Világoši, kde Rakúšania za pomoci ruského cára porazili revolučné vojská, dal František Jozef voľnú ruku generálovi Haynauovi na krvavé represálie, čo vyvolalo medzinárodné protesty. Po roku 1851 zaviedol absolutistickú vládu a počas tzv. Bachovej éry ukončil činnosť župných a mestských samospráv, zaviedol rakúske zákony a školský systém, čím sa začala násilná germanizácia Uhorska. Z Františka Jozefa sa stala v Uhorsku nenávidená postava. Koncom päťdesiatych rokov sa však pokusy o násilnú centralizáciu ukázali ako neúspešné jednak pre odpor, na aký narazili v Uhorsku, ale najmä pre zahraničnopolitickú situáciu, ktorá sa začala obracať v neprospech habsburskej dynastie. Ministerský predseda Piemontu, gróf Cavour, sa spojil s cisárom Napoleonom III., vyvolali taliansko-francúzsko-rakúsku vojnu, ktorá sa skončila porážkou rakúskych vojsk pri Solferine, po ktorej Rakúsko stratilo talianske provincie. Ríša dvojhlavej orlice sa otriasala v základoch a ustavičné vnútorné napätie hrozilo rozpadom cisárstva. V situácii, ktorá bola pre zmenšujúcu sa ríšu čoraz nebezpečnejšia, sa cisár rozhodol zmeniť svoju dovtedajšiu politiku. Roku 1859 odvolal Bacha, ktorý sa stal symbolom tyranského režimu a roku 1860 vrátil uhorskému snemu čiastočnú samostatnosť s pred roku 1848. Po prusko-rakúskej vojne proti Dánsku roku 1864 sa napriek rakúskym vojenským úspechom naďalej zhoršovala jeho medzinárodná pozícia. Rástla totiž moc militaristického Pruska, ktoré sa už nechcelo spoločovať s Rakúskom a Otto von Bismarck sa rozhodol vylúčiť Habsburgovcov zo snahy o zjednotenie Nemecka. Vtedy nastal zásadný obrat panovníka v otázke vzťahu k Uhorsku, lebo pod vplyvom nepriaznivej situácie i svojej krásnej manželky tajne naznačil Ferencovi Deákovi svoj úmysel rokovať o rakúsko-uhorskom vyrovnaní. Posledný impulz myšlienke vyrovnania dala porážka Rakúska v bitke pri Hradci Králové roku 1866. Na jar 1867 prišlo

k dohode, na základe ktorej sa obnovila platnosť uhorskej ústavy i suverenita snemu a padlo rozhodnutie o vymenovaní uhorskej vlády, keď pod centrálnym riadením zostali len obrana, finančná a zahraničná politika. Uhorsko získalo právne rovnaké postavenie ako Rakúsko a na základe *Pragmatickej sankcie* vznikla ústavná monarchia na čele s cisárom. Tento proces zavŕšila jeho korunovácia za uhorského kráľa v Budíne 8. júna 1867 sprevádzaná pompéznymi oslavami. Kráľovský pár pricestoval do budínskeho hradu už 4. júna, František Jozef podpísal listinu zaručujúcu uhorskú ústavnosť a prisahal na zákony krajiny. Vyhlásil všeobecnú amnestiu účastníkom povstania z rokov 1848 – 1849 a 100-tisíc zlatých, ktoré prijal ako dar, venoval manželský pár na podporu vojnových invalidov, vdov a sirôt národnooslobodzovacieho boja. Uhorskú svätoštefanskú korunu prijal v kostole z rúk dezignovaného ministerského predsedu Gyulu Andrásyho, ktorý bol po revolúcii v neprítomnosti odsúdený na smrť obesením. Po slávnostnom akte Andrásy zvolal „Nech žije kráľ!“ a zaznela korunovačná omša, ktorú na túto príležitosť zložil Franz Liszt. Slávnosť pokračovala v meste. František Jozef s uhorskou korunou a v plášti svätého Štefana vyšiel na koni na kopec, navŕšený zo zeme uhorských žúp, a korunovačným mečom symbolicky švihol na štyri svetové strany, čo značilo, že ubráni krajinu pred vonkajším nepriateľom. Zrodila sa rakúsko-uhorská monarchia. Pre Uhorsko sa začali roky prosperity, ktoré však pre slovanské národy znamenali niečo podobné, čo pre Uhorsko predtým rakúsky útlak. S výnimkou národnostnej politiky túto dobu charakterizuje liberalizmus. Zaviedla sa možnosť občianskych sobášov, zákonom bola zaručená náboženská sloboda a židovstvu, ktoré zohralo v procese premeny spoločnosti

na meštiansku dôležitú úlohu, sa umožnil postup do najvyšších štátnych inštitúcií s možnosťou získať šľachtické tituly. Občania mohli už od roku 1880 získať cestovné pasy do celého sveta, zvýšila sa úroveň verejného i vysokého školstva, rozkvitala veda i umenie, zároveň však rástli snahy o násilnú maďarizáciu. Z maďarského pohľadu však druhé obdobie vlády Františka Jozefa znamenalo rozkvet a prosperitu a v mnohých domácnostiach visel jeho portrét vedľa obrazu Lajoša Košúta. Podľa dobovej legendy však grófka Antónia Zičiová, vdova po ministerskom predsedovi Bařánim, ktorému cisár roku 1849 zamietol jeho žiadosť o milosť, mladého Františka Jozefa prekliala. Nevedno, či sa to stalo naozaj alebo nie, isté však je, že šedivému cisárovi počas dlhého obdobia jeho panovania osud uštedril celý rad rodinných tragédií. Jeho nie veľmi šťastné manželstvo s Alžbetou ukončil vražedný atentát v Ženeve, ale už roku 1867, desať dní po Františkovej uhorskej korunovácii, dal Benito Juárez v občianskej vojne popraviť jeho milovaného mladšieho brata Mikuláša, panovníka II. mexického cisárstva.

Manželský vzťah cisárskeho páru narušil aj konflikt týkajúci sa výchovy následníka trónu Rudolfa, z ktorého napokon víťazne vyšla Františkova matka, ktorá prakticky odtrhla Rudolfa od jeho matky. Svojím egocentrizmom k tomu však do určitej miery prispela aj Sissi, ktorá si to po Rudolfovej záhadnej smrti v Mayerlingu do konca života neodpustila, trápili ju výčitky svedomia a všetku materinskú lásku venovala svojej najmladšej dcére Márii Valérii. (Podľa dobovej, ale krajne nepravdepodobnej klebety, bol jej skutočným otcom fešácky maďarský ministerský predseda Gyula Andrassy, voči ktorému cisárovná prechovávala viditeľne silné sympatie.)

František Jozef mal k svojmu bohém-skému a liberálnemu synovi Rudolfovi, ktorý sa však vyznačoval brilantným úsudkom, podobným jeho matke, ambivalentný vzťah. Korunný princ jasne vnímal, že na udržanie monarchie sú nevyhnutné ďalšie reformy. S otcom mal z týchto dôvodov viaceré konflikty a ich vzťah ešte viac pokazil jeho nespútaný životný spôsob a mnohé aféry so ženami. Dva dni pred mayerlinskou tragédiou sa s otcom pohádali a rozčúlený otec vyhlásil, že nie je hoden trónu. Po jeho samovražde 30. júna 1889, ktorú spáchal spolu so sedemnásťročnou baronesou Mariou Vetserovou, sa stal nástupníkom trónu jeho bratranec František Ferdinand. Ten však bol tiež čiernou ovcou rodiny pre svoje radikálne reformné plány i pre manželstvo s grófkou Žofiou Chotekovou, ktoré bolo podľa meradiel cisárskeho dvora pod jeho úroveň. František Ferdinand otvorene hlásal, že monarchia stojaca na dvoch pilieroch je neudržateľná a chcel ju premeniť na štátny zväzok, kde by tretí pilier tvorili slovanské národy. 28. júna 1914 spáchali naňho a na jeho manželku v Sarajeve atentát. Bol to začiatok konca. „*Život ma neušetril pred ničím.*“ Povedal starý panovník, keď sa dozvedel správu o sarajevskom atentáte. 28. júla 1914 vypukla prvá svetová vojna, skončili sa šťastné „mierové časy“ a začala sa krutá a nepredvídateľná éra dvadsiateho storočia. František Jozef zomrel 21. novembra 1916 vo veku 86 rokov v Schönbrune po šesťdesiatosemročnom panovaní. V európskych

dejinách vládli dlhšie len dvaja panovníci – Ľudovít XIV. a lichtenštajnské knieža Ján II.

Winston Churchill vo svojich pamätiach na druhú svetovú vojnu označil za jednu z najväčších chýb usporiadania Európy po prvej svetovej vojne práve rozbitie Rakúsko-Uhorska. Po dvoch svetových vojnách, studenej vojne a pri súčasných globálnych krízach sa nám dnes zdá obdobie panovania Františka Jozefa v krajšom svetle ako hmlistá spomienka na elegantné nedeľné korzá, viedenský valčík či uspávajúcu promenádnú hudbu vojenských kapiel.

Bronislava Kováčiková, Tárna Pauhofová

Lubomír Paulovič, Juraj Horský

KORUNNÝ PRINC RUDOLF

Narodil sa 21. augusta 1858 v zámku Laxenburg vo Viedni ako tretie dieťa cisára Františka Jozefa I. a jeho manželky Alžbety Bavorskej. Keď sa cisár František Jozef oženil s mladučkou Alžbetou, všeobecne sa očakávalo, že po dlhých desaťročiach porodí korunného princa, čiže následníka trónu. Naposledy sa totiž mohol ľud radovať z narodenia korunného princa v predchádzajúcom storočí, keď sa narodil Ferdinand Dobrotivý. Vytúžený korunný princ sa napokon narodil až po svojich dvoch starších sestrách a bola to veľká sláva. Túto radostnú udalosť ohlásilo 101 salvami dvadsať diel, v celej monarchii sa rozsvietili úradné budovy, školy i kasárne, vyvesili sa vlajky a konali sa slávnostné bohoslužby. Šťastný otec založil vo Viedni Rudolfov špitál a svojho syna od prvého dňa jeho života vymenoval za čestného plukovníka 19. pešieho pluku a tiež za nositeľa Rádu zlatého rúna. Toto nebolo obvyklé ani v takej militaristickej krajine, akou bolo Prusko. Cisár chcel mať zo syna predovšetkým skvelého vojaka, ale – ako sa ukázalo neskôr – Rudolf mal vzťah skôr k prírodným vedám. Podľa toho mu vybrali aj pestúňku Karolínu von Welden, vdovu po Ludwigovi von Welden, ktorý sa preslávil roku 1849 pri potlačení uhorského povstania. Museli jej vraj poradiť, ako sa má dieťa vôbec držať v náručí.

Od malička vojak

Rudolf mal len dva roky, keď v Hofburgu prijal delegáciu svojho pluku, ktorej velil zo sedla dreveného koníka. Cisár sa tešil, že Rudolf je veľmi bystrý a nadaný chlapec, ale radšej ako pokrok v jazykoch, počtoch, písaní a náboženstve, ktoré mal chlapec od tretieho roku, by videl pokroky v telesnom cvičení, jazde na koni a v streľbe, v čom princ nevyňikal, skôr naopak. Rudolf bol veľmi citlivý, ustráchaný a nemal pevné zdravie. Jeho predčasná duševná zrelosť cisára neuspokojovala, keďže tušil, že monarchiu čakajú ťažké časy a mal by ju viesť skôr schopný vojak než intelektuál.

Keď mal Rudolf šesť rokov, dostal vlastného hofmajstra, ktorý bol zároveň

jeho vychovávateľ, necitlivého generála Gondrecourta. Odlúčili ho od jeho sestry Gizely, jediného člena rodiny, s ktorým si rozumel. Otec bol príliš ponorený do svojich štátnických a vojenských povinností a matku videl iba zriedkakedy. Cisárovná totiž rezignovala na ustavičné spory so svojou svokrou Žofiou, a preto radšej často cestovala a o deti sa takmer nestarala. Až keď na vlastné oči videla, ako na jej syna pôsobí tvrdý Gondrecourtov dril (budil ho napr. v noci výstrelom z pištole, polieval ho studenou vodou, nútil ho cvičiť vonku v daždi alebo ho zavrel do obory a kričal, že sa naňho rúti diviak), ako je z toho Rudolf roztrasený, ustráchaný, bledý a chorý, rázne zakročila a zasadila sa o výmenu vychovávateľa za grófa Latoura, ktorý mal k chlapcovi citlivejší prístup. Napriek tomu bol Rudolf poznamenaný Gondrecourtovou výchovou na celý život. Pre Rudolfa znamenala Sissi skôr tajomnú krásnu ženu, ktorú miloval ako matku. Ako malý chlapec asi ťažko chápal, prečo ho mama po hádke so starou mamou zrazu k sebe náladovo objíma a o chvíľu ho zasa odstrčí a nevsíma si ho. Rudolf už od puberty začal mať pletky so ženami, najprv s nejakým neznámym dievčaťom z ulice, potom so svojou krásnou tetou Máriou Teréziou, len o tri roky staršou, ktorá bola trefou manželkou cisárovho brata Karla Ľudovíta.

Vzdelanie

Ako osemročný mal už Rudolf veľa reprezentačných povinností. Navštevoval sirotince a školy, kde skúšal svojich rovesníkov. Aby stíhal veľké množstvo učiva, často vstával o štvrtej ráno. Veľmi ho zaujímal dejepis, ktorý ho učil Josef Zhisman, jeho ďalší učiteľ Manger v ňom vzbudil úctu k vzdelaným ľuďom, vychoval ho k tolerancii k menšinám, podporovaniu demokracie, odmietaniu absolutizmu a predsudkov. V Rudolfových zošitoch je čitateľný odpor k šľachte aj duchovenstvu, ktoré staval do protikladu k vede, vzdelaniu a k občianskym princípom. Kresťanstvo ako také však neodmietal. Nemal rád reč aristokracie, francúzštinu. Nepáčila sa mu ani predstava kráľa z Božej milosti, ale zvoleného. Vzor takého panovníka videl v Jozefovi II. Prírodovedu ho učil Čech Josef Krist, ktorý ho brával do prírody, robil s ním rôzne pokusy a svojho žiaka viedol k tomu, aby zo svojich pozorovaní viedol písomné záznamy. Moderného ducha 19. storočia videl Rudolf v prírodných vedách, dejepise a politike, ostatné predmety – umenie, literatúra, hudba, matematika, jazyky (latinčina, francúzština, maďarčina, čeština, poľština), šport a divadlo ho veľmi nezaujímal. Postupom času si Rudolf upevňoval názor na politické a sociálne dianie. Jeho strýko Albrecht sa ho snažil odkloniť od príliš liberálnych názorov, cisár František však neskôr synove spisy, hoci mu nerobili radosť, väčšinou odbavil slovami: „Rudolf zasa tára.“

Roku 1877 ukončil Rudolf štúdium a jeho novým najvyšším hofmajstrom sa stal gróf Bombelles, verný služobník Habsburgovcov. Rudolfa veľmi mrzelo, že nemohol študovať ďalej (napr. ako jeho vrstovník v Berlíne, korunný princ

Viliam, z ktorého sa neskôr stal cisár Viliam II.), a že sa z neho mal stať vojak. Hoci ho Bombelles stále lákal od kníh do prírody, prípadne za lúboštnými dobrodružstvami, Rudolf pokračoval v čítaní odbornej literatúry. Bolo mu ľúto, že od neho musel odísť „milý starček“ gróf Latour, a tak ako malú náplasť na jeho psychické povzbudenie povolil cisár svojmu synovi vykonať po ukončení štúdií zopár študijných ciest s jedným z jeho najobľúbenejších učiteľov Mengerom. Rudolf sa mal oboznámiť s priemyslom vo Švajčiarsku a v Anglicku. Tam sa snažil stretnúť s Charlesom Darwinom, čo mu však nevyšlo.

V tom čase bola v Anglicku aj jeho matka Alžbeta, ktorá sa tam uchýlila z tiesnivého cisárskeho dvora. Ako skvelá jazdkyňa sa bavila jazdou na koni, často v spoločnosti lorda Baya Middletona a navštevovala dostihy. Od Rudolfa si však vyžiadala sľub, aby na koni nejazdil. Že ich vzťah bol veľmi chladný, dokumentuje aj to, že Alžbeta rozhnevaná správaním svojho syna opustila Anglicko – Rudolf bol totiž veľmi nezdvorilý k Middletonovi, ktorý bol do jeho mamy zamilovaný, čo Rudolf ťažko znášal. V Anglicku Rudolf napísal spis s kritickým postojom voči rakúskej šľachte, ktorá odmietala medzi seba prijať ambicióznou meštiansku vrstvu. Kritizoval jej rozmarný spôsob života, ktorým však žila, napríklad aj jeho matka.

Monika Potokárová, Daniel Fischer

Záujem cisárskych rodičov o korunného princa bol už od detstva nepatrný. Alžbeta bola stále na cestách, písala mu len zriedka a aj to väčšinou o tom, ako sa darí Márii Valérii. Otec ho síce vídal častejšie, ale zaujímal sa prakticky len o to, čo Rudolf zastrelil na rôznych poľovačkách. Rudolf otca miloval, ale predovšetkým sa ho bál – nikdy sa napr. neodvážil vo svojich článkoch napadnúť cisárovu osobu, ako to robil predchádzajúci následník trónu Maximilián, ale vždy kritizoval iba cisárovo okolie. Často, najmä ku koncu jeho života, mali s otcom vážne hádky pre jeho lajdácky vzťah k vojenským povinnostiam, či pre jeho neusporiadaný životný štýl. To všetko mu postupne vytyčovalo cestu k mayerlinskej tragédii...

Rudolf a ženy

Na spiatocnej ceste sa zastavil v Berlíne, kde spolu so svojim vrstovníkom Viliamom Pruským navštívili niekoľko plesov. Jedna z hohenzollernských princezien ho charakterizovala ako nie veľmi pekného, ale predsa príťažlivého. Vážny výraz na tvári ho robil starším, červenkasté riedke vlasy boli priam škaredé. Hovoril rýchlo, bol síce zdvorilý, ale chladný, až pohrdavý. Rudolf si na základe faktu, že sa o jeho osobu ako korunného princa zaujímali desiatky žien, vytvoril o ženách nelichotivý obraz – väčšinou nimi pohrdal. Stali sa mu len nástrojom na uspokojenie jeho fyzických potrieb. Žiadna z nich naňho, na intelektuálne veľmi talentovaného muža, nemohla mať vplyv, či už išlo o jeho „prvú lásku“, dvornú herečku Johannu Buskaovú, alebo o Helenu Vetserovú, matku jeho neskoršej milenky Mary Vetserovej, ktorá v čase jeho flirtu s jej matkou mala šesť rokov. Neskôr naňho nemala vplyv dokonca ani jeho budúca manželka, belgická princezná Štefánia, ktorá sa sťažovala, že Rudolf ženy vždy podceňoval a nepovažoval ich za rovnocenné bytosti. Rudolfovým ideálom krásy boli malé čiernovlasé nežné ženy, podobné jeho tete Márii Terézii Portugalskej a jeho milenkám Mizzi Casparovej a Mary Vetserovej.

Čo sa týka mužov, diskutovalo sa o jeho vzťahu k jeho pokrvnému bratrancovi Ľudovítovi II., bavorskému kráľovi, je však isté, že z Rudolfovej strany šlo naozaj len o čisto priateľský, hoci veľmi silný vzťah.

Ornitológia

Rudolfovým obrovským koníčkom bola od malička zoológia, zvlášť ornitológia. Už ako dvanásťročný napísal prácu *Lov orlov*. Keď mal pätnásť, zoznámil sa na viedenskej Svetovej výstave s najslávnejším ornitológom svojej doby Alfrédom Brehmom, ktorý sa stal častým Rudolfovým hosťom v jeho rezidencii na Hradčanoch. Diskutovali o odborných otázkach a zúčastnili sa aj na rôznych výpravách a poľovačkách, napr. do Uhorska, Španielska, Stredomoria a pod. Brehm mu dokonca venoval oba diely o vtákoch v druhom vydaní svojho

To veru Goethe nespískal a Schiller nezbásnil
Jak čiernej Mary jeden šepká
Zlatko, chcem tá hladkať sladko
Aj keď sa kopu rokov poznáme
Nad tým, čo príde nesmúťme
Aj keď nás rozdeliť chce žiarlivosť
Tej neni u chudákov nikdy dost
My sme si navzájom tak drahí
Echt dvaja Viedenčania praví
Ja, jáj!

To veru Goethe nespískal a Schiller nezbásnil
Šak to neni od klasika ani od génia
To len Viedenčan Viedenčanke zložil
A preto je v tom fakt že poézia

životného diela *Život zvierat*, z čoho mal Rudolf obrovskú radosť. Brehm totiž citoval aj z Rudolfových pozorovaní. Rudolf prehlíadal aj výbušné a hrubé správanie vedca, čo sa nepáčilo dvoranom. Brehm bol totiž protestant, darvinista a slobodomurár, preto sa snažili Rudolfovo priateľstvo s ním prekaziť. Hoci ich vzťah neskôr čiastočne ochladol, ich priateľstvo ukončila v skutočnosti až Brehmova smrť roku 1884. Ornitológii ostal Brehm verný až do smrti. Roku 1879 bol dokonca vymenovaný za čestného člena Cisárskej akadémie vied a budapeštianska univerzita ho vymenovala za čestného doktora.

Pražská aféra

Do Prahy prišiel Rudolf roku 1878, keď tam narukoval ako c. k. plukovník k 36. pešiemu pluku. Býval na Hradčanoch. Česi si od pobytu proslovanského korunného princa sľubovali porozumenie medzi Prahou a Viedňou. Rudolf sa však v Prahe nevenoval iba vojenským povinnostiam a písaniu politických spisov. Zúčastňoval sa na rôznych zábavách, pitkách, dobýjal ženské srdcia, čo malo za následok aj rôzne aféry. Keď sa raz zamiloval do jednej chudobnej židovky, rodičia ju poslali na vidiek, aby tam na princa zabudla. Dievča však zomrelo na nervovú horúčku a blúznilo pritom o korunnom princovi. Rudolf sa nemohol zúčastniť na pohrebe, ale noc čo noc navštevoval jej hrob, kde nariekal, až ho tam raz pristihli strážcovia cintorína a spoznali ho. Z tejto, zrejme prikrášlenej epizódy je však zrejme, že Rudolf sa často trápil výčitkami svedomia a len ťažko ich prekonával. Po Rudolfovi nesie názov aj pražské Rudolfinum. Či už o tejto afére vedeli vo Viedni, alebo nie, isté je, že mu hľadali nevestu. Keďže v Európe nebolo veľa rovnocenných katolíckych kráľovských rodov, nevestu mu nakoniec našli na belgickom dvore. Bola to pätnásťročná druhá dcéra belgického kráľa Leopolda II. Štefánia (Stephanie). Rudolf si na cestu do Bruselu vzal so sebou spoločníčku, o čom sa dozvedela matka Štefánie, ale privrela nad tým oči, zrejme preto, aby sa vzťah mladého páru nezačal hneď škandálom. Zobrali sa 10. mája 1881 vo Viedni, ako vždy uprostred obrovského nadšenia ľudu a veľkej slávnosti v Schönbrunne. Rudolf sa v prvých rokoch manželstva snažil, aby ich vzťah pred svetom vyzeral ako dobrý, čo vyplýva z jeho listov priateľom. Postavenie Štefánie v rodine však bolo podivné, lebo na rakúskom cisárskom dvore z nej neboli veľmi nadšení. Cisárovná Alžbeta opovrhovala tou „škaredou nemotornou ženou“ a „morálnou záťažou“, odmietala ju aj Rudolfova sestra Mária Valéria, neskôr sa od spoločného života s ňou odklonil aj Rudolf, dokonca uvažoval o rozvode, čo však bolo v cisárskej rodine neprijateľné. Princezná sa vo Viedni cítila osamelá a opustená, nemala nijakých priateľov. Napriek tomu zdanie rodinnej harmónie vyvrcholilo začiatkom roku 1883, keď otehotnela a toto obdobie samotná Štefánia považovala za šťastné. Očakávaného nástupcu trónu mladý pár nazýval Václav, čo malo vyjadrovať ich náklonnosť k Čechám. Nenarodil sa im však mužský potomok, ale dcérka Alžbeta, ktorú doma volali

po maďarsky Erži. Štefánia mala ťažký pôrod a neskôr ju Rudolf nakazil kvapavkou a ďalšie deti mať už potom nemohla. Rudolf nedokázal byť svojej manželke verný. Štefánia mu robila výstupy a prejavov žiarlivosti sa nezdržovala ani na verejnosti. Vraj mu odmietala aj „manželské práva“, čo Rudolfa definitívne zaviedlo na cestu, z ktorej už niet úniku. Obaja boli panovační, nezmieriteľní, prchkí, a tak ich odcudzenie zapustilo hlboké korene. Zraňovali sa až do neodpušiteľnosti – ako sa vyjadrila sestra Štefánia na Rudolfovom pohrebe, lebo bola zdesená jej chladom, keď stála pri rakve svojho nebohého manžela.

Novinár

Rudolf okrem vedeckých prác písal aj politické články, v ktorých kritizoval otcovu politiku. Vychádzali v denníku Neues Wiener Tagblatt, samozrejme, anonymne. Vydavateľ Moriz Szeps, s ktorým sa Rudolf spriatelil, dokonca Rudolfove články pre zachovanie anonymity prepisoval a originály vracal Rudolfovi. Ten sa v nich snažil odstrániť predsudky medzi židmi a kresťanmi, sociálne, hospodárske a vzdelanostné rozdiely a vychovať dobrých rakúskych vlastencov. Vzorom úspešného štátu bola pre neho Francúzska republika, ku

Andrej Mojžiš, Lubomír Paulovič

ktorej prechovával hlboké sympatie ako k zdroju liberálnych myšlienok. Naopak, v Nemecku videl nepriateľa nielen pre Rakúsko, ale pre celú Európu. Rudolf sa ocitol medzi mlynskými kameňmi; na jednej strane ho stíhala nenávisť šľachty, antisemitov a nacionalistov, na druhej strane mal úspech u liberálov, buržoáznej inteligencie, protestantov a Židov.

Plánoval napísať aj monumentálnu ľudovú encyklopédiu o Rakúsko-Uhorsku, na ktorej mala pod jeho záštitou pracovať duchovná elita krajiny. Jej vydaním chcel u všetkých národností podporiť lásku k vlasti. Toto dielo, *Rakúsko-uhorská monarchia slovom i obrazom*, malo 24 zväzkov a dokončili ho až po Rudolfovej smrti roku 1902. Dôvodom natahovania projektu boli finančné problémy, aj Maďari, ktorí si vynútili vydanie aj maďarskej verzie, čím Rudolfovi zmarili víziu jednotného vedenia ríše. O tom, ako málo otec o ňom vedel a ako málo ho chápal, svedčí aj jeho otázka, ktorú položil jednému zo spolupracovníkov pri príležitosti vydania prvého zväzku, keď sa ho opýtal, či úvodné slovo skutočne napísal Rudolf.

Verejné aktivity

Rudolf sa stýkal s rôznymi vedcami, politikmi a spisovateľmi, čo ho nútilo, aby sa stále vzdelával. Otváral Elektrickú výstavu vo Viedni (1883), podporil a zúčastnil sa na Medzinárodnom ornitologickom kongrese v Budapešti (1884), zasadil sa o usporiadanie Živnostenskej výstavy v Antverpách, otvoril Výstavu hygieny (1887), kde všetkých liberálov nadchol vetou: „Najcennejším kapitálom štátov a spoločnosti je človek“, angažoval sa za Rudolfínsky spolok (školil v Rudolfínskom špitáli ošetrovatelky pre prípad vojny), po požari Ringtheatru v roku 1881, pri ktorom zhorelo 300 ľudí, sa stal spoluzakladateľom Dobrovoľnej viedenskej záchranej spoločnosti.

Názory na politiku Rakúsko-Uhorska

Rudolf si, podobne ako jeho matka, obľúbil Maďarov, naopak, nebol priateľom politiky nemeckého kancelára Otta Bismarcka. Uvažoval o zjednotení južných Slovanov pod rakúskou ríšou, pretože tie chudobné oblasti podľa neho potrebovali pre svoj rozvoj ochranu a pomoc silného štátu. Rudolfa ustavične sledovali a informácie o ňom putovali napr. aj k Bismarckovi. O Rudolfovi podávali informácie aj ľudia, o ktorých by to vôbec nepredpokladal. Oficiálnych agentov šikovne vodil za nos, ale proti špehom bol bezbranný, pretože ani nevedel, koho na neho nasadili. V spojení Rakúska s Pruskom (Dvojspolok) a neskôr s Talianskom (Trojspolok) videl krok, ktorý smeruje k zániku monarchie. Nemohol pochopiť, prečo cisár nekráča po stopách Márie Terézie, pre ktorú bolo Prusko nepriateľský štát, a prečo sa nespojí s Francúzskom a Ruskom.

Zdravotné problémy

Rudolfa postihla aj zdravotná pohroma – oficiálne sa hovorilo len o reumatizme, bronchitíde, zápale kĺbov a močového mechúra. Na jar 1886 prudko prepukla jeho choroba, s najväčšou pravdepodobnosťou kvapavka, možno syfilis, a nakazil aj svoju manželku. Nemoc ho oslabovala, ale Rudolfov strach z otca bol taký veľký, že prepínal svoje sily a pracoval do úmoru. Na radu lekára začal brať morfium. Ten mu spolu s alkoholom a so ženami v časoch depresí a melanchólie len zhoršovali jeho zlý stav. Bolesti kĺbov boli čoraz neznesiteľnejšie. Chudol, bol bledý a rýchlo starol. Vystupňovala sa jeho agresivita, nervozita, nedokázal sa ovládať. Za všetkým však hľadal len svoju vinu.

Túžba po smrti

Koncom roka 1888 už bolo úplne evidentné, že nemôže počítat s podporou obyvateľov monarchie. Jedných si popudil svojím prožidovským postojom a židovskými priateľmi (útoky v tlači proti nemu boli takmer na dennom poriadku), druhých tým, že bol Habsburg. Antisemitizmus v ríši bol v tom období veľmi výrazný. Nechtiac bola doň zatahnutá aj jeho matka Alžbeta, vášnivá obdivovateľka židovského básnika Heinricha Heineho, keď sa rozhodla venovať na stavbu jeho pamätníka v Düsseldorfe nemalú sumu. Rudolf vtedy pocítil pýchu, úctu i synovskú lásku k svojej krásnej matke, s ktorou si vlastne vôbec nerozumel. V Paríži dal pre ňu kúpiť od Heineho príbuzných básnikove rukopisy. Ťažko povedať, či cisárovná 11 listov Heineho ocenila ako Rudolfov darček, či pocítila, ako veľmi ju jej syn ľúbi. Skôr nie, lebo Alžbeta bola práve zamestnaná zásnubami Márie Valérie a odlúčenie od nej niesla oveľa ťažšie. Nepostrehla, že keď sa Rudolf na Štedrý večer zrútil, že je v koncoch. Dovedla v ten deň Rudolfa k Márii Valérii a povedala mu, že dúfa, že sa bude o svoju sestru starať, keď rodičia umrú. Rudolf jej padol okolo krku a zúfalo sa rozplakal. Ani cisársky pár nemohol udržať slzy. Rudolfovým výrokom, že speje ku koncu, však nikto neprikladal taký význam, ktorý sa o pár týždňov neskôr naplnil.

So židovským anatómom Emilom Zuckerkandlom sa rozprával o smrti. Ten sa snažil rozptýliť jeho obavy pred smrťou („smrť nie je nijaké nešťastie, ale nutné, obdivuhodné naplnenie života“). Tieto slová Rudolfa prekvapili a povedal: „... áno, je nutné pozrieť sa myšlienke smrti bez strachu do očí.“ Na požiadanie mu Zuckerkandl poslal vypreparovanú lebku, ktorú mal spolu s revolverom na písacom stole a niekoľko týždňov pred smrťou si ju prezerala aj Mary Vetserová. Hektický Rudolfov život mal v posledných rokoch iba jeden upokojujúci bod – Mizzi Casparovú, ženu, ktorú naozaj miloval. Pravdepodobne sa s ňou začal stýkať roku 1886. Čím viac bol nešťastnejší, neúspešnejší a chorľavejší, tým viac hľadal útechu pri poháriku vína s Mizzi a krčmovým spevákom Bratfischom,

ktorého si najal ako fiakristu, v ošumelých krčmách na okraji Viedne a potom v jej dome, ktorý si kúpila za šesťdesiat tisíc zlatých, ktoré dostala od Rudolfa. S Mizzi hovoril prvýkrát o spoločnej samovražde, Mizzi sa mu však len smiala. So sedemnástročnou Mary Vetserovou, dcérou Heleny, s ktorou pred desiatimi rokmi flirtoval, sa zoznámil na jar 1888. Na jeseň sa Mary začala zaujímať o strelné zbrane a koncom roka uvažovala o možnosti vypíť jed. Od Rudolfa dostala železný snubný prsteň s vyrytými písmenami I. L. V. B. I. D. T. (*In Liebe vereint bis in den Tod – V láske spojení až do smrti*) a medailónik s kúskom plátna a kvapkou krvi.

26. januára bol Rudolf na audiencii u svojho otca, pohádali sa a ten mu povedal, že nie je hodný stať sa jeho nástupcom na tróne. V ten istý deň vypukol škandál aj u Vetserovcov, keď matka objavila dcérin testament a spomínané darččky od Rudolfa.

27. januára sa objavil na soaré na nemeckom veľvyslanectve na počesť narodenín Viliama II. a prítomní si všimli jeho odstrašujúci stav – vyzeral sklúčené, smutne a ťažko zadržoval slzy. Oproti nemu baronesa Marty Vetserová priam oslňovala spoločnosť, bola zvodkyňa, ktorá sa nebojí nijakej konkurencie a jej pohľad si bol vedomý moci i pocty, že môže odprevadiť korunného princa na jeho poslednej ceste. Na záver večera sa Rudolf a Štefánia ešte pohádali, že nedokázal odvrátiť pohľad od Mary. Potom strávil noc u Mizzi Casparovej, kde vypil veľmi veľa šampanského. Ešte raz ju požiadal o spoločnú smrť, Mizzi sa však len smiala a neverila mu, keď jej oznámil, že sa zastrelí v Mayerlingu. Napriek tomu si nebola celkom istá, lebo už predtým o Rudolfovom zámere informovala políciu, varovné signály však nikto nebral celkom vážne.

30. januára v noci spáchali Rudolf a Mary v Mayerlingu spoločnú samovraždu. Rudolf pravdepodobne najprv zastrelil Mary a potom sám seba.

Okolo posledných hodín života korunného princa je množstvo nejasností, vyskytlo sa veľa podvrhov o zaručene pravých príčinách Rudolfovej smrti, objavili sa rôzne, niekedy až fantastické svedectvá a spriadali sa konšpiračné teórie. O mayerlinskej tragédii existuje množstvo literatúry. Isté je, že Rudolfovi sa nespĺnila jeho posledná vôľa, aby bol pochovaný vedľa Vetserovej v kostole v Heiligenkreuzi. Odpočíva v hrobke svojich predkov v Kapucínskej krypte ako 113. Habsburg. Pochovali ho 5. februára 1889 po tom, čo bol lekárske posudkom vyhlásený za duševne chorého, lebo inak by nemohol mať cirkevný pohreb. Pred smrťou napísal niekoľko listov na rozlúčku, nie však svojmu otcovi. Nádej Európy, ktorá nemohla preukázať svoje schopnosti.

Daniel Fischer, Monika Potokárová

ARCIVOJVODKYŇA MÁRIA VALÉRIA

Narodila sa 22. apríla 1868 v Budíne ako štvrté dieťa cisára Františka Jozefa a Alžbety Bavorskej desať mesiacov po ich korunovácií za uhorský kráľovský pár a desať rokov po narodení korunného princa Rudolfa. Alžbeta ju chcela porodiť v Uhorsku, čo považovala za priateľské gesto voči Maďarom, ktorí ju nadšene milovali. Chcela ju vychovať v maďarskom duchu, preto jej výchovou poverila biskupa Jácinta Rónayho, neskôr ju nemčinu, históriu a literatúru učil viedenský učiteľ Ferdinand Kummer. Volali ju „maďarské“ či „uhorské dieťa“, čo na dievča neskôr pôsobilo skôr negatívne, takže napriek matkinmu želaniu sa napokon od Maďarov odvrátilo a s rodinou sa Mária Valéria rozprávala iba po nemecky. Okrem toho sa naučila aj po francúzsky, anglicky a taliansky.

31. júla 1890 sa vydala za rakúske arciknieža Františka Salvátora, ktorý pochádzal z toskánskej vetvy Habsburgovcov a bol treťostupňový bratranec Márie Valérie. Pri výbere ženícha jej pomáhala jej matka, keďže mali rovnaké názory týkajúce sa dynastických manželských zväzkov. Vzhľadom na Rudolfovu samovraždu rok pred jej vydajom neusporiadali veľkolepú svadbu, na svadobnom obrade však hral na organe slávny rakúsky skladateľ Anton Bruckner.

Manželia trávili veľa času v dolnorakúskom kaštieli Walsee, kam chodil často na návštevy aj František Jozef. Mária Valéria, podobne ako jej matka, len nerada vystupovala ako reprezentantka svojho stavu na verejnosti, s radosťou sa však venovala charite a výchove svojich desiatich detí.

Dobročinnosť

Po požiari Ringtheatru (1881) sa ako mladé dievča starala o obeť a ich príbuzných. Počas prvej svetovej vojny zariadila v kaštieli vo Wallsee vojenskú nemocnicu a neskôr tam zriadila Nemocnicu pre chudobných a starobinec Márie Valérie, na základe čoho ju začali nazývať „anjel z Wallsee“. Financovala prevádzku kláštorov a kostolov, zakladala nadácie na pomoc chudobným i nemocnice.

Zájmy

Arcivojvodkyňa sa zaujímala o literatúru a výtvarné umenie, sama maľovala a nie bez talentu. Napísala niekoľko lyrických diel (podobne ako jej matka), ktoré roku 1884 vyšli aj tlačou. Predtým s matkou vydali spoločnú knihu *Jeseň na juhu*. Zachoval sa aj jej podrobne vedený denník, ktorý nám poskytuje jasný obraz o dobovej spoločnosti a obsahuje dôležité informácie o živote cisárskej rodiny. Písala aj náboženské úvahy. Mala rada divadlo, dokonca napísala zopár divadelných diel, ktoré zahrli herci dvorského divadla. Vystupovala aj v niekoľkých jednoaktovkách, ktoré sa uvádzali pre zábavu cisárskej rodiny v Hofburgu, Gödöllő a vo Warholzi.

Rada cestovala a často sprevádzala na cestách Alžbetu. Precestovali spolu Uhorsko, Salzkammergut, Merániu, Nemecko, Francúzsko aj Anglicko. Milovala však najmä svoju vlasť. Po rozpade monarchie a vyhlásení Rakúskej republiky uznala roku 1919 tzv. Habsburský zákon a podpísala deklaráciu a vzdaní sa nárokov na vládnutie. Majetok si mohla ponechať a mohla do konca života ostať v Rakúsku. Umrela 6. septembra 1924 v kaštieli vo Wallsee. S prejavmi hlbokej sústrasti a žiaľu ju pochovali v neďalekom Sindelburgu.

Monika Šagátová, Tňa Pauhofová

GRÓF GYULA ANDRÁSSY DE CSÍKSZENTKIRÁLY ET KRASZNAHORKA

(8. marca 1823, pravdepodobne Vlachovo, možno Košice – 18. februára 1890, Voloska, dnešné Chorvátsko) bol uhorský politik a štátnik, v rokoch 1867 – 1871 ministerský predseda Uhorska, v rokoch 1871 – 1879 minister zahraničných vecí Rakúsko-Uhorska.

Aktívne sa zúčastnil na revolučných zápasoch 1848 – 1849 ako pomocný dôstojník generála Artúra Görgeiho a plukovník honvédov. Zohral aktívnu úlohu pri získavaní zahraničnej podpory pre uhorskú revolúciu v Paríži, Londýne či v Konštantínopole. Po porážke revolúcie sa nemohol vrátiť do vlasti, roku 1851 ho v neprítomnosti odsúdili na smrť a symbolicky obesili. S menšími

prestávkami žil v Paríži, kde sa aktívne zúčastňoval na spoločenskom živote. Považovali ho za jedného z najkrajších mužov jeho doby, parížske dámy mu dali prezývku „le beau pendu“ (krásny obesenec). V emigrácii sa oženil s grófkou Katinkou Kendeffyovou. Roku 1857 sa už smel vrátiť do vlasti, kde sa okamžite zapojil do politických aktivít ako stúpenec Ferenc Deáka. Stal sa jedným z vodcov rokovaní o vyrovnaní. Jeho vzťah s Alžbetou bol v tom období z politického hľadiska dôležitý. Inak bol s najväčšou pravdepodobnosťou čisto platonický, hoci verejnosť, ako napokon vždy, rada klebetila o láske najkrajšej ženy a krásneho muža.

Roku 1867 ho František Jozef vymenoval za ministerského predsedu prvej uhorskej vlády po rokoch 1848 – 1849. Významne sa zaslúžil o vybudovanie samostatnej štátnej správy Uhorska v rámci dualistického štátu. V rokoch 1871 až 1879 bol spoločným ministrom zahraničných vecí rakúsko-uhorskej monarchie a mal významný podiel na budovaní vzťahov s nemeckým cisárstvom, Talianskom a Ruskou ríšou. S kancelárom Bismarckom mali priateľský vzťah. Jeho najväčším úspechom ako ministra bol berlínsky kongres (1878), ktorý prekazil po rusko-tureckej vojne ďalší postup ruských vojsk na Balkán, naopak, práve monarchia mohla ovládnuť Bosnu a Hercegovinu. Keďže to stálo veľa prostriedkov, Andrássy sa ušlo aj dosť kritiky, pod ktorej tlakom napokon odstúpil. Ešte predtým však pripravil základnú zmluvu s Nemeckou ríšou, čo popri rakúsko-uhorskom vyrovnaní považoval za svoje najdôležitejšie dielo.

„Gróf Gyula Andrásy bol špičkou uhorskej nobility a maďarského ducha. Ak Ferenc Deák bol inkarnáciou maďarského sedliaka so všetkou jeho múdrosťou v jednej hlave, Andrásy bol destilovanou postavou jemnosti, šarmu a láskyhodnosti uhorského pána. Vedel byť veľkým pánom bez toho, aby bol pyšný, dokázal si získať, ba uhranúť všetkých bez toho, aby to vyzeralo ponížujúco.“

Kálmán Mikszáth

Posledné roky života kvôli rozmáhajúcej sa chorobe strávil v ústraní vo svojom trebišovskom kaštieli, odkiaľ však naďalej pozorne sledoval politické a spoločenské dianie. Spolu s manželkou sú pochovaní v mauzóleu v parku trebišovského kaštieľa.

Táňa Pauhofová, Tamás Gál

Táňa Pauhofová, Monika Horaáthová

IDA FERENCZY

(7. apríla 1839, Kecskemét – 28. júna. 1928, Viedeň), „dáma s relikviami“, bola dôverníčka a predčítačka cisárovnej a kráľovnej Alžbety. Narodila sa v rodine nižšej šľachty, preto dostala len meštianske vzdelanie, ktoré si dopĺňala autodidakticky, keďže dievčatá v tej dobe nemohli navštevovať vysokú školu v Kecskeméte. Predčítanie si zdokonaľovala pri spisovateľke Ide Miticzkej, ktorá od roku 1862 prišla do mesta.

Na cisárskom dvore

Cisárovná Alžbeta sa vážne rozhodla učiť sa po maďarsky roku 1863. O rok nato urobila už také pokroky, že začala hľadať spoločníčku, s ktorou by sa mohla rozprávať po maďarsky. Vypýtala si portrét dievčiny, ktorá figurovala na listine ponúkaných dám na poslednom mieste a tak sa jej zapáčila, že si Idu dala okamžite predvolať a po stretnutí sa rozhodla práve pre ňu. Ako sa dostala na listinu dievčina z radov nižšej šľachty, je dodnes nejasné. Pravdepodobne ju tam dopísal buď Ferenc Deák, alebo grófka Almásyová. Jej otec, Gergely Ferenczy, ju rád pustil na cisársky dvor. *„Nevedel som dať cisárovi vojaka, tak dám cisárovnej dcéru,“* povedal.

Alžbeta si Idu okamžite obľúbila a hneď od začiatku trávila prevažnú väčšinu dňa v jej spoločnosti. Maďarčina sa stala ich „tajným jazykom“ a cisárovná o Ide onedlho napísala: *„Ida nie je moja predčítačka, Ida je moja priateľka!“* Po ceste do Uhorska roku 1866 si cisárovná často písala s grófom Andrássym, ale aj s Ferencom Deákom prostredníctvom Idy. Ida však zohrala významnú úlohu aj v tom, že Alžbeta si začala písať aj so spisovateľom Mórom Jókaim a Józsefom Eötvösom, ministrom školstva v Andrásyho vláde, predsedom Uhorskej akadémie vied, a mnohými ďalšími poprednými maďarskými šľachticmi a politikmi.

Ida Ferenczy pre svoj nízky pôvod nemohla byť dvornou dámou, preto nemohla cisárovnú sprevádzať na mnohých cestách a spoločenských akciách, vtedy jej však Alžbeta písala dôverné listy, ktoré sa vždy začínali oslovením „moja milá Ida“. Nakoniec vybavila u cisára, že sa Ida stala členkou Brnianskej nadácie, čo ju prakticky povýšilo

na úroveň dvornej dámy. Jej izby v Burgu i v Gödöllő sa nachádzali hneď v susedstve cisárovnej a aj v Schönbrunne bývala v jej blízkosti. Ida milovala svoju paniu tak veľmi, že na jej popud umožnila Kataríne Schrattovej, aby sa na stretnutia s Františkom Jozefom dostala do Hofburgu cez jej izbu. V súvislosti s týmito stretnutiami jej často písal aj sám cisár.

Po smrti cisárovnej

„So smrťou Alžbety som stratila všetko“, napísala Ida. Musela sa vystahovať z Burgu do bytu na Reiserstrasse, neskôr sa odsťahovala do Schönbrunnu. Jej salón sa stal miestom stretnutí významných postáv rakúskeho a uhorského verejného života.

Až do konca života žila v spomienkach na Alžbetu. Pozbierala všetky dostupné relikvie a iniciovala vznik Múzea kráľovnej Alžbety, ktoré sa otvorilo 15. januára 1908 a chodilo doň množstvo návštevníkov. Počas druhej svetovej vojny bolo vážne poškodené. Zo svojej pozície urobila veľa aj pre svoje rodné mesto. Zomrela roku 1928 vo Viedni. Jej pozostatky uložili do rodinnej hrobky Ferenczyovcov v Kecskeméte.

Monika Horváthová, Táňa Pauhofová

MARIA VON VETSERA

Narodila sa 19. marca 1871 v rodine baróna a rakúskeho diplomata Albina von Vetseru a barónky Heleny Baltazzi ako ich tretie dieťa spomedzi štyroch. Rodina mala nemecko-české korene. Rodinní príslušníci Vetserovcov a Baltazziovcov boli uznávanými osobnosťami monarchie, medzinárodnej politickej scény a európskych aristokratických kruhov. Roku 1877, keď mala „Mary“ iba šesť rokov, mala jej matka ľubostnú aféru s následníkom trónu Rudolfom, ktorý mal vtedy devätnásť rokov a ona bola od neho o desať rokov staršia. Stala sa jeho prvou milenkou.

Maria (Mary) von Vetsera sa prvýkrát stretla s korunným princom Rudolfom 12. apríla 1888 v Prátri na dostihoch. Rudolf začal sedemnásťročnej dievčine okamžite dvoriť, sprevádzal ju na prechádzkach po Prátri a kupoval jej malé darčeky. Mary hľadela na princa, ktorý mal pred časom ľubostný vzťah s jej matkou, s obdivom a nadšením – ako napokon v tom čase veľa iných mladých dievčat. Písala mu vášnivé listy a Rudolf jej odpisoval. Na jeseň už boli milenci. Ich stretnutie organizovala grófka Marie von Larisch, dcéra najstaršieho brata cisárovnjej Alžbety, kniežaťa Ludovíta Viliama Bavorského, teda Rudolfova sesternica, ktorá dokázala pre Mary diskrétno zariadiť vstup do Rudolfovho apartmánu v Hofburgu. Bola Rudolfovi zviazaná, pretože zaplatil za ňu jej nemalé dlžoby, takže mu robila akúsi dohadzovačku, navyše mala s Mary priateľský vzťah. Rudolf bol síce ženatý, v tom období však jeho vzťah k Štefánii už ochladol. Jedným z dôvodov rozkladu ich manželstva boli Rudolfove pravidelné nevery, veľmi často s prostitútkami, a Rudolf napokon svoju manželku nakazil kvapavkou, čo spôsobilo jej neplodnosť. V januári 1889 bol jeho vzťah s Mary už veľmi vášnivý a veľa ľudí o ňom vedelo, medziiným aj cisár František Jozef I. Koncom januára sa Rudolf s otcom pohádal, pravdepodobnou rozbuškou ich hádky bol práve ľubostný vzťah Rudolfa k baronese.

V tom čase sa exaltovaný Rudolf už dávno rozhodol skončiť so životom a hľadal niekoho pre spoločný odchod na druhý svet. Viacero jeho partneriek, medzi inými aj Mizzi Casparová, jeho návrh odmietlo. Mary Vetserová bola však doňho nesmierne zamilovaná a Rudolf ju vo svojich listoch uisťoval o svojej vrúcnej láske k nej. Keď grófka Larischová, ktorá tušila nebezpečenstvo, prestala ich styky sprostredkovať, Rudolf poveril ich organizáciou svojho osobného fiakristu Bratfischu a dcéru jedného z vrátnikov Hofburgu, Agnesu Jahodovú.

29. januára Rudolf požiadal grófku Larischovú, aby ešte raz priviedla Mary do Hofburgu pod zámienkou, že ju chce naposledy vidieť. Medzitým svoje ľubostné listy

Monika Potokárová

Mary spálil a jej a grófkynu korešpondenciu nachystal tak, aby rodina po ich smrti mohla nájsť obetného baránka práve v osobe Marie von Larisch. Mary z Hofburgu „zmizla“, grófka v panike požiadala o pomoc políciu, lenže neúspešne.

Baronesu Mary Vetserovú odviezol Bratfisch najprv do Breitenfurtu, kde počkali na Rudolfa, ktorý nastúpil do koča a spoločne pokračovali do loveckého kaštieľa v Mayerlingu. Na druhý deň ráno ich tam našli oboch mŕtvych. Detaily prípadu cisárska rodina tajila, policajné vyšetovanie neprebehlo. Napriek chýbajúcim dôkazom je veľmi pravdepodobné, že Rudolf najprv zastrelil Mary a potom spáchal samovraždu.

Ihneď po objavení Rudolfovej mŕtvoly odišiel s hroznou správou do Viedne Rudolfov druh z poľovačiek gróf Hoyos, ktorý informoval dvor ešte v tom zmysle, že Mary Rudolfa otráвила. Cisárovi sa správu nik neodvážil oznámiť. Nakoniec barón Nopcsa povedal cisárkovej, že jej syn umrel. Alžbeta začala ihneď konať. Prijala Františka Jozefa vo svojej komnate a hovorila s ním medzi štyrmi očami. Nikto nevie, čo mu vtedy povedala a čo sa medzi nimi odohralo. Krátko nato dala cisárkova zavolať Katarínu Schrattovú, ktorú poslala za cisárom, aby ho trochu utešila. Potom dala poslať po Máriu Valériu. Keď sa Mária Valéria dozvedela správu o úmrtí brata, jej prvá otázka bola: „*Všakže sa zastrelil sám?*“ Alžbeta to neskôr pobúrene popierala. Zdá sa, že rodinným príslušníkom povedali najprv prijateľnejšiu verziu, že Mary Rudolfa otráвила a potom sama požila jed. Až o dvadsaťštyri hodín neskôr sa cisár dozvedel, že Rudolf sa zastrelil sám. O Rudolfovej smrti informovali verejnosť tak, že ho postihla náhla srdcová príhoda. Pre rímsko-katolícku cirkev, ktorá dodnes odopiera samovrahom cirkevný pohreb, vznikla osobitná pitevná správa, podľa ktorej Rudolf spáchal samovraždu v náhlom pomätení mysle, preto mohol byť pochovaný so všetkou cisárskou pompou v krypte kapucínskeho kostola. O smrti baronesy nepadlo ani slovo. Jej mŕtvolu v najväčšej tajnosti odviezli do cisterciánskeho opátstva v Heiligenkreuzi a na jej pohrebe sa mohla zúčastniť iba časť jej rodiny, dokonca nemohla byť prítomná ani jej matka.

Jej pozostatky mohli premiestniť na cintorín v Heiligenkreuzi až oveľa neskôr. Dovtedy váženú rodinu Vetserovcov z cisárskych kruhov vylúčili a vyhýbala sa jej aj aristokracia, dokonca jej príslušníkom ani neodpovedali na pozdrav. Jej matka Helena musela napokon monarchiu opustiť a rovnaký osud postihol aj Mariu von Larisch, ktorej mlčanlivosť si cisár jednoducho kúpil.

Okolo mayerlinskej tragédie je dodnes veľa nejasností, vzniklo veľa dohadov a konšpiračných teórií. Marin hrob roku 1945 poškodila strelba sovietskeho delostrelectva. Pred opravou hrobky poverili mladého lekára, dr. Hollera, aby vykonal odbornú prehliadku pozostatkov. Podľa jeho svedectva, ktoré publikoval aj knižne, nenašiel v Marinej lebke nijakú stopu po guľke. Hrobku dal r. 1959 opraviť jeden z príslušníkov Baltazziovskej rodiny. Roku 1992 hrobku vykradol istý podnikateľ z Linzu, vášnivý pátrač po okolnostiach mayerlinskej tragédie, a dal vykonať opätovnú obhliadku pozostatkov. Nepodarilo sa síce na sto percent zistiť, či ide o pozostatky Mary Vetserovej, isté však je, že patrili zhruba osemnásťročnému dievčaťu, ktoré malo priestrel na ľavej strane lebky. Keďže Mary bola praváčka, dá sa takmer s istotou vylúčiť, že šlo o samovraždu a niekto (Rudolf) ju teda naozaj zastrelil.

Gabriela Dzuriková

KATARÍNA SCHRATTOVÁ

Narodila sa 11. septembra 1853 v Badene. Bola herečkou viedenského Burgtheatra a milenkou rakúskeho cisára a českého a uhorského kráľa Františka Jozefa I. Už od detstva sa zaujímala o herectvo a varovanie jej rodičov ju v jej rozhodnutí ešte viac utvrdilo. Keď mala osemnásť rokov, pripojila sa k súboru Hoftheatra v Berlíne, kde rýchlo dosiahla prvé úspechy. V Nemecku však zostala len zopár mesiacov, pretože prijala ponuku z mestského divadla vo Viedni. Roku 1879 sa vydala za uhorského aristokrata Nikolasa Kissa de Ittebe, roku 1880 sa im narodil syn, ale dlho spolu nežili. Na krátky čas sa objavila v New Yorku, potom sa natrvalo vrátila do viedenského Hofburgtheatra. Stala sa jednou z najobľúbenejších rakúskych herečiek. Na dôchodok odišla už roku 1900.

Cisárova milienka

Jej vystúpenie na Svetovej výstave vo Viedni roku 1885 prilákalo pozornosť Františka Jozefa I. Alžbeta si zrejme všimla cisárov záujem o ňu a pretože v tom čase sa už s cisárom odcudzili, podporovala ich vzťah. Postupom času sa spriatelili a stali sa z nich milenci. Iste nebola jedinou cisárovou milenkou, ale po mene poznáme iba ju a Annu Nahowskú, jeho predchádzajúcu milenkou. Cisár bol pravdepodobne aj otcom Nahowskej dcéry Heleny, ktorá sa neskôr vydala za skladateľa Albana Berga. Katarína navštevovala cisára takmer denne, najmä po tragickej smrti jeho syna Rudolfa a potom jeho manželky Alžbety. Ich vzťah vydržal až do Františkovej smrti roku 1916. Na cisárov hrob pravidelne nosila kvety. Ku koncu života bola silne nábožensky založená. Zomrela roku 1940 vo veku 87 rokov. Pochovali ju na Hietzinskom cintoríne vo Viedni.

MIZZI KASPAROVÁ

Mizzi (alebo Mitzi, pôvodne Marcella Kasparová) sa narodila roku 1864 vo Viedni. Oficiálne uvádzala, že je „majiteľka domu“, v podstate však bola prostitútka, ktorá si svojich klientov vyberala výlučne z radov vyššej spoločnosti. Viedenský ľud takéto dámy označoval ako *Edelhure* (pribl. šľachtická či ušľachtilá „cundra“), vo vznešenejších kruhoch ich nazývali subrety.

Rudolf mal množstvo príležitostných stykov s inými prostitútkami, ale k Mizzi ho pútal celé roky pevný emocionálny vzťah. Bola prvá, ktorú labilný korunný princ nabádal k spoločnej samovražde. Mizzi však jeho ponuku odmietla. Mala vtedy len dvadsaťpäť rokov a nechcelo sa jej umrieť spolu s Rudolfom. Keď však videla, že to Rudolf myslí vážne, niekoľkokrát o tom informovala policajné orgány. Jej oznámenia však polícia nebrala do úvahy. Mizzi zúfalo hľadala pomoc, podľa niektorých prameňov sa dostala až k ministerskému predsedovi grófovi Eduardovi Taaffemu, aby zachránila Rudolfovi život, nikde však nenašla pochopenie. Zobrať vážne Rudolfove plány na samovraždu by pravdepodobne znamenalo uznať ho za choromyselného, takúto informáciu sa však hlboko veriacemu cisárovi nikto neopovážal podať. Rudolf strávil s Mizzi aj noc dva dni pred svojou samovraždou. V závete jej odkázal 30-tisíc forintov, čo bola cena 18,3 kilogramu zlata, v dnešnom prepočte by to bolo približne 770-tisíc eur. Zomrela vo veku 43 rokov vo Viedni.

CONSTANTINE CHRISTOMANOS

Narodil sa v Aténach roku 1867 ako prvorođený syn Anastasiosa Christomanosa, profesora chémie na tamožšej univerzite. Bol to básnik a spisovateľ, ktorý sa najviac preslávil ako divadelník.

Jeho život do veľkej miery určila nehoda z detstva, po ktorej ostal hrbatý, ale možno aj preto veľa čítal a onedlho vynikal vysokou erudíciou a kultivovanosťou. Keď mal dvadsaťjeden rokov, odišiel do Viedne a o tri roky neskôr ho pozvali na cisársky dvor, aby učil cisárovnú Alžbetu po grécky.

V oveľa staršej cisárovnjej, ktorá mala vtedy päťdesiatštyri rokov, našiel Christomanos spriaznenú dušu. Napriek veľkému vekovému rozdielu ho Sissi priťahovala aj ako žena. Napokon z toho vypukol škandál, keď viedenské noviny uverejnili niekoľko stránok z jeho denníka, v ktorých opisoval svoje dojmy z chvíľ, ktoré strávil po jej boku. Musel sa vrátiť do Grécka, kde založil radikálnu divadelnú skupinu Nová scéna.

27. februára 1901 pozval skupinu dramatikov a intelektuálov do Dionýzovho divadla pod Akropolou, kde predstavil zakladajúci manifest Novej scény a vyzval ich, aby písali nové grécke hry a prispeli k renesancii dramatického umenia v Grécku. Presadzoval náročný repertoár (Ibsen, Goldoni, Tolstoj, Maeterlinck, Čechov, Brieux, Daudet, Courteline), kládol dôraz na hereckú prípravu a veľkú pozornosť venoval vizuálnej stránke divadelných inscenácií. Výrazne ovplyvnil novú grécku divadelnú estetiku. Umelecky radil aj o dvadsať rokov mladšej slávnej gréckej herečke Cybele Adrianouovej, ktorá sa stala jeho múzou a neskôr, po dvoch neúspešných manželstvách, sa vydala za gréckeho premiéra Georgea Papandreua. Christomanos vchoval aj veľa ďalších slávnych hercov. Zomrel 3. novembra 1911.

Monika Potokárová

INSCENAČNÝ TÍM

Do Činohry SND sme začali pravidelne pozývať zahraničných režisérov, aby v našom divadle naštudovali nové hry slovenských dramatikov alebo dramatizácie slovenských prozaických diel. Mali sme pocit, že ich interpretácia slovenských textov, pohľad cudzinca na ne, môže byť pre autorov inšpirujúci. Spolupráca s hereckým súborom môže zasa pomôcť odbúrať isté tvorivé stereotypy a ich požiadavky na kvalitu skúšobného procesu, zvýšiť naše vlastné nároky na profesionalitu všetkých zložiek divadla. Nové postupy a prístupy by v konečnom dôsledku mali obohatiť náš repertoár o rôzne odtiene súčasného divadelného jazyka, ktoré u nás nie sú bežné a môžu byť divácky atraktívne. Snažíme sa pritom vytvárať zmiešané tímy, aby sa slovenskí umelci stretli so zahraničnými priamo pri tvorbe, v čom vidíme ďalší obohacujúci aspekt takýchto spoluprác. Ako dramaturg inscenácie a tlmočník všetkých fáz jej zrodu by som vám rád predstavil spoločný maďarsko-slovenský tím, ktorý na pár mesiacov intenzívnej a krásnej práce spojila téma, ktorá sa týka našej spoločnej histórie.

ESZTER NOVÁK

režisérka

Inscenáciu *Sissi* spolu s ostatnými pripravili súrodenci Novákovci. Eszter a Péter pochádzajú z významnej choreografickej rodiny (otec Ferenc Novák, choreograf, režisér a etnograf; matka Jolán Foltin, režisérka a choreografka, obaja nositelia Kossuthovej ceny). O Eszter som počul už dávno od svojich maďarských aj slovenských priateľov, ktorí o nej hovorili s nesmiernym rešpektom ako o najtalentovanejšej maďarskej režisérke súčasnosti. Po prvých pracovných stretnutiach v Budapešti mi bolo jasné, že nepreháňali. Schopnosť racionálnej textovej analýzy sa v nej spája s hlbokou intuíciou, na ktorej základe sa dokáže rýchlo a najčastejšie presne rozhodnúť, k čomu sa pridáva nevšedná imaginácia a schopnosť javiskovej kompozície. Bohaté pedagogické skúsenosti odovzdáva hercom s láskavou bezprostrednosťou a vtipom. Divadlo aj divadelníkov jednoducho, priamo, nekomplikovane a z celej duše miluje a rovnako tak s nimi aj komunikuje. Divadlu sa plne odovzdala a zároveň ho ovládla. To, čo mnohé ženy dokážu urobiť s mužmi, spravila Eszter s divadlom.

Momentálne pôsobí ako umelecká šéfkka maďarského divadla v Oradei, predtým bola členkou budapeštianskeho Új színházu, neskôr šéfrehisérkou divadla Bárka a divadla Jászai Mari színház v Tatabányi. Zároveň spolu s medzinárodne uznávaným režisérom Tamásom Ascherom vedie herecký ročník na Divadelnej a filmovej akadémii v Budapešti. Je nositeľkou niekoľkých

významných maďarských divadelných a kultúrnych ocenení, napr. ceny Mari Jászai a ceny Fénix.

ROZHOVOR S ESZTER NOVÁK

Kde vás požiadali o spoluprácu? V Budapešti, kde pracujete vo viacerých divadlách a vediete ročník herectva na vysokej škole, alebo v Rumunsku, kde ste umeleckou šéfkou činohry v divadle v Oradei?

S ponukou, aby som prijala réžiu, ma vyhľadal v Budapešti dramaturg Národného divadla a zároveň dramaturg inscenácie Peter Kováč. Musím sa však priznať, že spočiatku som dosť dlho váhala. Nie preto, že by ma hra nezaujímala, lenže moja terajšia životná situácia je taká, že sa mi videlo nerozumné prijať v Bratislave takúto závažnú prácu. Na škole prebieha skúšobné obdobie, viem druhákov, ktorí ma práve teraz prekvapili Čechovovým *Višňovým sadom* a z pozície umeleckého šéfa mám veľa práce aj v Oradei. Navyše Bratislava leží úplne iným smerom. Peter Kováč bol za mnou viackrát. Veľa sme sa o hre rozprávali a vydržal pri mne, aj keď som sa mu na niekoľko týždňov celkom stratila z dohľadu. Jeho zápal aj on sám mi boli natolko sympatické, že nakoniec som sa poddala. Dostala som sa do víru a vedela som, že nech sa už stane čokoľvek, už sa z neho nevyhrabem, natolko ma téma stiahla so sebou. Vysvitlo, že s Petrom nemáme spoločný len divadelný vkus, ale máme podobné názory na samotnú hru. Obaja sme v téme doma, pre oboch sa táto hra stala našou srdcovkou. Na skúškach som sa necítila sama ani minútku, celý čas stál ako opora vedľa mňa.

Nespýtali ste sa ho, prečo sa divadlo rozhodlo uviesť o Sissi pôvodnú súčasnú hru, odkiaľ sa vzal tento nápad?

Ako by nie! To bola moja prvá otázka. Prečo si v divadle myslia, že na začiatku 21. storočia môže byť postava Sissi zaujímavá a ešte k tomu v réžii maďarskej režisérky? Peter povedal, že považuje za dôležité, aby Činohra Slovenského národného divadla uvádzala na veľkej scéne pôvodné slovenské hry, a že téma Sissi je dosť populárna a iste osloví širšie divácke vrstvy ako, povedzme, smrť sústružníka. Keďže Sissin život bol mimoriadne bohatý, museli sme látku selektovať. Viliam Klimáček sa pozrel na tému monarchie veľmi ostrým pohľadom a zároveň ju uchopil s úžasným humorom. Na naše kultúrne a politické korene hľadí odtiaľto, teda z 21. storočia. V centre diela pochopiteľne stojí postava Sissi, ale považujem za veľmi duchaplné, ako napríklad narába so zborom. Sissi môžeme z dnešného pohľadu pokojne nazvať prvou svetovou hviezdou, veď bola nielen cisárovnou takmer päťdesiatich miliónov ľudí, ale aj ich idolom a modlou. My Maďari si ju ctíme ako istú sväticu, veď do politiky sa namočila iba raz a možno aj to len preto, aby trochu napálila svoju svokru, arcivojvodkyňu Žofiu. Napokon však

Gabriela Dzuríková, Tomáš Mašťalír

mala pomerne veľkú zásluhu na tom, že v marci 1867 došlo medzi Rakúskom a Uhorskom k vyrovnaniu, čo pre nás znamenalo veľkú úľavu. Preslávil ju aj životný štýl, jej posadnutosť krásou a diétami. Klimáčekova hra je vzrušujúca aj preto, ako túto posadnutosť vníma on. Isteže, najzaujímavejšie bude, či sa nám to všetko podarí vyjadriť a to zaujíma najviac aj mňa. Naozaj je toho veľa, čo o Sissi vieme, lenže jej legenda, najmä kvôli jej tragickej smrti, je značne romantická. K takýmto tragédiám – spomeňme si na smrť korunného princa Rudolfa, atentát na Kennedyho či Martina Luthera Kinga – máme zväčša zvláštny vzťah. Klimáček ponúka spôsob, ako môže divák nazrieť za jej romantický portrét a odrazu oveľa jasnejšie uvidieť mimoriadne vzrušujúcu osobnosť Sissi. Môžem všetkým sľúbiť, že v tejto inscenácii diváci nedostanú to, čo dostali v slávnom filme s Romy Schneiderovou. V prípade Klimáčkovej Sissi si jej okolie nedokáže s jej náramne zvláštnou osobnosťou poradiť. Protirečenia, ktoré sú v nej ukryté, zvyšuje jej ustavičná túžba po slobode a fakt, že pravidlá si určovala sama.

Táto hra vyslovene zapadá do radu hier, ktoré ste režírovali predtým (Krvavá svadba, Mirandolína, Dobrý človek zo Sečuanu, West Side Story, Rusalka, Kaukazský kriedový kruh, My Fair Lady, Slečna z Mazima), keďže v centre každej z nich je mnohofarebná ženská hrdinka.

Bez mužov by tieto hry za veľa nestáli. Aj Klimáček opísal zložitú, ale nerealizovateľnú lásku medzi Sissi a grófom Andrásom, pričom aj citový vzťah medzi ňou a Františkom Jozefom je dosť protirečivý.

Predpokladám, že ste prečítali aj veľa pomocnej literatúry...

Tak či onak je pre mňa najdôležitejšia samotná hra. Začnem ju čítať a ak sa do dvadsiatej strany vo mne neprebudí režisárska fantázia, nedokážem sa jej ďalej venovať. To, samozrejme, neznamená, že si všetko dopredu vymyslím, ale že v istom momente sa zapáli strelná bavlna a v hlave mi začne čosi mátať. Spustí sa inscenácia. Ak sa to nestane, hra môže rozprávať o najrozkošnejšej a najúžasnejšej ženskej hrdinke, nezaujíma ma. Klimáčkova dramatická štruktúra je vzrušujúca aj preto, že je veľmi filmová. Nerozpráva nám lineárny príbeh, ale pohybuje sa v čase, čo len zvyšuje našu zvedavosť. Rozpráva v strihoch.

Pozerám sa na obsadenie: dostali ste samých výborných hercov...

Naozaj to veľa zavážilo i tento fakt, prečo som napokon túto prácu prijala. Príbehy veľkých ľudí budú rozprávať veľkí herci. Táňa Pauhofová, ktorá hrá Sissi, je osobnosť s nezvyčajným vyžarovaním. Mnohí vedia, aká je to dobrá herečka. Kládie veľmi múdre otázky, čo je v priebehu skúšobného procesu dôležité. Ako aj to, ako dvaja ľudia, hlavne pri prvom stretnutí, nájdu spoločný tón. Veľmi ma teší, že je celý súbor veľmi zvedavý. Už po prvej skúške padli medzi nami bariéry a mohli sme spoločne postupovať. Náš záujem bol obojstranný. Nikdy nebudem túto prácu ľutovať, lebo som tu stretla skvelých ľudí. Nesmierne veľký zážitok mám z toho, že som mohla spoznať Emíliu Vášaryovú. Hrá tak a má taký morálny postoj, že to mnou každú chvíľu otrasie. Dojala ma jej zvedavosť, ako sedela na všetkých čítačkách, hoci

jej postava, arcivojvodkyňa Žofia, je na javisku iba tretinu hry. Svojimi myšlienkami veľa prispela k inscenácii. Stala sa mi obrovskou morálnou oporou. Rozmýšľa sviežo, mladistvo, moderne. Súbor činohry je skvelý. Tunajší herci sú úžasne pripravení. Ak skúsime, nepoznajú nič iné len prácu a prácu, s tým nie sú nijaké žarty. Rýchlo sme si našli spoločnú reč, aj keď nemáme spoločný materinský jazyk. Za veľmi dôležitú vec pri príprave inscenácie považujem spoločné zmýšľanie s mojimi spolutvorcami, najmä hercami. Osobitnú radosť mám z toho, že som sa stretla s mnohými mladými talentovanými hercami a poslucháčmi herectva, pretože sú veľmi dôležitou súčasťou inscenácie.

Priniesli ste si aj choreografa a skladateľa...

S bratom Pétrom často spolupracujeme. Krátke skúšobné obdobie a celá inscenácia si aj tentoraz vyžiadali, aby sa stal mojím spolupracovníkom. So scénografom Jozefom Cillerom, kostýmovým výtvarníkom Petrom Čaneckým a umeleckým maskérom Jurajom Steinerom som sa zoznámila pri práci. Aj s nimi sme si však rýchlo našli spoločný tón. Fungovalo to medzi nami rovnako ako s mojím bratom, iba v inom jazyku. Vieme, čo chce ten druhý a ihneď si to odsúhlasíme. Ak začnem nejakú myšlienku, Péter ju dokončí. Humor sme si brúsili od detstva spolu. Pracovať s ním je veľmi zábavné. Moje vízie potrebujú jeho profesionálnu znalosť, čo, samozrejme, platí aj opačne. Niečo poviem a jemu prídu na um rôzne veci. A svet, ktorý sa objavuje v tejto hre, je z hľadiska javiskového pohybu vyslovene jeho svetom. U svojich spolupracovníkov okamžite vycítim muníciu. Keď niečo čítam, už aj počujem hudbu, ktorú by k tomu zložil György Selmeczi. Určite zvýši spoločný historický a literárny vplyv diela. Nuž a svet monarchie je blízky aj mne.

K vášmu menu slovanského pôvodu môžeme teraz pridať aj to, že vďaka svojmu výbornému jazykovému citu ste sa na skúškach nikdy neocitli v trápnej situácii.

Mám pomerne slušnú komunikačnú schopnosť a dokážem rozpoznať ľudí. Veľmi ma zaujímajú aj jazyky. Klimáčkovu hru som od začiatku skúšok čítala v oboch jazykoch. Keď sme potom nejaký výstup naskúšali, už som sa v ňom nestratila, presne som vedela, kde sa nachádzame. Veľmi veľa rozumiem už aj v bufete. Nemožno to vysvetliť, prinajlepšom tak, že slovenčinu akosi cítim a na počutie ju považujem za veľmi pekný jazyk.

S režisérkou sa zhováral Szabó G. László

Táňa Pauhofová

PÉTER NOVÁK

choreograf

Péter je v Maďarsku známy a populárny ako spevák a skladateľ (vedúca osobnosť skupiny Kimmowak), herec, tanečník, choreograf a režisér. Pripravuje vlastné televízne programy, niekoľkokrát bol členom poroty súťaže Megastar, moderoval veľké televízne súťaže, vydal niekoľko hudobných albumov, hral v mnohých inscenáciách prevažne hudobného charakteru, režíroval opery aj muzikály, ako choreograf spolupracoval na množstve inscenácií, pôsobí aj ako kreatívny riaditeľ kultúrnej webovej stránky www.kulturpart.hu., pracuje aj v oblasti ochrany životného prostredia. Hercom sa predstavil ako „kultúrny pracovník“. Tvrdí, že preňho sú najdôležitejšie tri ľudské vynálezy – elektrická gitara, lepiaca páska a kofola. Ako štvrtý prípadne pripúšťa teplú vodu.

„Zastav ho, preboha! Na čom ten človek fičí?“ opýtala sa ma „Sissi“ na prvej skúške, keď Péter svojou neuveriteľnou energiou v priebehu pár minút rozhybal na scéne vyše dvadsať ľudí, ktorí okamžite robili, čo chcel. „Na ničom,“ odpovedal som. „To je ten chlap, o ktorom v hre hovoríš, že má v očiach vietor a nie smotanú.“ Péter je nositeľ rytierskeho kríža Maďarskej republiky za zásluhy. Slovom, ako sa dnes vraví, celebrita.

NA MARGO ELITY

Každá moc časom roztvorí nožnice medzi spoločenskými vrstvami do takej šírky, že ich špičky vezmeme na vedomie, až keď sa opäť zacvaknú. Darmo, odtiaľto zdola môžeme výšiny iba tušiť a im je hĺbka ľahostajná. To je realita, napokon jej mikrodrámy o tom každodenne svedčia.

Ako sa vraví: téma leží na ulici. Spolu s jej obeťami...

Sme smrteľní a život pre nás znamená tvrdú prácu. Ale čo tí tam hore, ktorých rozmaznalo nebo, aby v pozemskom raji žiarili ako polobohovia? Mohli by sme si myslieť, že ani nepochádzajú spomedzi nás, až kým ich nejaký historik, autor biografie či dramatik (nehovoriac o zákerných médiách) neodhalí.

Vtedy je kráľ zrazu nahý, najmä duševne.

Dvadsať rokov sme s neskrývanou zvedavosťou sledovali kulisy analogickej osudovej situácie v príbehu waleskej princeznej Diany. Nepripomínam ducha manželky nástupcu iného trónu s rovnako tragickým osudom pre životopisnú podobnosť s príbehom Sissi, len by som chcel poukázať na ľudské aspekty jej príbehu. Jej súkromný život aj protokolárne chvíle sa nášmu životu najviac podobajú v tom, že konečnosť je aj v neprirodzenom prostredí prirodzenou súčasťou života. Možno preto jej príbeh oslovil množstvo ľudí po celom svete...

Na Sissin príbeh sa môžeme pozrieť rovnako – tentoraz z očí do očí, ak chcete, po tom, čo bola v rôznych interpretáciách hore i dolu – a spolu s historickými

i fiktívnymi prvkami načrtnúť jej skutočný portrét, ktorý sa ukrýval za mýtom. Akokoľvek budeme na ňu hľadieť, priaznivé či nepriaznivé posúdenie budúcich generácií je napokon vždy otázkou skutočného výkonu a kvality a nezávisí od spoločenskej pozície, v akej sa práve nachádzame.

Nezaškodí, ak na to budeme pamätať!

GYÖRGY SELMECZI

skladateľ, dirigent, operný režisér, klavirista a pedagóg

Ďalší „kultúrny pracovník“ v maďarskom tíme. Gyuri, ktorý pochádza z Kolozsváru, je totiž významný maďarský skladateľ, dirigent, operný režisér, klavirista a pedagóg na Divadelnej a filmovej akadémii v Budapešti. Kompozíciu študoval okrem iného v Paríži u Pierra Bouleza a Daniela Charlesa. Bol hudobným riaditeľom niekoľkých maďarských divadiel vrátane národného, založil viacero súborov i budapeštiansku Komornú operu. Zložil množstvo symfonických i komorných skladieb, vokálnych a zborových diel, napísal niekoľko oper, muzikálov, hudobných javiskových diel, skomponoval filmovú hudbu k desiatkam filmov. „*Maďarský Ennio Moricone*,“ vzdychla istá adeptka herectva, keď Gyuri na korepetíciách zahrál zopár skladieb k *Sissi*. Skromný a milý zjav, ktorý na našom prvom stretnutí s nadšením rozprával o Klimáčkovej hre a zároveň mi mimovoľne držal hodnotnú prednášku o rakúsko-uhorskej monarchii a rôznych vrstvách jej hudobnej kultúry.

György Selmeczi okrem komponovania často účinkuje aj ako dirigent a klavirista, režíruje predovšetkým opery a hudobné javiskové diela. Jeho hudobná tvorba je známa z mnohých predvedení v Maďarsku i v zahraničí. Je zaslúžilý umelec a nositeľ ceny Ferenc Erkel.

Slovo skladateľa

Keď ma moja spolupracovníčka a dobrá priateľka Eszter Novák poprosila, aby som jej zložil hudbu k inscenácii *Sissi*, usmial som sa – áno, tak aj toto mi vyšlo, aj toto si ma našlo. Životná dráha umelca si chtiac-nechtiac vyrobí svoje vlastné fixné idey, leitmotívy, charaktery, úkazy, okruhy otázok, s ktorými sa človek chce v živote za každú cenu stretnúť. Kráľovná Alžbeta je pre mňa od mojej mladosti presne taká: je to leitmotív, zvláštny charakter, úkaz, ktorý so sebou nesie množstvo historických, psychologických a estetických otázok. Už od mlada som teda túžil, aby som hudobnými prostriedkami priblížil obecnstvu „idol“, ktorý pre maďarskú inteligenciu vždy znamenal výnimočnú a napriek tomu populárnu jednotu tradície a modernosti.

A zrazu je to tu, pracujem na téme, mám pôžitok z Klimáčkových myšlienkových pochodov, z jeho jasného pohľadu na dejiny, z brilantnej javiskovej vízie a množstva divadelných nápadov Eszter Novákovej, zo zvedavosti a z výkonov súboru i mladých poslucháčov herectva. A mám pôžitok aj zo „stylistickej bravúry“, k akej ma vyzýva moja vlastná úloha. Musím byť presný, vytvoriť v charakteroch a zvukoch ilúziu, monarchistickú ilúziu tak, že naznačím aj perspektívu 21. storočia, hudobne vyjadriť už prekonanú formálnu kultúru monarchie, ktorá je však napriek tomu stále pôsobivá. To je výzva. Či sa ju podarí naplniť, to rozhodne obecenstvo. Ďakujem však osudu, že si ma aj táto výzva našla.

JOZEF CILLER

scénograf

Slovenský scénograf, kostýmový výtvarník a profesor na VŠMU. Dlhoročný šéf výpravy v martinskom Slovenskom komornom divadle (predtým Divadlo SNP). Autor piatich stoviek (!) divadelných výprav, ktorý pracoval vo väčšine slovenských a českých divadiel a v mnohých divadlách v zahraničí vo viac ako pätnástich krajinách. Spolupracoval s významnými režisérmi nielen v divadle, ale často aj v televízii a vo filme. Jeho scénografické návrhy úzko a bezprostredne súvisia s režijným konceptom a s hereckou javiskovou akciou. Ciller sa zúčastnil na mnohých medzinárodných výstavách doma i v zahraničí, kde získal množstvo významných ocenení. Zdá sa, že z celého tímu bol najpresvedčenejším monarchistom práve Jozef, keď okrem iného prišiel s nápadom natlačiť na mobilné scénické prvky krásnu starú mapu Rakúsko-Uhorska, na ktorej sme si na skúškach „popásali zrak“ celé hodiny. Našli sme na nej všetky možné, známe i neznáme mestá a kraje, len Bratislavu, Pressburg či Pozsony nie. Kto by ju predsa len našiel, môže sa za odmenu pohorďať na krásnych historických kolotočových hojdacích koníkoch, ktoré Jozef získal od riaditeľa pražského Divadla na Vinohradoch Tomáša Töpfera, čo považoval od neho za „top fér“ gesto a za čo mu aj touto cestou ďakujeme.

Jozef Ciller: Moja 500. (päťstá) scénografia pre divadlo

Konečne. Vďaka, pán Viliam, vďaka, pani Eszter. Konečne mi skrížila cestu monarchistická téma.

Pradedo A – staviteľ z rakúskeho Zillertalu

Pradedo B – kominársky majster z talianskeho Udine

Pradedo C – veľkostatkár z moravského Meziříčí

Pradedo D – mlynár zo slovenskej Beluše

Pri dnešnej európskej anarchii sa mi zdá historická únia monarchia predobrazom fungujúceho cezhraničného spoločenstva. K tomu krásne destilovaný feminizmus (žiadna Pyšná princezná). Dúfam, že inscenácia poteší Bratislavčanov, Pressburgerov, Pozsonyovcov, napriek konštelačným podivuhodnostiam, ktoré vylúčili pre inscenovanie monarchistickú historickú budovu SND.

Tomáš Maštálir, Anna Javorková

PETER ČANECKÝ

kostýmový výtvarník

Peter Čanecký, čiže Čaňo, ako ho roky volá väčšina umeleckej branže, je scénický a kostýmový výtvarník, taktiež profesor a v súčasnosti vedúci katedry scénografie na VŠMU. Začínal v roku 1983 v Divadle J. G. Tajovského vo Zvolene, koncom osemdesiatych rokov pôsobil v divadle Nová scéna, od r. 1991 učí na VŠMU. Možno o ňom napísať to isté, čo platí o Jozefovi Cillerovi – vytvoril množstvo scénických a kostýmových výprav vo väčšine slovenských divadiel, pravidelne spolupracuje zo SND aj s pražským Národným divadlom. Možno povedať, že v poslednom čase sa do istej miery venuje predovšetkým kostýmovej tvorbe, na poli ktorej je uznávanou autoritou. Pracuje pre činohru, operu i film. Za svoju tvorbu získal niekoľko významných domácich i zahraničných ocenení, jedno z najprestížnejších práve tohto roku – Českého leva za najlepšiu filmovú scénografiu pre film *Sedem zhavraných bratov*. Keď v Eszterinom útulnom byte prvýkrát porozkladal svoje návrhy, na ktorých mal načrtnuté aj scénické situácie a svoje javiskové „talizmany“ (tak nazval nejaký detail alebo rekvizitu typickú pre každý jeden výstup), režisérka vyhlásila: „*Mňa tu už ani nie je treba.*“ Pravdaže bolo, nad kostýmami sme sedeli ešte veľakrát, ale od začiatku bolo jasné, že pomerne „chudobná“ scéna a „bohaté“ monochromatické kostýmy vytvoria výtvarný štýl tejto inscenácie.

Peter Čanecký: Osobná poznámka ku kostýmovej výprave Klimáčkovej Sissi

Klimáčkova *Sissi* nie je len príbehom o veľkých sukniach.

Je to príbeh ženy, jej radostí a smútkov.

Je to príbeh o malom a veľkom šťastí a nešťastí.

Je to príbeh o slobode a neslobode.

Je to príbeh o mladosti a starobe.

Sissi je súčasná žena vo veľkej sukni. Veľký objem tejto sukne skrýva veľa tajomstva, chutí, túžob a predstáv. Bude príjemné, keď tú sukňu mierne nadvihneme a divákov tam vpustíme. Dúfam, že sa bude na čo pozeráť, veľa počúvať a príjemne prežívať. Malá Tánička Pauhofová je taká veľká, že som jej nemohol dať malú sukňu. Preto aj dnes našu Sissi hráme vo veľkých sukniach.

Dušan Taragel

Daniel Fischer, Tāňa Pauhofová

JURAJ STEINER

umelecký maskér

Juraj Steiner je vo filmovej, v televíznej i v divadelnej branži rešpektovaný ako vynikajúci umelecký maskér. Vyučil sa na strednej umeleckej priemyslovke v Prahe. Roku 1966 nastúpil do STV, kde strávil dvadsať rokov. Po odchode z nej pracoval ako maskér v Slovenskej filmovej tvorbe na Kolibe (do roku 1991). Do konca septembra 2008 bol živnostníkom, nedávno odišiel do dôchodku, ale stále aktívne pracuje. Spolupracoval na viac ako stovke slovenských aj zahraničných filmov (napríklad *Južná pošta*, *Utekajme, už ide*, *Rabaka*, *Rivers of Babylon*, *Modré z neba*, *Všetci moji blízki*, *Deviaty deň*, *Muzika*, *Noc kúzelníkov*, *Nedodržený sľub* a ďalšie), jednu sezónu strávil v Štátnom divadle v Stuttgarte. Pravidelne pracoval aj na slávnom opernom festivale Richarda Wagnera v nemeckom Bayreuthe. Tohto roku získal za film *Sedem zhavraných bratov* ocenenie SFTA Slnko v sieti aj Českého leva za najlepšie masky.

Masky a účesy

Hru pána Viliama Klimáčka *Sissi* som prečítal na základe oslovenia k spolupráci od kostýmového výtvarníka pána Petra Čaneckého. Zaujal ma spôsob, ako je táto hra napísaná – rýchle striedanie jednotlivých scén, ich časový rozsah pripomínajúci leporelo, a aj herecké obsadenie postáv *Sissi* a Franza Jozefa I.

Už po prvých konzultáciách bolo jasné, že akékoľvek zmeny zovňajšku, týkajúce sa adekvátnej podoby so skutočnými vladármi podľa existujúcej bohatej dokumentácie, i proces starnutia Táne Pauhofovej a Tomáša Maštáira v jednotlivých scénach a situáciách, nie sú časovo vykonateľné ani potrebné. Kostýmy sú síce inšpirované obdobím biedermeiera, ale vo veci účesov sme spoločne aj s pánom Čaneckým a režisérkou pani Eszter Novákovou hľadali taký spôsob úpravy zovňajšku, ktorý by bol pre hlavných predstaviteľov čo najprírodzenejší a zároveň by čo najviac vyjadroval zámer autora vytvoriť určitú nadčasovosť, ale aj kontroverznosť príbehu cisárovnej *Sissi*.

V niektorých prípadoch, najmä pri vedľajších postavách, sme pomocou disproporcie tvarov usilovali o miernu karikatúru a absurditu – aj za cenu odklonu od romantických tvarov a línií účesov typických pre obdobie biedermeiera.

PETER KOVÁČ

dramaturg

Pôsobil v činohre Divadla J. G. Tajovského vo Zvolene, bol dramaturgom, umeleckým šéfom a riaditeľom Divadla SNP v Martine, pracoval v štátnych funkciách ako predseda Rady pre vysielanie a retransmisiu a ako generálny riaditeľ sekcie umenia Ministerstva kultúry SR. V divadlách, v súčasnosti v SND, sa podieľal na uvádzaní svetovej klasiky, ale aj súčasnej dramatickej tvorby, napísal niekoľko scenárov hraných historických televíznych dokumentárnych filmov, bol dramaturgom filmu *Robinson a Crusoe* (cena Zlatý jednorožec na filmovom Festivale v Turíne), editor slovenskej časti pripravovanej trojdielnej knižnej publikácie *Diplomati bez pasu*. Preložil zhruba 30 divadelných hier, eseje i niekoľko kníh.

Ako vznikala Sissi

Asi pred dvoma rokmi som si prečítal prvú verziu *Sissi*. Nebola to monodráma, ale prúd textu pripomínal monodramatickú štruktúru, akú poznáme, povedzme, z niektorých hier Thomasa Bernhardta. *Sissi* – príbeh modernej ženy, prerozprávavaný súčasným divadelným jazykom pre pár hercov s jednou centrálnou veľkou postavou, bol vhodný pre naše Štúdio. Keďže však hra už obsahovala základné motívy, zdalo sa nám, že má potenciál „rozrásť sa“ na predlohu, ktorá bez problémov unesie aj veľké javisko. Viliam Klimáček, ktorého sme s Rastislavom Ballekom zhruba v tom čase požiadali o spoluprácu na inscenácii *Mojmír II. alebo Súmrak ríše.*, nám vtedy povedal, že bude s nami robiť rád v prípade, ak to neohrozí prípadné uvedenie jeho ďalšej hry v dohľadnom čase, pretože *Sissi* je jednoducho jeho srdcová téma, kým Veľká Morava nie. Že je to naozaj tak, vyznáva aj vo svojom príspevku v bulletine. Uistil som ho, že nie, pretože pôvodná slovenská hra vhodná do veľkej sály je predsa len vzácna udalosť, ktorú v nijakom prípade nechceme prepásť. Vznikla druhá, rozšírená „klasická verzia“, ktorá mala azda tú chybu, že Vilo v nej zužitkoval takmer všetko, čo o Sissi vedel, takže bola informačne príliš presýtená, čiže trpela nadvládou slova na úkor dramatických situácií, čo sa však dalo riešiť a autor to onedlho aj vyriešil treťou verziou. Hru sme dali preložiť do maďarčiny, za čo ďakujeme Margit Gajarszkiovej, a ponúkli sme ju Eszter Novákovej, ktorej obrazotvornosť začala hru okamžite „prekladať“ do obraznej javiskovej reči a našu ponuku prijala. Veľmi rýchlo pochopila, aký divadelný potenciál sa v nej ukrýva a v čom je jej prednosť, i keď nie je napísaná obvyklým divadelným jazykom. V spolupráci s ňou sme ju očistili od nadbytočných slovných informácií a pripravili ďalšiu inscenačnú verziu, ktorá je výrazne skrátaná (vyškrtli sme z nej napr. postavu Baya Middletona

a preštrukturovali sme najmä pasáž o nástupníkovi trónu Rudolfovi, ktorá pôsobila ako hra v hre, niečo sme, naopak, doplnili). Hra uverejnená v bulletine nie je celkom totožná s výsledným inscenačným textom, po dohode s autorom je to podoba, ktorú považuje za zrelý výsledok nášho dialógu. Verím, že vznikol súčasný text, ktorý má nádej na uvedenie aj v iných divadlách (máme už prvé signály zo zahraničných divadiel, ktoré uvažujú o jej uvedení). V každom prípade je to hra, ktorá má vďaka téme i zvolenej forme šancu na úspech. Nazdávam sa, že potvrdzuje zmysel nášho úsilia otvárať činohru pre domácich autorov vrátane veľkej scény, o čom v poslednom čase svedčí i Timravin *Bál* v dramatinácii Dana Majlinga i Feldekov *Lomidrevo*.

*Monika Potokárová, Tomáš Maštálir,
Táňa Pauhofová, Daniel Fischer*

Táňa Pauhofová, Monika Horáthová

Viliam Klimáček

S J S I

Úteky Alžbety Rakúskej

Písané pre SND Bratislava

HLAVNÉ POSTAVY

SISSI cisárovná Alžbeta Rakúska

FRANZ Jozef I., Cisár rakúsky

ZOFIA arcivojvodkyňa, Cisárova matka

RUDOLF MUŽ korunný princ, dospelý

MARY Vetserová, baronesa, posledná Rudolfova milienka

RUDOLF DIETĽ jediný syn cisárovnovej, 10-ročný chlapec

GONDERCOURT gróf, Rudolfov vychovávateľ

MÁRIA VALÉRIA najmladšia dcéra cisárovnovej, 17-ročná

IDA Ferenczy, najobľúbenejšia dvorná dáma jej veličenstva

ANDRÁSSY Gyula, uhorský gróf a politik

KATARÍNA Schratt, herečka Burgtheatra, milienka Franz Jozefa

FANNY Angerer, kaderníčka jej veličenstva

EUGEN hlavný komorník cisára

KONSTANTÍN/ACHILLES Christomanos, predčítač jej veličenstva, mení sa na Achilla

ZBOR DVORANOV, LOKAJOV, TAJNÝCH, KURTIZÁN, MIZZI CASPAROVÁ, HEINRICH HEINE

VENUŠA & FITNESS

ZBOR (*spev*)

Vivat ave slnko naše

Cisárovnovej stokrát sláva

Viedenský dvor z dvorov všetkých

Najhlbšie sa klania

Vivat ave slnko naše

Cisárovnovej sláva sláva

Dvoran z Viedne vie sa dvoriť

Až sa krúti hlava

Cisárovná v krásnych šatách začne cvičiť, Ida čaká s bielym pláštom v rukách.

SISSI (*docvičí a postaví sa na váhu*)

Kolko bolo včera?

IDA (*zapisuje váhu cisárovnovej do knihy*)

Štyridsaťdeväť kíľ, dvadsaťdva dekagramov, dnes dvadsaťšesť.

SISSI O štyri dekagramy viac... na noc si dám mokré zábalu na stehná a nebudem jesť s rodinou. Nech mi prinesú šťavu z telacieho mäsa, štyri kíľa jemnej telaciny vyľisovať, prevariť a šťavu okoreniť. To bude moje celodenné jedlo. Štyri dekagramy!

It's a terrible! (*Ida jej meria obvod lýtok, stehná a pás a zapisuje to*) Čísla povedia všetko. Denník modernej ženy nebude pozostávať z pocitov, ale z čísiel.

IDA (*odmerala jej obvod pása*) Štyridsaťsedem centimetrov.

SISSI Predstav si, Ida, akú kapitolu by napísal Balzac len na základe jediného čísla z denníka ženy! Čo to stálo námahy, čo si bolo treba odoprieť! Štyridsaťsedem centimetrov, jedno

dejstvo z drámy tela. Denne cvičím niekoľko hodín a dvor ma za to ohovára. Ale čo sa dá očakávať od šľachty, ktorá pozná len tri

konverzačné témy: operu, Prater a Burgtheater? (*prídu dvoranía*) Oh my God, neďa sa pred nimi uniknúť!

ZBOR (*spev*)

Vivat ave slnko naše

Cisárovnovej stokrát sláva

Viedenský dvor z dvorov všetkých

Najhlbšie sa klania

Vivat ave slnko naše

Cisárovnovej sláva sláva

Dvoran z Viedne vie sa dvoriť

Až sa krúti hlava

ZBOR (*reč*)

Cisárovná nehovorí francúzsky, chápete to, ma chérie?

Odmieťa tajnú reč šľachty? Je ne comprends pas!

Myslím, že je hlúpa.

Hovorí anglicky a maďarsky, učí sa grécky, mais pourquoi?

Francúzština je reč vysokého dvora a ten jej bavorský bol riadne nízko.

Listoval som v Gothajskom almanachu

a musím vám povedať,

mesdames et messieurs, že z jej rodovej línie som bol frapovaný!

Misérable a ešte raz – misérable!

Primálo vznešených predkov.

Tá jej grand-mère, kňažná Arenberg!

S takým rodom by sme všetci, čo sme tu,

mohli byť cisárom a cisárovnou.

No kam by potom monarchia došla?

Do pekla!

Omyl, vojvoda, do blata. Na possenhofenský dvor medzi kačice a sľepky!

Ten jej rodný zámok, žobrácke hospodárstvo!

Neprinesla si do Hofburgu ani dostatočnú výbavu.

Strieborný riad mala len za sedemsto zlatých!

Predbehne ju každá baronesa!

Cisár jej musel darovať aj šperky, aby vôbec nejaké mala!

A čo robí s topánkami, mon dieu, počuli ste?

Vravte, herr hoffmeister!

Vznešená žena v jej postavení smie nosiť

topánky len jeden deň, no ona sa ich nechce vzdať.

Mala by ich darovať slúžkam, no ona ich nosí ďalej, že sú pohodlné!
Mon Dieu!
A dá si dolu rukavičky v najmenej vhodnej chvíli.
Cisárovná bez rukavičiek je takmer nahá!
A vôbec nenosí pod šatami bielizeň, quelle malheure!
Ak si aj nejakú dá, tak len celkom tenučkú, z jelenice, aby vynikla jej postava.
(*všetci*) Bože, ochraňuj Rakúsko!

DETI & ŠTÁT

SISSI Franz, chcela by som vidieť naše deti.
FRANZ Neviem, či je práve náš čas.
SISSI Aký náš čas?! Som matka, mám právo vidieť svoje deti!
FRANZ Drahá Alžbeta, podľa dvorského protokolu o návštevách detí rozhoduje arcivojvodkyňa Žofia.
SISSI Neznášam protokol.
FRANZ Viem, že si slobodný človek, ale pochop, prosím, že habsburský dvor má pravidlá, ktorými sa riadime všetci, maršali, sekretári, dvorné dámy, moja rodina, ale predovšetkým ja! Najmä ja! Musím ísť príkladom. A očakáva sa to aj od teba.
SISSI Prečo Viedeň prijala španielsky rituál, najprísnejší na svete?
FRANZ Keď je poriadok tu, môžem ho vyzadovať v celej monarchii! Denne nás sledujú stovky ľudí a do krajiny preniká zvesť, akí sme!
SISSI Nemám súkromie, nemám vlastný život, nemám deti!
FRANZ (*objíma ju*) Chceš nové kone? Arabské žrebce, chceš? Vo viedenskej obore ti už staviam Hermovu vilu, budeš tam len ty a nekonečný les! Vieš, že som tvoj milujúci chlapček.
SISSI Keď som bola malá, otec ma brával po celom Bavorsku. Poddaní ho milovali. Až tak, že mal hromadu nemanželských detí, niektoré nás často navštevovali... trochu som žiarlila. Hrával v dedinských krčmách na gitaru a ja som s ním spievala.
FRANZ Mňa vychovali ako vojaka. Najlepšie sa cítim v kasárňach. K životu potrebujem iba železnú posteľ, písací stôl a dobrého koňa. Zrejme tí pripadám všedný a nezaujímavý... ale o to viac ťa milujem, Alžbeta.
(*začne spievať*)
O du lieber Augustin
Augustin Augustin

O du lieber Augustin
Alles ist hin
Geld is weg mäd'l ist weg
Alles hin Augustin
O du lieber Augustin
Alles ist hin (*chcel ju rozveseliť, ale podaril sa pravý opak*)
SISSI Tvoja matka mi zobrala deti.
FRANZ Robí to len pre ich dobro! Kein problem, mein schatz...
SISSI Mala som sedemnásť! Prvé dievčatko ste mi zobrali hneď po narodení. Ani ste sa ma nespýtali a dali ste jej meno Žofia, podľa tvojej matky.
FRANZ Nenamietala si.
SISSI Proti arcivojvodkyni sa nedá namietat.
FRANZ Ale Gizele sme meno vybrali sami.
SISSI Nikdy sa ma nezastaneš. Vo všetkom ju poslúchneš.
FRANZ Tolko pre mňa urobila! Pre celú ršu.
SISSI Teba neuráza, že ju volajú jediný chlap na habsburskom dvore?
Prepáč... už nevydržím to napätie.
FRANZ Komnaty nám zariadila s veľkou láskou.
SISSI Okolo sú samí špicli. Nemôžem večer ani prejsť do tvojej postele, aby ma pri tom nevidelo desať ľudí. A detské izby sú až na poschodí. Ak chcem vidieť vlastné dcéry, musím vyjsť po schodoch, prejsť cez spálňu tvojej matky a vypýtať si od nej milostivé dovoľenie!
FRANZ Keď som bol malý, zakázala mi komukoľvek sa zverovať. Verila, že ma uchráni pred cudzími vplyvmi. Nehodí sa, aby si cisár vylieval srdce. Sedím pri tebe a čudujem sa, že práve mne Božia prozreteľnosť zoslala najkrajšiu ženu na svete. Prečo? A čo mám spraviť, aby som ťa nestratil? Tak radšej mlčím, aby som nepovedal niečo hlúpe...
SISSI Chcem vidieť Gizelu, aj malú Žofiu.
FRANZ Zariadim to. (*vojde arcivojvodkyňa Žofia, dve postielky so spiacimi deťmi a zbor dvoranov*)
ZBOR Úžasné! Pôvabné! Prekrásne! Tie očka!
A noštek! Ušká! Bradičky! Princezné!
ŽOFIA Ťažko skrývame sklamanie, že cisárovná nám ešte neporodila následníka trónu, ale na druhej strane sme potešení kypiacim zdravím ostatných cisárových detí. Malá Žofia aj malá Gizela sú čulé, veselé a chutí im ješ. Určite sa im teraz sníva o budúcej sláve našej monarchie, ku ktorej lesku prispejú aj tieto štátne deti. Mesdames et messieurs, vravím to ako matka najmilostivejšieho cisára Františka Jozefa I. Materstvo na cisárskom dvore je obeť, krásna obeť. Tu sa nerodia obyčajné deti, tu prichádzajú na svet štátne deti. Symboly našej

najmilostivejšej, Bohom nám zoslanej moci. Tieto plody prozretelnosti, stvorené zo spojenia lásky a majestátu majú pred sebou výnimočné ciele. Ich detstvo bude iné ako detstvo ich menej urodzených vrstovníkov. Desiatky domácich učiteľov ich pripravia na náročné úlohy na našom dvore vrátane tej najdôležitejšej, ktorou je správny vydaj. Sobáš so vznešeným ženichom, ideálne s následníkom trónu inej, významnej krajiny prinesie monarchii mier a dlhodobú prosperitu.

Audienca je skončená.

ZBOR Úžasné! Prekrásne! Oooooch! Zobudili sa! Grckajú! (*všetci*) Princeznej!

FRANZ Neruším?

ŽOFIA Nepáči sa mi odpoveď Pruska na naše oprávnené požiadavky. To je povýšenectvo!

FRANZ Mamá, nejdem kvôli diplomacii. Alžbeta vás prosí, či by nemohla častejšie vídať deti.

ŽOFIA Ach, ja, Sissi. Ako... častejšie?

FRANZ Pričasto ich predvádzate iným. Desíme sa, že to v nich vzbuduje pýchu.

ŽOFIA Franzi, tvoja manželka je ešte mladá.

Veľmi mladá. Nemá potrebné znalosti, ako sa má s deťmi zaobchádzať. Ja som vychovala štyri. **FRANZ** Chýba im matkina neha, potrebujú ju cítiť vedľa seba.

ŽOFIA Veľmi sa ňou dáš ovplyvňovať.

FRANZ Milujem ju.

ŽOFIA Das ist richtig, to chválím, hoci ju stále musím učiť etiketu a dôstojné správanie, nepreruším matku, keď hovorí! Všetci sme čakali, že bude viac na očiach verejnosti ako cisárovná a symbol našej moci. Keď toto všetko odmieta, ako by mohla zvládnuť vlastné deti?

FRANZ Viete, aká je Sissi nevypočítateľná! Kolkokrát mi pripomína ušľachtilé kone, ktoré tak miluje. Tiež sú to silné individuality.

ŽOFIA Individualita nemá pre život žiadny význam. Ja som ňa posadila na trón, ja a Božia vôľa, ktorá posväcuje každý môj krok. Dôverujte mi s Alžbetou, že všetko, čo robím, robím s najlepším úmyslom a len a len pre slávu a prospech rakúskeho dvora. Amen. (*Franz bozká matke ruku*)

SISSI Ida, si jediná, komu môžem veriť.

IDA A preto ma tu nenávidia.

SISSI Máš tri veľké chyby, milá grófká Ferency. Nie si dosť urodzená, si moja najlepšia priateľka a najmä si z Uhorska.

IDA Všetko mi vyváži tvoje priateľstvo.

SISSI Preto som sa naučila maďarsky. Všetky dvorné dámy mám z Uhorska, nech Žofia praskne od jedu. Ona Uhorsko nemôže ani cítiť, odkedy povstalo proti Rakúsku. Mne imponuje, že ste v štyridsiatom deviatom prehrali. Vážim si veľkosť porazených.

IDA Čím ňa fascinujú prehry?

SISSI Lebo sa necítim ako víťaz.

IDA Ty, cisárovná najväčšej ríše Európy?!

SISSI Franz je stále na nejakom cvičení. Už za prvý mesiac manželstva som videla viac vojenských prehliadok ako za celý život, a to môj otec býval generálom. Niekedy si hovorím, škoda, že Franz nebol obyčajný krajčír. Ale cisárovi sa nedáva košom. Doniesla si mi mlieko?

IDA (*podáva jej fľašu mlieka*) Čerstvé.

SISSI To je dar bohov. (*pije mlieko*) Nečakala si, že v mojich službách budeš správkyňa mliekarne, však?

IDA Neviem, koľko kráľovien má vlastný dobytok, ale tvoj je určite najzdravší. Mimochodom, cisár včera videl tvoju štavu z mäsa a pýta sa – was ist das? Celodenné jedlo cisárovnjej, hovorím. A on – to je strašné, toto?!

SISSI Strašné je, čo so mnou urobila Viedeň! Vydržím tu mesiac a už musím ujsť. Rozkašlem sa a doktori sú zúfalí.

IDA Nevedia nič iné, než byť zúfalí. Zúfalstvo je pravé meno pre lekársky stav.

SISSI Nech štavu dávajú rovno sem.

IDA Niekedy sa bojím o tvoje zdravie. Mávam sen, ako my dve spolu kráčame po akomsi nábreží pri nejakom jazere, ideme, ideme... a ty sa po chvíli začneš rozplývať.

SISSI To by sa mi páčilo! Ostala by po mne iba kvapka vody!

IDA Mám o teba strach, prepáč. Všetky tie čudné nástroje na mučenie tela...

SISSI Volá sa to gymnastické kruhy, drahá Ida. Zajtra prídem na večeru s rodinou, chcem si s nimi trochu pomlčať. To nám ide. Ako ste večerovali vy?

IDA Veselo. Otec si vypil víno a občas spieval.

(*spieva maďarskú pieseň, vojde Žofia*)

ŽOFIA Sa barbarische sprache! Táto reč ma na dvore irituje. (*Ida sa pokloní a odíde*) Som nespokojná, že si sa ešte nenaučila česky, Alžbeta. Gróf Schwarzenberg by to veľmi priváľal.

SISSI Obávam sa, že si ma všetci Schwarzenbergovci, Kolowratovci a Lobkowitzovci primálo vážia.

ŽOFIA Si ich cisárovná, dieťa. Vraj si verejne podporila protestantský kostol?! Ty, manželka katolíckeho cisára?!

SISSI Jahve miluje všetky svoje dievky, milá teta, nielen katolíkov, ale aj protestantov.

ŽOFIA Málo si vážiš šťastie, ktoré ňa stretlo, Alžbeta. Si cisárovnou päťdesiat miliónov poddaných! Rakúsko ti leží pri nohách!

Nebojuj stále s Viedňou, prijmi ju! Viedeň ťa bude milovať, ak jej ukážeš trochu priazne.

SISSI Obávam sa, že medové týždne s týmto mestom som premeškala. Apropos, počula som, že najúčelnejšou formou vlády je vraj republika?

ŽOFIA Es ist ein Schock! To sú nevhodné žarty v tvojom postavení. Už ťa neospravedľuje ani mladosť.

SISSI Drahá teta, chcem vám oznámiť, že sme sa spolu s Franzom rozhodli... že na chystanú návštevu Uhorska vezmeme aj svoje deti.

ŽOFIE Princzné majú opustiť Viedeň?!

SISSI Malá Gizela aj Žofia pôjdu s nami. Je to naše nezvratné pranie. Bozkávam vás, drahá teta. *(bozká šokovanú Žofiu)*

TELO & VLASTĽ

Sissi s cisárom stoja v otvorenom okne a mávajú neviditeľnému davu, ktorý pod nimi prúdi ulicami. Hluk, dychová hudba, tajný.

TAJNÝ Vaše veličenstvá, bezpečnostná situácia nie je ideálna. Mali by ste sa vrátiť do komnát.

FRANZ Rakúsky cisár sa neskrýva.

TAJNÝ Registrujeme zvýšený výskyt čierno-červeno-zlatých vlajok, veličenstvo.

SISSI Čo to znamená?

TAJNÝ Nemecké telovýchovné spolky. Provokatéri.

FRANZ Ach so, to sú tí, ktorí chcú ľudstvo zachraňovať športom?

TAJNÝ Francúzska rebélia v nemeckých šatách.

SISSI Preháňate, herr general. Trocha pohybu predsa nerozvráti ríšu! Ten ich vodca, ten Jahn, iba staval verejné cvičiská, aby si šľachta aj obyčajní ľudia zacvičili bok po boku.

FRANZ Drahá, to je absurdné! Mám cvičiť vedľa svojho lokaja?! Keď sa kniežza zadýcha ako bedár a princ sa spotí ako kôň, ľud si uvedomí, že sme rovnakí ako oni a skončí sa to revolúciou ako vo Francúzsku!

TAJNÝ Keď sa začnú hýbať telá, je iba otázkou času, kedy sa pohnú aj mysle, výsosť.

FRANZ Sledujte ich.

TAJNÝ Monitorujeme tlač podľa vašich príkazov, veličenstvo. Neviem, či je to teraz vhodné...

FRANZ Pokračujte.

TAJNÝ Dnešný Fremdenblatt neúctivo píše o záľube najjasnejšej cisárovnjej...

FRANZ Nebude ti to prekážať, Sissi?

SISSI Austrian humor me not offend.

TAJNÝ *(číta z novin)* Je veľmi zaujímavé počuť, že Rytierska sála v Hofburgu je zariadená ako telocvičňa. Nachádza sa tam všetko cvičebné

náradie: kone, hrazdy, bradlá, šplhadlá etc. Cvičí tam takmer denne po dve hodiny jeho veličenstvo cisár a páni arcivojvodovia, z dvoranov medzi inými aj šedivý poľný maršal Hess, všetci v cvičebných úboroch... *(odloží noviny)*

SISSI *(rozosmeje sa)* Hess na bradlách!

FRANZ Nehoráznosť! Telocvičňa v Rytierskej sále, kde prednášam zásadné prejavy?!

SISSI Ale veď je to vtipné, Franzí. Pokračujte.

TAJNÝ *(číta ďalej)* Údajne tiež cisárovoe kotletky padli za obeť galantnej nežnosti voči cisárovnjej. Jej veličenstvo totiž poznamenalo, že cisár skôr, než nosil bokombrady, vyzeral mladistvejšie a čulejšie...

FRANZ To si povedala?

SISSI Nie, ale je to pravda. *(mávajú davu)*

FRANZ Zneprijemnite redaktorom Fremdenblattu život, ako sa len dá. Krásny sprievod!

SISSI Oni sa neradujú kvôli nám, ale preto, že si im povolil sprievod.

TAJNÝ Štrnásťtisíc faktionosov, dvadsaťtisíc mešťanov, desať pochodujúcich hudieb.

SISSI Tento ľud bude oslavovať čokoľvek, ak mu dovolia držať zástavy, ktorými môže mávať.

FRANZ Prečo mi kazíš radosť, Alžbeta?

SISSI Iba ti hovorím pravdu. Keď im prikážeš smútiť, budú smútiť. A keď im prikážeš tešiť sa, budú sa tešiť.

FRANZ To preháňaš.

SISSI Ľud si potrebuje raz za čas zajasať, čo je na tom divné? Well, Franzí, vieš, že jasanie objavili vo Viedni?

FRANZ Potrebuješ si oddýchnuť. Našťastie, zajtra cestujeme preč.

HOMÉR & SMRŤ

ZBOR Keď cestuje cisárovná

Žiadny sprievod sa jej nevyrovná
Dvorné dámy, fräulein Ida, predčítači grécki,
pestúnky, dojky, lekári, učiteľia detí,
kadmíčka Fanny, komorné, krajčírky,
kuchárky,
cisársky sekretár, stráže aj reisemarschall,
dojička, koniari, cvičiteľia psov,
žrebce arabské, barzoje ruské, dojnice
holandské,
ktorých mlieko manne nebeskej je rovné,
hodné len do úst gnádige cisárovnjej.

FRANZ Už sa tu nudím. Králiky samy vyskakujú z trávy. To nie je žiadny lov.

SISSI Je tu krásne, nie? Cítim sa ako kedysi, keď si ma požiadal o ruku.

FRANZ To bolo v Bavorsku, v civilizácii. Ale títo Maďari, tie ich pohľady! Keby pozreli na stoh sena, určite sa zapáli!

SISSI Akoby som počula tvoju matku.

FRANZ Uhorsku prejavujeme viac priazne, než si zaslúži.

SISSI Môže sa hodiť, Franzi, ak sa vzbúria naše talianske provincie.

FRANZ Odkedy sa táto krásna hlavička venuje politike?

SISSI Odkedy je tvojou manželkou.

FRANZ Uvažujem, že udelím milosť vodcom rebélie zo štyridsiateho ôsmeho.

SISSI Aj Andrássyemu?

FRANZ Je lepšie, ak bude na strane Rakúska.

Ak ich nemôžeme poraziť, spriatelme sa s nimi.

SISSI Musíme častejšie odchádzať z Viedne, iný vzduch ti robí dobre.

FRANZ Žiaľ, nemôžem vládnuť Viedni, keď tam nie som. Pôjdeme si zajazdiť?

IDA (*pribehne*) Alžbeta... Veličenstvo... deti! Majú horúčku.

FRANZ Zavolali ste doktora?

IDA Už sú tam traja, výsosť. A jeden priniesol pijavice.

FRANZ Mein Gott, vyhodte ho!

ZBOR (*vojde a modlí sa*) Pater noster, qui es in caelis

sanctificétur nomen tuum

advéniat regnum tuum

fiat volúntas tua, sicut in caelo, et in terra...

FRANZ (*zboru*) Lekári hovoria, že Gizela sa z toho dostane, ale malá Žofia...

Bože, prečo sme sem išli?

ZBOR Panem nostrum cotidiánum da nobis hódie

et dimítte nobis débíta nostra

sicut et nos dimíttimus debítóribus nostris

et ne nos indúcas in tentatiónem

sed líbera nos a malo, amen. (*zbor odíde*)

SISSI Už je večer?

IDA Je noc.

SISSI Len som sedela pri postielke a nevedela som jej pomôcť.

IDA Je mi to tak ľúto, Alžbeta...

SISSI Jedenásť hodín som sa musela pozerať, ako moja prvorođená dcéra zomiera...

IDA Poďme do záhrady, prosím...

ZBOR Jeho veličenstvo cisár žiada o prijatie.

SISSI Nie som pripravená...

ZBOR Jeho veličenstvo cisár stále žiada o prijatie.

SISSI Nie som učesaná.

ZBOR Jeho veličenstvo cisár naliehavo...

SISSI Nein! (*zbor odíde*) Nech príde Christomanos, chcem počúvať Homéra.

KONSTANTIN Výsosť, váš predčítač k vašim službám.

SISSI Odyseovu reč, prosím...

KONSTANTIN (*číta v gréčtine*)

SISSI (*paralelne prekladá*)

Zdravý buď, Achilles slávny! Nám nechýba zaiste nikdy hostina s podielom rovným ani v stanoch vojvodu mužstva, Práve jak nechýba teraz, bo máme tam po chuti mnohé jedlá. No teraz nám neležia na srdci rozkošné jedlá, potomok Diou, bo vidíme pohromu veľkú... (*Ílias, IX. Spev, verše 225-229*)

SISSI Vzdávam boj o deti. Nech ich vychováva arcivojvodkyňa. Ďakujem, Konstantin.

(*Konstantin odíde*) Že sa nikdy nevydáš, Ida? Ani sa viackrát nezasnúbiš, však?

IDA Veď som ti to sľúbila.

SISSI Prisahaj.

IDA Prisahám.

SISSI Klakni si.

IDA (*klakne si*) Prisahám, že sa už nikdy v živote nezasnúbim. Zrušila som zásnuby ako Mária Festeticsová, spomínaš si?

SISSI Ju chcel ten Rus, cárov prvý pobočník?

IDA Princ Dolgorukij. Bol krásny... ale nebol sa. Som len tvoja. Kým som prišla na cisársky dvor, môj život nemal váhu. Bola som ako pierko.

Letela som, kam fúkol vietor. Stále ma obťažovali nejakí schudobnení šľachtici, zadlžený grófi a bývalí veľmoži. Stále hovorili o moich krásnych očiach a spanilej tvári, ale zaujímalo ich len moje meno. Raz sa dokonca ohlásil generál vo výslužbe. Keď vošiel, ovešaný medailami, mala som pocit, že stahujú kredenc.

SISSI Vstaň. (*Ida vstane*) Dávaš mi viac, než tušíš. Niekedaj mi napadajú také zvláštne myšlienky, že by som chcela mať s tebou dieťa.

Viem, že sa to nedá, ale keby sa to dalo, zariadila by som, aby sa to dieťa netrápilo láskou k mužovi či žene, zariadila by som, aby chápalo všetkých tvorov na tejto zemi, ale nedalo sa zraniť neopätovaným citom, lebo iba tak si ušetrí sklamanie. Až potom by to dieťa mohlo byť naozaj šťastné, ako sme teraz my dve...

ŽOFIA Hovorila som, Franzi, neberte ich so sebou!

FRANZ Mamá, bolo to krásne, celá rodina aspoň na chvíľu spolu, verte mi, nemohli sme vedieť...

ŽOFIA Hazarduješ vždy, keď nedáš na vôľu svojej matky! Ty musíš byť ostrov.

Skalnatý ostrov. Nesmieš si pripustiť nijakú pochybnosť. Kým to celkom nepochopíš, potrebuješ rady človeka, ktorý ťa dostal na trón a ktorý robí všetko pre to, aby ťa na tróne aj udržal!

FRANZ Odteraz vás budem vo všetkom poslúchať, drahá matka.

ŽOFIA Náš malý anjelič je teraz v nebi. Vzchop sa, Franzí. Boh rozhodol a my sa musíme podriaďovať. Musíš mať konečne syna. Následníka trónu, počuješ?! (*odídu*)

VLASY & MOC

Sissi je tehotná. Obrad česania. Ida vybavuje korešpondenciu.

ZBOR DVORANOV (*spieva kánon*)

Monarchiu štyri stĺpy držia
Vojaci stojaci úradníci sediaci
Kňazi klačiaci udavači plaziaci
V tom je sila dvorskej moci
(*reč*) Počuli ste tú novinu? Tehotná? Nevravte!
Pozoruhodné... A je to vôbec cisárovo?
(*všetci*) Úbohé Rakúsko!

SISSI Môžete ma učesať. (*Fanny ju česá v bielych rukavičkách a každý vypadnutý vlas ukladá na strieborný tanier*) Mala som strach, že sa mi budú lámať vlasy, pri každom dieťati sa mi zhoršili, ale mám ich zrazu lesklejšie... ako to robíte, Fanny?

FANNY Dvestopäťdesiat gramov sušenej šalvie varím v litri vody, zlejem do tmavej nádoby a nechám odstáť dva dni. Scedím a zmiešam so štvrt litrom rumu. Včera som vám to dala po umytí do vlasov. A, samozrejme, použila som šampón cisárovnej.

SISSI Môj šampón! Je taký dobrý, Fanny, až mám strach, že po mojej smrti budú hovoriť – ach áno, Alžbeta, to je tá, ktorá vynašla šampón!

FANNY Štyri žltky, dva poháre koňaku, lyžička jablčného octu.

IDA Píše ti Ľudovít II. Bavorský. Stavia v Bayreuthu Wagnerovi divadlo.

SISSI Odpíši milému bratrancovi, Ida, že obdivujem jeho lásku k opere a že mu prajem, aby štátna pokladnica uniesla tie veľkorysé náklady, ktoré si génius ako Wagner zaslúži... génia nechaj, pokladnicu škrtni. Bozkávam ho a že ho prídeme po pôrode navštíviť. (*Ida píše*) Som otrokyňa svojich vlasov, dávam im tri hodiny denne zo života, ale čo ony dávajú mne, to sa nedá vypovedať. Nechápem, ako som mohla žiť bez vás, Fanny.

FANNY Jej veličenstvo je veľmi láskavé na svoju kaderníčku... Dovoľte, veličenstvo, chcela by som sa s vami dôverne rozprávať. (*Ida chce odísť, Sissi ju zadrží*)

SISSI Grófká Ferenczy je moja najbližšia priateľka.

FANNY Vaše veličenstvo vie, ako som mu oddaná...

SISSI Stačí, Fanny, vy chcete odísť!

FANNY Vaše veličenstvo, nechcem. Musím.

SISSI Kto vás núti?

FANNY Volá sa Hugo Feifalik, chce si ma zobrať.

SISSI Aké má postavenie?

FANNY Je úradník v banke.

SISSI Teda mešťan.

IDA Cisárske nariadenie zakazuje vydatým či ženatým osobám pracovať na dvore, pokiaľ ich manžel či manželka už nie sú jeho súčasťou.

SISSI Franz šetrí.

FANNY Bohužiaľ, po svadbe musím odísť.

SISSI Moje vlasy vás potrebujú. V nedeliteľnej jednote tela a vlasov vládneme ríši. Preto je v záujme monarchie, aby ste ostali, Fanny. Ida, napíš to.

(*Ida píše list*) Ak na dvore bude pracovať aj váš budúci manžel, potom tu môžete byť obidvaja.

FANNY Veľmi rada ostanem s vašim veličenstvom! (*česanie pokračuje*)

SISSI Dodnes mám pred očami ten večer v Burgtheatri, keď sa na javisku objavila úžasne učesaná herečka ako bohyňa, hneď som vedela, že sa našiel niekto, kto skrotí moje vlasy. (*Ida vyjedá z kabelky bombóny*) Čo stále maškrtíš?

IDA Marcipán z dvorskej pekárne. Nedá sa mu odolaf.

SISSI Tri dni som jedla len osolené bielyk.

FANNY Panenka Mária skákavá! Odpustite, výsosť...

SISSI Predtým som mala pomarančovú diétu. Dva dni nič iné, iba pomaranče.

A možno pohár zmrzliny. Čím ďalej je ťažšie dodržať povest najkrajšej ženy sveta.

IDA Našťastie nemám tvoje problémy, drahá Alžbeta.

SISSI Buď rada. Je strašné, ak sa pôvab stane celodenným poslaním.

IDA Nemala by si už chodiť na tie prechádzky.

SISSI Musím sa hýbať. Chcem, aby ten malý človek vo mne bol rýchly ako Achilles.

(*Ida dopísala list*) Okamžite to doruč cisárovi.

Osobne, prosím. Najvyššia naliehavosť!

(*Ida odnáša list*)

TAJNÝ Čo sa týka bezpečnosti jej veličenstva cisárovnej... situácia sa stáva neúnosnou. Len čo zazrie tajného policajta, pridá do kroku alebo sa stratí v kroví. Zvlášť namáhavé sú prechádzky cisárovnej do prírody. Niekedy prejde aj šesťdesiat kilometrov denne, čo mimoriadne komplikuje

jej ochranu. Jej milosť chodí veľmi rýchlo a moji ľudia miesto, aby chránili ju, sa starajú o dvorné dámy, ktoré omdlievajú, nestačiac jej tempu. (*príde Ida*)

IDA Klaniam sa, vľičenstvo. Naliehavý list od cisárovnjej.

FRANZ (*Ide*) Ďakujem, grófka... prosím, povedzte mi, je pravda, že dvorný lekár zakázal grófkke Fürstenbergovej zúčastňovať sa na túrach s cisárovnou?

IDA Grófka mala problémy so srdcom, ale už sa to zlepšilo.

FRANZ Ako to znášate vy?

IDA Je mi ctou sprevádzať jej vľičenstvo. (*Franz číta list*) V poslednom období vychádzky o čosi ustali.

FRANZ Áno, budúci princ alebo princezná spomalili svoju Alžbetu, aspoň na chvíľu. Vraj bola pred mesiacom na celodennej túre?

Grófka, nevyzradíte nič, čo by som už nevedel.

IDA Nuž, vľičenstvo... bola.

FRANZ Kam išla?

IDA Do Pressbaumu.

FRANZ Tak ďaleko?

IDA Potom na Pfalzberg cez Sattelberg.

FRANZ Mein Gott!

IDA Ale odtiaľ hneď naspäť do Pressbaumu.

FRANZ To je celodenná túra!

IDA Jej vľičenstvo kráčalo päť a trištvrté hodiny.

FRANZ Radšej už nič nehovorte, grófka.

TAJNÝ Dvor musí naliehavo hľadať nové promenádnice, pretože o chvíľu s cisárovnou nikto neutrďzí krok.

IDA (*tajnému*) Ich výber závisí výlučne na vôli jej Vľičenstva, herr general.

TAJNÝ V Alžíri najmilostivejšej cisárovnjej nestačil ani horský vodca a museli sa vrátiť z polovice výstupu. V Káhire ju sprevádzala tajná polícia rovno z automobilu. Dokážete si predstaviť, vľičenstvo, kvalitu takej ochrany.

FRANZ (*podpíše listinu a dá ju Ide*) Ďakujem, grófka. (*Ida odíde*) Nemôžem manželke zakázať horské túry. Je ako kamzík. Bez hôr by zahynula. Zabezpečte jej čo najväčšiu ochranu.

ŽOFIA (*Fanny dokončuje účes*) Ešte nie si pripravená, Alžbeta?

SISSI Som veľmi unavená, drahá teta.

ŽOFIA Koč už čaká.

SISSI Necítim sa dobre...

ŽOFIA To ťa neunaví, moja milá, pôjdeme sa len previezť po Prátri, stačí, ak na päť minút vystúpiš, aby ťa ľudia mohli vidieť.

SISSI S tým brucho si pripadáam ako veľryba.

ŽOFIA Si cisárovná! Tvoje brucho značí pre všetkých nádej! Práve teraz sa musíš každý deň

ukazovať! Poddaní potrebujú povzbudenie, chcú sa tešiť z tvojej ťarchavosti, cítia, že pokolenie Habsburgovcov azda získa, pri troche Božej milosti, následníka trónu!

SISSI A čo ak to bude dcéra?

ŽOFIA Musíš na promenádu. Pre tisícky ľudí to bude najväčší zážitok života! (*odíde, vojde Ida a dá list cisárovnjej, Sissi číta*)

SISSI Gratulujem, Fanny, váš snúbenec Hugo Feifalik bol menovaný ako môj reisemarschall, cestovný maršal. Vraj krása má dočasnú moc? Cisár urobí všetko, len aby som bola spokojná. Váš budúci manžel je prijatý do doživotnej služby k cisárskemu dvoru na naliehanie krásy. Koľko vlasov ste vytrhli? (*Fanny ukáže strieborný tanier*) Dnes iba tri, bývalo to aj lepšie, no som s vami spokojná.

FANNY (*klakne si*) Kladiem sa k nohám vášho vľičenstva.

SISSI Na noc nech mi pripravia jahodovú masku na tvár, môžete ísť. Počkajte, Fanny! Doktor! (*odíde, Fanny má pod zásterou na lepiacej páske oveľa viac vlasov a tajne sa ich zbaví*)

PIERKO & ZBRAŇ

Čestné salvy z dela. Zbor privezie kočiariak s dietatom. Po každej salve sa Zbor preľakne, či nezobudia dieťa.

ZBOR (*tichý spev, ako uspávanka*)

Vivat ave slnko naše

Cisárovnjej sláva sláva

Že nám trónu následníka

Prozreteľnosť dala

IDA Začína sa audiencia u najjasnejšej cisárovnjej Alžbety Rakúskej! (*vojde Sissi a rýchlo sa prechádza po miestnosti, za ňou dychčiac beží zbor dvoranov, snaží sa dobehnúť cisárovnú*) V prijímacom salóne jej vľičenstva sa nenachádzajú stoličky.

ZBOR (*zadychčaný spev*)

Vivat ave slnko naše

Cisárovnjej stokrát sláva

Prozreteľnosť že nám trónu

Následníka dala

SISSI Môj otec, vojvoda Max, nás učil chodiť.

Mali sme jediný vzor, motýľe. My

Wittelsbachovci, náročky nechodíme ako králi,

my poletujeme. Všimli ste si, že Bourboni sa

vsade dávajú voziť? A keď už musia kráčať,

majú zvláštny spôsob chôdze ako pyšné husi.

Hus nikdy nepochopí motýľa.

ZBOR (*zadychčaný spev*)

Vivat ave slnko naše

Cisárovnjej stokrát sláva

Prozreteľnosť následníka

Že nám trónu dala

SISSI Keď cisár vstáva každé ráno o pol štvrtej, musí sa vtedy zobúdzajť aj celá monarchia, a keď cisárovná miluje chôdzu a denne cvičí na kruhoch, je prirodzené, že pohyb je to minimum úcty, ktorú mi môžu preukázať tí, ktorí odo mňa ničoho chcú. Nenútim návštevy cvičiť na hrazde, žiadam len obychajnú chôdzu, pri ktorej sa tak dobre premýšľa.

ZBOR (*zadychčaný spev*)

Vivat ave slnko naše

Cisárovnej sláva sláva...

SISSI Kto nevie podať svoj názor pri chôdzi, nedokáže ho formulovať ani postojacky. Keď stojíte, spomalí sa prúdenie krvi a najlepšie myšlienky sa z hlavy presťahujú do opuchnutých nôh.

IDA Audiencia je skončená. (*zbor dvoranov, unavený behom, odchádza*)

ZBOR (*pokus o zadychčaný spev*)

Vivat ave sláva sláva

Ave vivat sláva sláva...

ŽOFIA (*vojde a vezme si kočiarik*) Na počesť korunného princa Rudolfa nasleduje slávnostná audiencia pre veľvyslancov, vyššiu šľachtu a zahraničných hostí v mojich komnatách. Môžem vám milostivo sľúbiť, že u mňa si sadnete. (*zdvorilý smiech Zboru*) Gratulácie meštianstva a prostého ľudu sa budú prijímať na nádvorí Hofburgu. Všetky národy našej monarchie si budú pamätať tento krásny deň. Štátne tehotenstvo cisárovnej bolo korunované úspechom. Naša radosť je nekonečná, naša nádej nepozná hraníc a naša vďačnosť Božej vôli je slovami nevyhoviedateľná. Boh ochraňuj Rakúsko!

ZBOR Boh ochraňuj Rakúsko! (*všetci odídu aj s kočiarikom*)

SISSI Na najligotavejšom dvore Európy je tma... Musím cestovať! Keď som tu, dostávam kašeľ, ale čím som ďalej od Viedne, tým je môj zdravotný stav lepší. Nemôžem sa zastaviť, Ida, prečo?

IDA Pohyblivý terč sa dá ľahšie zasiahnuť.

SISSI Ako motýľ. (*Ida odíde, vojde zbor*)

ZBOR Boh ochraňuj Rakúsko! (*zbor si navzájom podáva noviny a číta titulky, znejú delové salvy a výbuchy šrapnelov*)

Taliansko povstalo a chce sa zjednotiť! Toskánsko, Lombardia a Benátky už nechcú byť rakúskou provinciou! Naša armáda je pripravená urobiť tam poriadok! Najmilostivejšia cisárovná a jej dvorné dámy chystajú povinnosť pre ranených. Cisár osobne prevzal velenie nad armádou! Boh ochraňuj nášho vrchného veliteľa!

Bitka pri Solferine bola ukázkou jeho strategického umu!

Boje v oblasti Solferina dôkladne preverili našu armádu!

Pri Solferine nastal obrat v situácii!

Tisíce mŕtvych a ranených na bojisku!

Solferino je zdrvivou porážkou monarchie.

Otrasení bezmocnosťou ranených, ktorí bez ošetrovania zomierajú na bojisku, sa lekári Henri Dunant rozhodol založiť Medzinárodný červený kríž.

Solferino, najkrvavejšia bitka modernej histórie, znamená zbedačenie celého Rakúska. Naši chrabrí vojaci bojovali ako levy, žiaľ, boli to levy vedené oslami... Pst! (*dvorania sa ticho rozchádzajú, vojde Gondercourt, v posteli spí malý Rudolf*)

GONDERCOURT (*vystrelí z pištole*) Budiček, veličenstvo!

RUDOLF DIETĚ Chcem spať, Gondercourt.

GONDERCOURT Je šesť hodín a vojaci vášho pluku už česú kone. Chcete predsa, aby si vás vážili? Už ako päťročný ste velili spolu s najjasnejším cisárom ich prehliadke! To vás každé ráno musí hriať pri srdci, keď vyskočíte z postele! Pomyslite na svoj verný pluk a hneď dostanete chuť do boja! Myslite na svoj verný pluk?

RUDOLF DIETĚ Nie.

GONDERCOURT To je chyba! Vzchopte sa, veličenstvo! Necítite kone? Paru z nozdier?! Kopytá?! Rinčanie šablí?! Vidíte to pred sebou?

RUDOLF DIETĚ (*zatvorí oči*) Ani nie... možno... trochu...

GONDERCOURT Výborne! A teraz šup na koňa, eins, zwei!

RUDOLF DIETĚ (*otvorí oči*) Ako?

GONDERCOURT V posteli asi nie, drahý Rudolf. Tak nech sa páči vstať a umývame sa! Nič tak nezocelá vojaka ako ľadový kúpeľ! (*dieta vstane a umýva sa v lavore*)

RUDOLF DIETĚ Je mi zima.

GONDERCOURT Je to len voda.

RUDOLF DIETĚ Strašne studená!

GONDERCOURT Voda ešte nikoho nezabila, výsosť. V poľných podmienkach je horský potok jediná kúpeľňa a lopúchový list... veď viete.

RUDOLF DIETĚ Boje by sa mali plánovať iba na leto, gróf. V lete by boli vojaci viac oduševnení.

GONDERCOURT Žiaľ, veličenstvo, nepriateľ nebude čakať na našu oduševnenosť. Prekvapí nás, keď nebudeme pripravení a poseká naše jednotky na schwein gulasch.

RUDOLF DIETĚ Ako pri Solferine?

GONDERCOURT Solferino bolo víťazstvo, ale

stálo nás veľa obetí. Veličenstvo sa musí naučiť hodnotiť situáciu. Raz budete veliť armáde vy a ja by som sa nechcel dožiť toho, že som vás na to zle pripravil. Bože, ako krásne prší!

Pôjdeme si zacvičiť na dvor.

RUDOLF DIETĽA Do blata?

GONDRECOURT Cisár mi prikázal urobiť z vás muža, veličenstvo. Všetko náročné vám iba prospeje. A čo prospeje vám, prospeje celému Rakúsku. (*vojde Sissi*) Výsosť?

RUDOLF DIETĽA Mami!

SISSI Ihneď odíďte, gróf Gondrecourt.

GONDRECOURT (*odchádza s poklonou*) Vaše veličenstvo...

SISSI Si celý ľadový. Choď sa zohriať do postele.

RUDOLF DIETĽA Prídeš za mnou?

SISSI Choď si ľahnúť, Rudolf. (*dieta odíde, vojde Franz*)

FRANZ Prečo ešte nevstala?

SISSI Viáš, aké metódy používa gróf pri výchove nášho syna?!

FRANZ Gondrecourt je skvelý generál.

SISSI Predminulú noc strávili v zasneženom lese!

FRANZ Rudolf sa potrebuje otužovať, je duševne vyvinutý viac než jeho rovesníci, ale je nervovo podráždený, jeho duševný vývoj sa musí rozumne tlmieť, aby udržal krok s vývojom telesným.

SISSI Stále je chorý! Má angíny, horúčky, žalúdočné katary! Máva nočné desy. Je prestrašený, Franz! Nestačí, že s tebou chodí na všetky vojenské prehliadky? Že si mu dal ušití maličkú uniformu, že má od narodenia svoj pluk? Je ešte dieťa, potrebuje láskavosť a porozumenie!

FRANZ Nemá inú výchovu, než akú som dostával ja.

SISSI Neželám si viac, aby generálmajor Gondrecourt vychovával môjho syna.

FRANZ Chcem preňho iba to najlepšie.

SISSI Buď Gondrecourt, alebo ja!

FRANZ Drahá Sissi, viáš, že ti vo všetkom vyhoviem. Súhlasím s výmenou vychovávateľa.

SISSI Gróf Latour. Milý, láskavý, vzdelaný.

FRANZ Ach, ten? V poriadku, nech je to Latour. Som rád, že sa aj ty venuješ výchove našich detí, ale prepáč mi túto otázku – videla si ich vôbec v poslednom čase? Bývaš pol roka z Viedne preč, milá Sissi, veľmi mne aj deťom chýbaš. Nebola si pri ich prvej návšteve divadla, bolo to krásne, keď vstúpili prvý raz do Burgtheatru, nebola si, žiaľ, ani na prvom svätom prijímaní našej Gizely, prosím, neber to ako výtčiku, ale deťom to chýba, že po väčšinu roka majú len otca a babičku.

SISSI Babička dosiahla, čo chcela.

FRANZ Nechcem sa hádať. Viáš, aká je moja matka a rovnako viáš, že tá jej...

SISSI Panovačnosť.

FRANZ... dobre mienená snaha pomáhať niekedy prekračuje únosné hranice. Ale všetko sa zlepší, moja drahá. Zariadim veci okolo Rudolfa. Viáš, že rád pozoruje prírodu? Ďalekohľadom pozerá na vtáky a zapisuje si, aké majú perie.

SISSI Perie?

FRANZ Ornitológia je pre budúceho cisára absolútne zbytočná! Stačí, že ty čítaš za celú rodinu, za mesiac prečítaš viac kníh než ja za celý život. A prosím ťa, nechváľ tak nápadne pred všetkými toho Heineho! Je to burič a jeho verše rozkladajú monarchiu! Cisárovná predsa nemôže financovať jeho pomníky. Sme iba na smiech!

SISSI Toto naozaj nemusím počúvať.

Odhádzam na Korfu, lekári mi to odporúčili.

FRANZ Už ti na nás nezáleží! Vyhýbaš sa nám! Nechceš našu lásku, ktorú ti chceme prejavíť.

SISSI Preboha, nechajte ma odísť, lebo tu zomriem! Musím ísť preč, aby som sa potom mohla vrátiť, nechápeš? Prídem... vrátim sa... ale teraz ma nechaj, prosím! (*Franz ju chce objat, ona sa vytrhne a odíde, vojde Rudolf dieta*)

RUDOLF Kde je mama?

FRANZ Musela odcestovať. Zhoršil sa ten jej kašeľ.

RUDOLF DIETĽA (*ukáže kamsi na nebo*) Pozri, papá!

RUDOLF DIETĽA Načo chceš poznať vtáky, Rudolf? Jediný, ktorého potrebuješ, je orlica v štátnom znaku! Poď, ideme sa prejsť. Nepozerať do neba, pozeraj sa pod nohy. A vystri sa. (*dieta zdvihne zo zeme paličku*) To nie je obyčajná palička, však? (*dieta si ju dá na plecía a predvádza pochod*) Správne, to je rakúska puška ihlovka. Gondrecourt ťa učieval cviky so zbraňou, nie? Teraz mi ich ukáž, dobre? Iba mne. Bude to naše tajomstvo. Mame to nepoviem. (*velí a dieta cvičí*) Habt acht! Beim Fuss! Schulter! Nieder! Fertig! An! Feuer! Habt acht! Abtreten! Musíš sa zlepšiť, Rudolf! A nepozerať stále na nebo, keď sa s tebou rozprávam.

RUDOLF DIETĽA (*dieta spieva*)

Sýkorka je trochu žltá
Drozd je celý čierny
Papagáj rád opakuje
Bocian vie byť verný
Kuku kuku vrkú vrkú
Krá krá tak tak tak

Čvirik čvirik ga ga ga ga
Tak nám rastie zobák
Labute sú krásne biele
Vrabce drobné malé
Straka kradne veci lesklé
Ďateľ klope stále
Kukučka vie roky hádať
Orol vzduchom vládne
Hus má pristríhnuté krídla
Čajka na breh sadne
Kuku kuku vrkú vrkú
Krá krá tak tak tak
Čvirik čvirik ga ga ga ga
Taký máme zobák

FRANZ Načo sú ti krídla, keď raz budeš mať korunu? No choď sa hrať, ty môj malý kriplíček.

POLITIKA & ČARDÁŠ

IDA (*vojde s cisárovnou*) Gróf Andrassy žiada o prijatie. Musí to byť zvláštny pocit, vrátiť sa... V neprítomnosti bol odsúdený na smrť a kat priblížil na šibenicu jeho meno.

SISSI Franz mu udelil milosť.

IDA Aj tak ho volajú „le beau pendu“. Krásny obesenec. U dám v Paríži mal obrovský úspech.

SISSI Cisárovná nevie, čo je dobrodružstvo. Nech vojde.

ZBOR Velkomožný pán gróf Gyula Andrassy de Csíkszentkirály et Krasznahorka.

ANDRÁSSY (*vojde a pokloní sa*) Vaše veličenstvo, neviem, ako mám dostatočne poďakovať Hospodinovi, že práve môj národ je hodný vašej priazne.

SISSI Pretože vaša šľachta je iná ako rakúska, milý gróf. Vy máte v očiach vietor, zatiaľ čo Rakúšania majú v očiach smotanu. A ja mám radšej vietor.

ANDRÁSSY Rakúsko je dnes ako pyramída, ktorú postavili na špic. Vaše veličenstvo robí prvý krok k tomu, aby sa politika obrátila z hlavy na nohy.

SISSI Píšem cisárovi list. (*číta*) Môj najdrahší Franz, prosím ťa, dôveruj Andrassymu a potom sa celá monarchia môže zachrániť. Prehrali sme vojnu s Pruskom a Uhorsko sa k nám neobrátilo chrbtom! Gróf je čestný muž a ak je štát blízko stroskotaniu, urobí pre jeho záchranu všetko, čo je v jeho moci. Naposledy ťa prosím menom malého Rudolfa, nepremeškaj poslednú šancu!

ŽOFIA (*vojde, opiera sa o paličku*) To nesmieš dopustiť, Franz! Ľudia, ktorí sa raz vzbúrili proti Rakúsku, to urobia znova! Uhorskí rebeli

patria na šibenicu! Nemôžeš im vrátiť moc a majetky!

FRANZ Doba sa zmenila, drahá mama, pozrite sa, kde sme dnes. Utrpeli sme porážku od Pruska, stratili sme talianske provincie a ak stratíme aj Uhorsko, bude to koniec ríše.

ŽOFIA Koniec ríše bude, ak sa dáš korunovať za uhorského kráľa. Ideš odmeniť vierolomný národ? Veď sme pred uhorskou luzou museli ujsť až do Olomouca, zabudol si? Pre lásku k svojej manželke si pripravený dopúšťať sa politických chýb! Cisárovná nezdravo podlieha tomu obesencovi! Vraj nástojí, aby si ho menoval ministrom zahraničia?

FRANZ Drahá mama, Sissi je mi veľkou oporou. Náš vzájomný vzťah sa mimoriadne zlepšil ako už dávno nie.

ŽOFIA Odškodniť Uhorsko za to, že povstalo proti nám?! Dať mu ústavu a stotisíc zlatých? A pritom verné Čechy nedostanú nič?! Nemôžeme viac rátať s ich lojalitou!

FRANZ Mýliť sa, mamá, cisárovná je rodená diplomatka. S jej taktom a s výbornou maďarčinou prijmú od nej v Budíne aj výčitky, a verte mi, že Sissi im vždy len nelichotí. Prijmú aj kritické vety, ak sú povedané jej krásnymi ústami.

ŽOFIA Srdce sa nedá Maďarom uprieť, to nie, no len aby vydržalo!

SISSI Hovorí sa, že ste sa narodili v sedle, gróf. **ANDRÁSSY** Hovorí sa, že vašmu pôvabu sa nevyrovná žiadna žena v Európe.

SISSI Hovorí sa, že pred vašim zrakom sa dámy roztápajú ako vosk.

ANDRÁSSY Hovorí sa, že som oddaný a vytrvalý čiteľ vašej jasnosti.

SISSI Hovorí sa, že celé hodiny trávime vedľa seba v sedle.

ANDRÁSSY Hovorí sa, že Rudi Lichtenstein žiarli na moje jazdecké umenie.

SISSI Hovorí sa, že zámok v Gödöllő je miestom, kde sa my dvaja tajne stretávame.

ANDRÁSSY Všeličo, čo sa hovorí, by som rád naplnil skutkom a pritom sa plne spolieham na vôľu Božiu.

SISSI Všeličo, čo sa hovorí, sú to len prázdné slová, a tie sú, ako vieme, iba vietor z úst.

ANDRÁSSY Áno, jasnosť, všeličo je vietor, okrem slov vášho veličenstva.

ŽOFIA Aj korunný princ už podľahol Andrassymu čaru! Jeho matka mu stále rozpráva romantické historicky o hrdinoch uhorskej revolúcie. Chceš, aby tvoj syn vyznával liberálnych idolov?!

FRANZ Naša korunovácia v Uhorsku bude pre neho povzbudením, aby kráčal v stopách svojho otca!

ŽOFIA Je strašné, ako staroba zmení človeka. Nechutí mi jesť, vidím ňa čoraz slabšie, no zrak som ešte celkom nestratila. Vidím syna, ktorý odmieta poslúchnuť.

FRANZ Mamá, je ťažké sa zmieriť s tým, že už nie som pochabý mladík?

ŽOFIA To je možné, ale stále veľa vecí vnímam jasnejšie než ty. Som smutná, že oslabuješ lesk koruny...

FRANZ Drahá mamá, žijeme v nepriaznivých časoch a iba spojenectvo s bývalými rebelmi udrží monarchiu. Rakúsko prežije, len ak sa stane Rakúsko-Uhorskom!

SISSI (*číta svoj list Cisárovi*) Môj milovaný cisár! Bez teba je to tu nekonečne prázdne. Celá Budapešť sa chystá na našu korunováciu a ja každú minútu čakám, že vojdeš. S nehou spomínam na náš posledný rozhovor a teším sa na naše nové dieťaťko. Myslím, že by sa malo narodiť tu, v Uhorsku. Bol by to dobrý začiatok rakúsko-uhorského vyrovnania... (*zboru*) Okamžite doručiť cisárovi!

ZBOR (*odchádza*) List pre jeho výsosť cisára Franza Jozefa I.

ANDRÁSSY Najmilostivejšia cisárovná, podľa tradície musíte pred korunováciou opraviť korunovačné rúcho.

SISSI Čo to znamená?

ANDRÁSSY Budem priamy, výsosť. Treba zašit diery.

SISSI Moje krajčírky si s tým poradia. Ale budem pri tom, nech sa tradícia naplní.

ANDRÁSSY Rúcho aj klenoty zažili ťažké časy. Kossuthovské vojská ich zakopali do zeme. Všetko tam bolo skryté štyri roky, žiaľ, podľa toho to aj vyzerá.

SISSI Zlato a brilianty sú predsa večné.

ANDRÁSSY Ako vďačnosť Uhorska za to, že ste sa stali našou kráľovnou. Pred desiatimi rokmi sa narodil korunný princ. V mojej vlasti sme vtedy z jeho mena urobili anagram. Rudolf – fordul, čo maďarsky znamená „to sa zmení“.

SISSI Rudolf – fordul... milé.

ANDRÁSSY Zdá sa, že sa naše túžby začínajú naplňovať. Vy a váš syn ste nádejou Uhorska.

SISSI Poďakujte mojej svokre. Ona je bigotná katolíčka, preto som sa musela stať liberálkou.

Ona uznáva len šľachtu, ja som si obľúbila obyčajných ľudí. A nakoniec, fanaticky nenávidí revolucionárov. Preto ich ja tak vášnivo podporujem, gróf. Teraz ma ospravedlňte, musím zašit rúcho. (*Andrássy sa pokloní a odíde*)

ZBOR (*spieva naraz slovensky aj maďarsky*) Erzsébet császárné Cisárovná Alžbeta És magyar királyné Je kráľovná maďarská

ŽOFIA (*číta noviny*) Svet nás neberie vážne! Korunovačný sprievod v Budapešti pripomínal zahraničným novinárom karneval. Arcibiskupi na koňoch vraj pôsobili dojmom, akoby prišli zo stredoveku. Tiary mali priviazané pod bradami a keď sa kôň splašil, arcibiskup sa ho zúfalo držal okolo krku, pričom sa mu tiara hompálala na chrbte. Luza sa mala na čom baviť. Bože na nebesiach, tohto som sa musela dožiť?! Môj Maximilián sa dal korunovať za cisára vo vzbúrenom Mexiku, ďalší syn zabudol na zradu a kladie si na hlavu uhorskú korunu a jeho pochabá manželka rodí v Budíne! Ak to bude chlapec, vyhlásia ho za budúceho kráľa Uhorska a celá krajina sa od nás môže odtrhnúť. Bože, keď ma už trestáš, aspoň daj, aby to bola dcéra! Nech má dcéru! (*krivkajúc odíde*)

ZBOR (*spieva*) Vivat ave slnko naše Cisárovnej trikrát sláva Prozreteľnosť že nám ďalšiu Princezničku dala

(*reč*) Vivat Mária Valéria! Mária Valéria vivat!

SISSI (*vojde s dieťaťom v perinke*) Mária Valéria...

ZBOR (*spieva*) Vivat ave slnko naše Cisárovnej trikrát sláva Prozreteľnosť že nám ďalšiu Princezničku dala

(*reč*) Vivat Mária Valéria! Mária Valéria vivat!

SISSI Žofia sa stiahla. Zlomila ju Maximiliánova poprava v Mexiku.

IDA Takto prísť o syna...

SISSI Áno, je to strašné. Ale už nestojí medzi mnou a Franzom. Teším sa, ako Valériu

vychovám, už teraz s ňou trávim tolko času ako so žiadnym svojím dieťaťom. Aspoň jej dám to, čo som nemohla dať ostatným.

IDA Neprekáža ti, že ju nazvali uhorské dieťa, počaté pri vyrovnaní?

SISSI Už sa o politiku nezaujímam.

IDA Obávam sa, že jej neunikneš.

SISSI Všetko, čo som urobila, bolo z lásky k Uhorsku a z úcty k jednému grófovi, Ida.

Z úcty! Podozrievajú nás, že sme tajní milenci, úporne chcú nájsť v Máriinej tvári Andrássyho črty, ale ani desiatky špicľov nedokážu odškriepiť, že moja najmladšia dcéra sa podobá na Františka Jozefa.

FRANZ (*vojde*) Mamá... je na tom zle...

zomiera... (*Zbor stojí okolo Žofinho lôžka*)

ZBOR (*spev*) Posledná modlitba pre arcivojvodkyňu Žofiu.

ŽOFIA Maximilián... môj nešťastný Maximilián... prečo išiel do Mexika... krvavá... krvavá koruna... zastrelený... popravený... ako pes...

ZBOR (*spev*) Posledné požehnanie pre arcivojvodkyňu Žofiu.

ŽOFIA Svet praskol ako vred... vypudí nás... deti, naučte sa dobre plávať... aby ste mohli ujsť, keď si prídu po vás...

ZBOR (*spev*) Posledné pomazanie pre arcivojvodkyňu Žofiu.

ŽOFIA Starý poriadok už neplatí... príde strašný oheň... republika ako mor preskakuje z krajiny do krajiny... o chvíľu zachvátí aj Viedeň... čo s vami bude?

ZBOR Desať hodín blúzni arcivojvodkyňa Smrť si načas dáva a miesto nej jak had Pomedzi pietu priplazí sa hlad

(*postupne sa po jednom rozchádzajú, reč*)
Skočím na diner a hneď som tu. (*odíde*)

Len čosi zahryznem. (*odíde*)

Hrdlo ovlažiť a prídeme smútiť. (*odíde*)

Musím, veď viete, držte mi miesto. (*odíde*)

Malý sendvič, čo poviete? (*odíde*)

Potrebujem šálku kávy so smotanou. (*odíde*)

FRANZ (*pozrie na hodinky*) Musím podpísať listiny. (*prežehná sa a odíde*)

SISSI (*Žofii*) Kedysi bývali naše vzťahy veľmi napäté, drahá teta... Všetko som vám už odpustila a modlím sa za spásu vašej duše.

S vami odíde aj kus môjho života, nech už bol akýkoľvek...

ZBOR (*vojde a utiera si ústa po jedle*)

Arcivojvodkyňa zomierala celú noc
Keď nadržanom naposledy vydýchne si
Sedí pri nej už len traurig Kaiserin Sissi

KONE & ORLICA

Veselá hudba schrammel harmoniky. Rudolf v elegantnej uniforme sa zabáva v lacnej putike, ktorú tak rád navštevuje. Dievčatá zo zboru hrajú jeho kurtizány, muži zo zboru hrajú špicľov, nasadených na princa.

Paralelne prebieha aj rokovanie cisára s Tajným, aj Sissina jazda na koni.

RUDOLF (*jednej z kurtizán, Mizzi*) Chceš opicu, Mizzi? Malú, chutnú opičku?

MIZZI (*zboristka*) Šibe ti, Rudi?

RUDOLF Mamá má jednu voľnú... Poznáš moju mamá? Zvery má radšej než ľudí... Raz ťa zoznámim... to asi nepôjde. Za celý život ma objala možno raz? Dvakrát? Jediné, čo o mňa za posledný rok chcela, aby som sa spýtal Brehma, ktorý druh opíc by mohla chovať v komnatách. Ja mám obťažovať Brehma takou hlúposťou? Už mala kone, papagáje, veľkých chrtov, vľčiakov, chcela aj tigra či tancujúceho medveďa, ale keď to nedostala, kúpila si z trucu makaka. Dvorné

dámy idú zošalieť od strachu, že nabudúce prinesie hada.

MIZZI Čo tá opička?

RUDOLF Správala sa neslušne a bola prepustená z cisárskych služieb. Ak ju chceš, je vo zverinci v Schönbrunne. Drahá Mizzi, mám pre teba intímny návrh.

MIZZI Ale Rudi, nie sme sami...

RUDOLF Nechceš so mnou zomrieť?

MIZZI (*smiech*) Radšej s tebou žijem! Zaspievaj mi ten kuplet, ktorý si pre mňa zložil.

RUDOLF Ale iba do uška. (*potichu spieva*)

To veru Goethe nespískal a Schiller nez básnil
Jak čiernej Mizzi jeden šepká Zlatko, chcem ťa
hladkať sladko...

TAJNÝ Vaše veličenstvo, sledujeme korunného princa, ako ste nám prikázali. Udržiava stály kontakt s revolučne zmýšľajúcim šéfredaktorom Neues Wiener Tagblatt, čo je židovsko-nemecko-buržoázno-liberálny opozičný denník.

FRANZ Nechajte si tie epiteta.

TAJNÝ Prepáčte, Výsosť. Vyšli tam pod pseudonymom mnohé princove články, namierené proti monarchii. Toto vydanie sme skonfiškovali...

ZBOR TAJNÝCH (*číta z novín*) Žijeme v zlej dobe – finančné podvody, krádeže, vysokopostavení lumpi, hrubé násilie, korupcia, úpadok štátu. Ako dlho ešte potrvá, kým tá stará a húževnatá budova menom Rakúsko popraská a zrúti sa?

FRANZ Zakážte predaj Neues Wiener Tagblatt vo všetkých trafikách. Rozhodol som sa správne, že Rudolfa nepúšťam na politické rokovania. Zrejme ešte prejde veľa času, kým jeho nerozvážna krv, ktorú zdedil viac po svojej matke než po mne, trochu vychladne.

MARY (*vojde do krčmy v elegantnom kostýme, všetci stíchnu*) Výsosť.

RUDOLF (*pokynie a zábava sa zasa rozprúdi*)

Prosím, bez titulov. Som rád, baronesa Vetserová, že ste prijali moje pozvanie. Už dlho mám pocit, že v mojom živote čosi chýba, ale keď ste tu vy, strácam ho.

MARY Matka išla na Wagnera. Vyhovorila som sa, že ho neznášam a že ma bolí hlava. Máme tri hodiny len pre seba.

RUDOLF Sprícer! (*zbor prinesie fľašku a naleje*)
Na uja Wagnera! Prosím, tykajme si. Rudolf.

MARY Mary.

RUDOLF Keď niekto zažil všetko ako ja, nič ho už neprekvapí. Čo ma ešte môže zaujímať?

Závidím papá jeho svieži interes o tie najobyčajnejšie veci. Pre mňa už nič nemá váhu.

MARY Teba už nezaujímajú ženy?

RUDOLF Stále existujú výnimky. Vieš, že si nebezpečná ako strelná bavlina? Pozor na iskry, baronesa. Smiem prosiť?

Vyzve Mary do tanca, schrammel akordeón hrá, tancujú, paralelne sa Sissi chystá na jazdu, Fanny ju česá.

IDA Musím ti niečo, povedať, Alžbeta, ako priateľka priateľke. Tvoj manžel... mal románik s baletkou.

SISSI Tak Franz si dal na umenie?

IDA Tebe to neprekáža?

SISSI Nikdy nedopozeral divadlo do konca. Aj na Sne noci svätóžanskej zaspal, páčila sa mu len scéna s oslom... no... urobil odvtedy isté pokroky. Baletka?

IDA Nemala som ti to povedať?

SISSI Už dávno nežiarim, Ida. Urobil to už toľkokrát... Ako mladá som nevedela pochopiť jeho nevery, celé dni som plakávala, prečo mi to robí?! Ale cisárovi sa dobrodružstvo toleruje, Dvor má preň pochopenie.

IDA Vždy som pobúrená, keď počujem, že musíme byť veľkorysý k slabostiam panovníka! Vraj, prížmúrte oči, cisárovná!

SISSI Áno, áno... „Dobrá manželka musí strpieť, odpustiť a nečiniť odvetu“. Tak som strpela, odpúšťala a nečinila. Chcela som mu to vrátiť... aj si to niekedy predstavujem, no v podstate to nechcem. To ich obliehanie žien! Stále majú pocit, že sú na bojovom poli. Tie ich útoky pohľadov! Kanonáda dotykov! Šrapnely bonmotov! Božemôj, aké smiešne vojny! Nie je lepšie spraviť z nich oslov, ako to urobila Titánia? Nech mi na prvú jazdu pripraví Forestera a na druhú Gipsy Girl. Mám práve klobúk, čo sa hodí k čiernemu koňovi. Som v poriadku?

FANNY Vaše veličenstvo je pripravené do sedla.

SISSI Čakajte ma tu, po jazde mi upravíte účes.

FANNY Samozrejme, vaše veličenstvo.

SISSI Ozaj, Fanny. Vášho muža povýšili do rytierskeho stavu.

FANNY Kladiem sa k vašim nohám, výsosť. *(odíde)*

ZBOR DIEVČAT *(tancujú okolo korunného princa)*

Po svadbe s tou Belgičankou sme si vydýchli. Štefánia z Rudolfa nespraví počestného manžela.

Chuderka flámska, obyčajná sedliačka.

Samá ruka, samá noha, taký albín.

Škaredé nemehlo a vraj princezná, Jezus Maria!

ZBOR TAJNÝCH *(odháňa kurtizány od Rudolfa)*

Korunný princ je závislý od morfia.

Nakazil sa chorobou gavalierov.

Čím?

(všetci) Má syfilis!

Bolia ho kĺby, má poruchy zraku.

Nakazil aj vlastnú manželku.

ZBOR DIEVČAT Mužnosť posilňuje šampanským.

Veľmi to nefunguje.

Ale funguje.

Ver mi, zvädol.

Ja viem svoje.

Čo ty môžeš vedieť?

Samozrejme, že viem, ty krava!

(vypukne bitka dievčat, Tajní ich odťhajú od seba)

ZBOR TAJNÝCH Na vojenskej prehliadke mal také bolesti, že ledva vysadol na koňa!

V jeho okolí je priveľa Židov

a slobodomurárov.

Klesol v očiach armády.

Zahraničie ho považuje za slabocha.

Nie je hodný nastúpiť na trón.

A jeho matka stavia po svete pomníky Židovi Heinemu!

(všetci) Ūbohý Rakúsko!

RUDOLF *(tancuje s Mary)* Nie som šťastný, Mary.

MARY Ako by som ti mohla pomôcť, Rudolf?

RUDOLF Nijako. Len buď pri mne.

MARY Urobím pre teba všetko.

RUDOLF S mojím papá sa nedokážem porozprávať o ničom inom než o love. Ako bolo na poľovačke, Rudolf? Zastrelil som päť bažantov a tri sluky. Zajtra idem do hôr na kamzíky, pôjdeš so mnou, Rudolf? Nie, idem na výpravu s Alfrédom Brehmom, to je najslávnejší ornitológ sveta, papá, chceme pozorovať orlie hniezda. Brehm? Ten protestant a slobodomurár?! To nie je vhodná spoločnosť pre korunného princa! O čom sa ja môžem s cisárom rozprávať? Keď ma raz z Rakúska vyženú, vstúpim do služieb nejakej republiky, najlepšie Francúzska!

TAJNÝ Ešte mám jednu mimoriadne závažnú vec, vaše veličenstvo.

FRANZ Počúvam vás.

TAJNÝ Korunný princ už viacerým milenkám povedal, že... hodlá skončiť so životom. Že jeho česť vyžaduje, aby sa zastrelil. Už dlhší čas má v pracovni na stole lebku a vedľa nej má položenú pištoľ.

FRANZ Vždy bol len slaboch! Nevidíte, že je to teatrálna ako celý Rudolf? To má po matke.

TAJNÝ Jeho najnovšia favoritka je baronesa Mary Vetserová. Má sedemnášť rokov, nie je veľmi vzdelaná, zaujíma sa iba o svoje toalety a nanajvýš o dostihy. Je to dcéra barónky Heleny Vetserovej, to je tá dáma, ktorá sa pred jedenástimi rokmi o jeho milosť korunného

princa... takpovediac... veľmi osobne
interesovala.

FRANZ Nechcem viac počuť o synových
milenkách! Dokonca aj na svadobnú cestu si
zobral nejakú herečku z badenského divadla,
s ktorou bol v posteli častejšie než so svojou
manželkou! Úbohá Štefánia! Sledujte ho ďalej.
(tajný odíde)

RUDOLF Zložil som pre teba kuplet, Mary.

MIZZI Azda pre mňa, nie?

RUDOLF Buď dobré dievčatko, Mizzi. Zajtra sa
u teba zastavím.

MARY Kuplet mi ešte nikto nezložil.

RUDOLF Som lepší ornitológ ako princ, no ako
skladateľ som slabší, takže buď veľkomyselná,
Mary... *(harmonikárovi)* Bratfish, hraj!
(harmonikár hrá)

RUDOLF *(spieva originálny kuplet princa
Rudolfa)*

To veru Goethe nespískal a Schiller nezbásnil
Jak čiernej Mary jeden šepká
Zlatko, chcem ťa hladkať sladko
Aj keď sa kopu rokov poznáme
Nad tým, čo príde nesmúťme
Aj keď nás rozdeliť chce žiarlivosť
Tej neni u chudákov nikdy dost
My sme si navzájom tak drahí
Echt dvaja Viedenčania praví
Ja, jáj!

To veru Goethe nespískal a Schiller nezbásnil
Šak to neni od klasika ani od génia
To len Viedenčan Viedenčanke zložil
A preto je v tom fakt že poézia

MARY *(tancuje s Rudolfom, schramel hrá)*

Odídme spolu, niekam ďaleko!

RUDOLF Pred sebou neujdem, drahá baronesa.
Rakúska orlica ma hneď chytí do pazúrov.

MARY Máš rád toho BoroHEMA...

RUDOLF Brehma.

MARY Vezmi ma na jeho prednášky. Chcem
poznať, čo ťa zaujíma.

RUDOLF Asi by ťa to nudilo, moja milá. Ale ak
chceš, dám ti stručný úvod do vedy, ktorú tak
milujem. Urobíme si ornitologický rozbor
rakúskej orlice, ktorá máva krídlami v našom
štátnom znaku, chceš? *(tajní si zapisujú na
manžety)* Je to veľký dravec z čeľade
jastrabovitých, žije na rozsiahlom území
Európy, ktorého sa tuho drží pazúrmí. Svojimi
krídlami s účtyhodným rozpätím chráni najmä
územie Rakúska a trochu aj Uhorska, ale
potravu si hľadá najmä na slovanských
územiach, ktoré bezohľadne vyziera. Často sa
chce zahniezdíť aj tam, kde ju nechcú, a preto
jej ničia hniezda v Benátsku aj v Toskánsku
a je len otázka času, kedy ju vypudia aj zo
Srbska a z Bosny. Monotypický druh, verný

jednému bohu a jednému cisárovi. Ako
anomáliu má dve hlavy, ktorými sa pozerá
naraz na východ aj na západ a považuje to
za svoju výhodu, ale pravdou je, že jej to
spôsobuje celoživotnú nerozhodnosť, ktorým
smerom má vlastne letieť? Či má krúžiť na
mieste, ktoré si označkovala pižmom, alebo
má vyraziť do neistej budúcnosti, kde ju čaká
ústava, parlament a dravec menom republika?
MARY Začnem veľa čítať, budem sa vzdelávať,
aby si sa nemusel za mňa hanbiť.

RUDOLF Keby mamá vedela, ako ju tolki
zbožňujú! Keby sa len viac ukazovala pred
ľuďmi, všetci by jej ležali pri nohách. Ale ona
všetko premrhala! Svojou krásou by dokázala
zachrániť Rakúsko, dodala by mu veľkosť,
poskytla mu nádej! Bože, stačilo tak veľmi
málo... a mohla byť ako Mária Terézia!

ANDRÁSSY *(vojde na koni)* Stále si spomínam,
ako som vás minule odprevádzal v koči. Boli
sme tam iba my dvaja. Dlhá cesta po tme na
hrboľatej ceste sa môže stať chudobnou aj
najrozumnejšiemu otcovi rodiny.
SISSI Aká škoda, že ste vtedy nestratili hlavu,
gróf.

ANDRÁSSY Obávam sa, že ju strácam práve
teraz. V Hofburgu sa hovorí, že máte pomer
s Nikim Esterházim. Že vraj tajne chodievá
cez záhrady prelečený za kňaza a vaše
intímne schôdzky sa odohrávajú u grófkyy
Festeticovej.

SISSI Dvor sa musí veľmi nudíť, keď toľko tára.

ANDRÁSSY Tiež tomu neverím, výsosť. Preto by
ste išli s tým priemerným Nikim? Z koňa padá
častejšie než ostatní. Vy aj ja si ctíme svoje
rodiny, svojich partnerov, ale vy aj ja pritom
vieme, ako krásne by bolo načas stroskotať na
nejakom opustenom ostrove. *(Sissi mu nasadí
osliu hlavu)* Iba ty a ja.

SISSI Nikým nevidení. Bez slávy, bez toho
chvostu kométy.

ANDRÁSSY *(s oslou hlavou)* Každé ráno by sme
sa nahí kúpali v mori a unavení by sme
zaspávali v tieni paliem. Zbieral by som mušle
a kľadol by som ti ich jemne na telo, až by si
mala na sebe opálenú prehliadku najkrajších
ulít sveta. A potom, za súmraku, keď začnú
spievať tí nepomenovateľní vtáci s nádherným
perím, začal by som pomaly otvárať tú
najtajomnejšiu mušlu na celom ostrove...

SISSI S kvapkou citróna, gróf?

ANDRÁSSY Igen. Pomaly by som ju sfkal
s kvapkou citróna, Alžbeta, a ona by
neuveriteľne pomaličky stekala... *(Sissi mu
vezme osliu hlavu, erotický sen sa končí)*

SISSI S kvapkou citróna...

ANDRÁSSY Nerozumiem, výsosť.

SISSI Len som sa zamyslela, gróf. Zajtra si zase zajazdíme?

ANDRÁSSY Bude mi čťou, výsosť. (*odíde, vojde Mária Valéria*)

MÁRIA VALÉRIA Môžem si zajazdiť?

SISSI Ani nápad! Je to nebezpečné!

MÁRIA VALÉRIA Prečo ma nechceš pustiť do sedla?

SISSI Aby si nedopadla ako ja.

MÁRIA VALÉRIA Nerozumiem.

SISSI Mám len teba, Mária Valéria. Zošalela by som, ak by sa ti niečo stalo. (*Mária sa rozplače, Sissi zosadne z koňa*) Čo sa deje?

MÁRIA VALÉRIA (*plače*) Papá sa včera tak veselo bavil s pánni a ja som zrazu uvidela... tak jasne, ako keby udrel blesk... že predo mnou stojí predposledný cisár Habsburgovcov... začalo to Rudolfovi a Rudolfovi sa to tiež skončí.

SISSI Neplač. (*objíma dcéru*) Tvoj brat ťa bude chrániť, až sa stane cisárom.

MÁRIA VALÉRIA Bojím sa ho.

SISSI Hlupáčik. Milujem len teba, tak človek miluje len raz v živote. Nie je to zlé. Nemôžem pochopiť, ako niekto dokáže milovať viac ľudí? Ale ak sa niekedy vydáš, Mária, už ťa nebudem vidieť tak rada, prepáč mi to, som ako zvierka, ktoré opúšťa svoje mláďatá, ak sa ich niekto dotkne...

RUDOLF (*navlečie Mary prsteň*) Pre teba, Mary.

MARY (*číta z prsteňa*) I. L. V. B. I. D. T.

RUDOLF In Liebe vereint bis in den Tod.

MARY V láske spojení až do smrti.

RUDOLF Chceš so mnou zomrieť, Mary Vetserová?

MARY Áno.

(*prestávka*)

RUDOLF & MARY

Uprostred javiska stojí vznešená rakva.

MÁRIA VALÉRIA Myslela som si, že brat ma nemal rád, ale nie je to pravda. Mal vrele srdce, túžiace po láske a ja som si to celé tie roky nevyšlipla.

ANDRÁSSY Korunný princ bol posledná šanca na reformu monarchie. Spolu sme stáli v čele opozície a spoliehali sa na podporu cisárovnej, ale tú zaujímal už iba šport.

MÁRIA VALÉRIA Daroval jej pod stromček pravé Heineho rukopisy, ktoré kúpil v Paríži za prehnanú cenu, ale mamá si to ani nevyšlipla.

FRANZ Pred smrťou všetkým členom rodiny napísal list. Mne môj syn nezanechal žiadny.

FANNY Videla som pár dní pred tragédiou mladú Mary Vetserovú. Bola krásna ako nikdy predtým, oči jej žiarili ako diamanty, mala v sebe obrovskú silu, ktorú som si dosiaľ u nej nevyšlipla. Určite už vedela, čo onedlho príde. Ten strašný cieľ v nej zapálil to svetlo.

RUDOLF Chcel som ešte naposledy vidieť Eržiku, svoju päťročnú dcéru, ale nepustili ma k nej, sedela na nočníku. Z Viedne som odišiel iným kočom ako Mary. Voz som neďaleko od zámku poslal nazad a do Mayerlingu som prišiel peši. O hodinu potom doviezol Bratfisch Mary, vonku sa už zotmelo, vôbec nikto si to nevyšlipl.

TAJNÝ Najprv sa rozšírila správa, že ho mladá Vetserová zo žiarlivosti otráвила. Keď vyšla najavo pravda, lekári rýchlo vydali dobrozdanie, že Rudolf bol duševne chorý, pretože samovrah by nemohol mať cirkevný pohreb.

MARY Všetko som urobila z lásky. Nikdy som žiadneho muža tak nemilovala a nikdy mi žiadny muž nedôveroval tak ako Rudolf.

Dvadsiateho ôsmeho januára tisícosemstoosemdesiatdeňť poslal po mňa koč a jeho verný Bratfish ma tajne odviezol do Mayerlingu. Moja matka vôbec nevedela, že odchádzam. Bratfisch spieval viedenské pesničky a vie naozaj krásne písať.

RUDOLF Na zámku ma už čakal princ Coburg, vôbec si nevyšlipl Marin príchod. Vypili sme spolu čaj a nakoniec som ho s obavami, aby to nevyznelo ironicky, poprosil, aby odovzdal môjmu otcovi pozdrav, že mu mnohokrát bozkávam ruky.

FRANZ Čakali sme ho na rodinný diner, ale prišla správa, že je nachladnutý. Poslali sme do Mayerlingu lekára.

TAJNÝ Vyhľadala nás zúfalá matka Vetserovej. Bola hysterická a kričala, kde je moje jediné dieťa? Moje dieťa je mŕtve! Musela vedieť, že sa ničो chystá. Okamžite sme poslali do Mayerlingu agenta.

MARY Milá mamička! Odpustite mi, čo som urobila, nedokázala som sa ubrániť láske. Po dohode s Rudolfovi chceme byť pochovaní vedľa neho v tejto dedine. Som šťastnejšia v hodine smrti, než som bola v živote. Vaša Mary.

SISSI Rudolfovi list som nikdy nikomu neukázala. Boli tam slová lásky ku mne a k cisárovi, ktorému sa neodvážil napísať... prosil ma, aby bol pochovaný po boku toho dievčaťa v Heilighkreuzi.

IDA Až do konca života ju trápilo, že mu nevyšlipla.

RUDOLF Povedal som sluhovi, aby k nám nikoho nepúšťal, aj keby to bol sám cisár. Potom sme sedeli na posteli, ja som pil koňak. Mary je čistý anjel, ktorý ma sprevádza na druhú stranu. Dodáva mi odvahu, keď sa bojím toho hrozného neznáma. Bez nej by som sa to možno neodvážil urobiť, ale vedzte, že kvôli nej som to nespravil.

FRANZ Dvor nikdy nesmie pripustiť, že korunný princ zomrel spolu s baronesou.

TAJNÝ Najprv zastreliť ju, potom seba. Obidve gulky sa našli v stenách.

RUDOLF Pochovali ma v kapucínskej hrobke so všetkou pompou ako stotrinásteho Habsburga. Stotisíc Viedencanov stálo viac než dvanásť hodín v ľadovej zime a mraze len preto, aby sa mohli pozrieť na moje prestrelené čelo, ktoré zruční lekári zakryli voskom.

MARY Moje telo ukrývali. Až mnoho hodín potom, ako smútočný sprievod odviezol z loveckého zámku Rudolfa, ma v hlbokej noci tajne previezli do dedinskej márnice. Vonku už neboli žiadni novinári, ale aj tak ma radej posadili do koča a moji strýkovia, ktorých napochytre zavolali, z každej strany pre istotu podopierali moje bezvládne telo, aby sme nevzbudili podozrenie. Lekár v márnici konštatoval samovraždu neznámej ženy, aby mohol prebehnúť okamžitý, tichý pohreb. Tam, v Heiligenkreuzi, ďaleko od milovaného Rudolfa ležím dodnes. Zámok Mayerling o rok prestavali. Princovu spáľňu zmenili na kaplnku a na mieste, kde stála posteľ s našimi mŕtvymi telami, je dnes oltár.

SISSI Mala som ho veľmi mladá. Nevedela som, kto som, čo chcem, kam kráčať. Ako som mohla rozumieť synovi, keď som nechápala vlastné telo, z ktorého sa narodil?

ACHILLES & PATY

Sissi má na sebe čierne šaty, je s Idou na horskej túre na Korfu neďaleko zámku Achilleion. Sprevádza ich Konstantin Christomanos – hrbatý grécky študent a predčíta im počas chôdze.

KONSTANTIN (číta grécky) Lúpežou dajú získať sa jak kravy, tak barany tučné, trojnožky možno si kúpiť i kone so žltou hrivou.

Ľudská však duša sa nevráti nazad, tú nemožno viacej Ulúpiť alebo chytiť, keď opustí ohradu zubov. (IX, 406-409)

SISSI Všetky farebné šaty som rozdala dcéram. Odteraz len čierna, po Rudolfovej smrti už iba čierna farba.

IDA Pristane ti, Alžbeta.

SISSI Rudolf zastreliť moju vieru.

IDA Máš ešte dve dcéry, ktoré ňa milujú.

SISSI Gizela, áno, miluje ma, ale je celkom bezvýznamná. Bez vône, bez farby. Ako sušený kvet, ktorý vložíš do knihy a zabudneš ho tam. A Mária Valéria, moja najmilšia, sa čo chvíľa vydá. Predtým som bola sama, znovu budem sama. Nie je dôvod ďalej žiť.

IDA Nehovor tak, prosím, všetci sme ti oddaní, ako je to len v ľudských silách možné.

SISSI Ostal mi len tento ostrov. Vlastne som tu stroskotala.

KONSTANTIN Korfu je teraz najslávnejšie miesto Grécka, vaša výsosť! Každý deň pred zámkom Achilleion čakajú naše ženy. Neprekáža vám, keď sa vás dotýkajú?

SISSI To, čo vo Viedni neznášam, na Korfu dovoľm, Grécko je moja vlasť budúcnosti. Onedlho sa sem presťahujem.

KONSTANTIN (číta grécky)

SISSI (prekladá) Bohyňa strieborných nôh, mať moja Thetis mi totiž vravela často, že dvojaká cesta ma privedie k smrti:

Lebo ak zostanem tuná a pri Tróji bojovať budem, nieto viac návratu pre mňa, no získam si večitú slávu, ale ak vrátim sa domov a do miliej otcovskej zeme,

koniec je vznešenej sláve, no zato budem mať dlhý

život, a smrť, ktorá ukončí všetko, ma nestihne rýchle. (IX, 410-416)

SISSI Homér ma vie upokojiť. Všetci by ho mali povinne čítať.

IDA Najmä vo Viedni. Tam sa v prepočte na jedného obyvateľa najmenej číta a najviac tancuje.

SISSI Pýtala som sa Carla Theodora, prečo nevyužíva prechádzky na to, aby si dal čítať v cudzích jazykoch? A môj brat mi povedal, že ľudia by si mysleli, že sa zbláznil. Predsa vôbec nie je dôležité, čo si myslia ľudia! Polovicu života prespíe a ja som svoju polovicu prechodila.

IDA Prosím krátku zastávku, Alžbeta, nechytím dych.

SISSI Ješ priveľa bombónov.

IDA Cukor vie pohladíť, má jemné ruky.

SISSI Áno, cukor je oveľa vernejší než muži. Nikdy nás neopustí, pokiaľ samy nechceme, však?

IDA (*pozerá do kabelky*) Orieškový nugát.
A čokoládové žabky. Vieš, že som sa vzdala osobného života.

SISSI Si len moja. Vážim si to. Jediná dvorná dáma, s ktorou si tykám.

IDA (*ponúkne Konstantina*) Nemáte chuť?

KONSTANTIN Môžem?

SISSI Prikazujem vám to.

KONSTANTIN (*vezme si bombón*) Aj pre mňa sú chvíle, keď smiem byť vedľa vášho veličenstva, najväčšou odmenou. (*dá si do úst bombón, je prekvapený*)

IDA Netvárite sa práve nadšene, Konstantin.

KONSTANTIN Zložitá chuť... horké sa mieša so sladkým.

IDA Mandle a marcipán.

KONSTANTIN Chutí to ako... ako Európa.

SISSI To ste pekne povedali, chlapče.

KONSTANTIN Viete, výsosť, my Gréci milujeme jednoduché chute, jogurt a med.

SISSI Poďme. Zo dňa na deň som prestala jazdiť, ostali mi len tieto túry. Zrazu som cítila, že ja a kôň už nie sme jedna bytosť. Kôň okamžite vycíti tvoj strach. Zrazu som nemohla preskočiť ani najmenší potok. Vieš, že som si dala na plece vytetovať kotvu?

IDA Mein gott!

SISSI Cisár nebol nadšený. Vládžete, Konstantin, nemám spomaliť?

KONSTANTIN Je mi ctou držať s vami krok. Som síce hrbatý, ale behám rýchlo ako horská koza.

IDA (*smiech*) Hrbatá koza... prepáčte.

SISSI U nás sa volá kamzík.

KONSTANTIN Narodil som sa na úpäť podobných hôr. Grék poriadne pozná iba dve veci – rodné hory a more. Vlastne nerozumieme ničomu inému.

IDA Okrem Homéra. Máte súrodencov?

KONSTANTIN Brata. Máme olivový sad, lisujeme olej, do akého si namáčal chlieb aj veľký Achilles. (*číta grécky*)

SISSI (*paralelne prekladá*)

Ja som ťa, Achilleus, vychoval tak, že rovnáš sa bohom, majúc ťa zo srdca rád, a ty sám chcel si ísť s iným,

či už na hody niekam, či jedávať v paláci otca... (*IX, 485-487*)

SISSI Chodte za tým pastierom, Konstantin, či nám dá mlieko. (*Ide*) Už ma nudí, úbohý chlapec. Nie je nič trápnejšie než psie oči zamilovaného sluhu. Bude preňho ťažké, keď bude musieť odísť ako ostatní.

IDA Ako znášaš tú Franzovu aféru?

SISSI Som rada, že im požičiavaš byť.

IDA Lebo si si to priala.

SISSI Nie je vhodné, aby cisára videli každý deň s milenkou. Vládca si musí zachovať dekórum.

IDA Nechápem, prečo si ich zoznámila?

SISSI Iba sa náhodou stretli u Angelliho, kde som náhodou objednala jej portrét.

IDA Krásna náhoda.

SISSI O to krajšia, ak sa dobre pripraví.

IDA Je pekná, ale trochu hlúpa.

SISSI Herečka. (*Ida odíde, vojde Franz – retro spomienka*)

FRANZ Myslím, že úroveň Dvorského divadla je zo dňa na deň vyššia, liebe Sissi.

SISSI Čo ťa tak presvedčilo, drahý?

FRANZ Hudba, krásne kulisy a vlastne prvýkrát som si všimol detaily opony...

SISSI Mój manžel pozoruje oponu?

FRANZ Pozoruhodná krása, tie výšivky.

SISSI Dala som ti tú krásu namaľovať. (*zbor donesie obraz Kataríny Scrattovej*)

FRANZ Ach, veď to je tá... tá...

SISSI Katarína Schrott. Je vydatá a má dieťa.

FRANZ Miláčik, azda si nemyslíš...

SISSI Buď pokojný, jej manžel má strašné dlhy a ušiel pred veriteľmi do Južnej Ameriky. Srnka je voľná. (*zboru*) Vážení, čo poviete na obraz?

ZBOR Pozoruhodné.

Typický Angelliho štýl.

Ale tá dáma... Hera?

Juno?

Pallas Aténa?

Na antickú bohyňu trošičku vulgárna.

(*s poklonami odídu*)

FRANZ Alžbeta, porozprávajme sa... (*pokúsi sa ju objasť*)

SISSI Nedotýkaj sa ma!

FRANZ Celý rok ma odmietaš! Som ti taký odporný?

SISSI Franz, ja sa nechcem hádať. Ostaňme priateľia, prosím.

FRANZ Sme manželia!

SISSI Byť priateľmi nie je málo. Môžeme sa aj nenávidieť.

FRANZ Stále ťa milujem.

SISSI Prajem si z celej duše, aby si bol šťastný.

FRANZ Už ti na mne nezáleží?

SISSI Oslnilo nás to ako blesk, vtedy, pred tridsiatimi rokmi. Imponovalo mi, že najžiadanejší ženích Európy príde do Possenhofenu žiadať o ruku mojej sestry Heleny a nakoniec si vezme mňa. Úbohá Helena. Šťastná Helena. Ktovie, či by ti s ňou bolo lepšie?

FRANZ Bol som zamilovaný ako poručík a šťastný ako boh. Nedá sa to vrátiť?

SISSI Vieš, že nie.

FRANZ Mne nestačí len úcta a pochopenie, stále som muž, aj keď starý muž. Chýba mi láska. Povedz, že pôjdeme spolu do postele a odmietnem tú ženu.

SISSI Mein Gott, Franz!, nein! Hnusí sa mi to!

FRANZ Hnusí?

SISSI Už nemôžem s tebou... s nikým...

FRANZ Nechýba ti láska?

SISSI Neber si to osobne.

FRANZ Pre boha na nebesiach, ako ináč si to mám brať?!

SISSI Ako fakt. Ako som ja brala všetky tie baletky so silnými stehnami.

FRANZ Nič pre mňa neznamenal!

SISSI Som vlastne rada, že nebudeš osamelý, ty môj sivovlasý oslík. (*pohladi ho*) Pozvi pani Schratovú na diner. Odteraz ju považujem za rodinnú priateľku.

FRANZ Iní muži by to pokladali za veľkorysý dar... ale mne to trhá srdce.

SISSI Frau Schratr ti ho zašije.

FRANZ Aj tak si najväčšia láska môjho života. (*ukloní sa a odíde*)

SISSI Čo sa to so mnou len stalo? (*stmieva sa a sadá hmla*)

KONSTANTINOV HLAS Mám to mlieko, výsosť!

SISSI Nevidím vás, Konstantin...

IDA Tu si? Takú hmlu som na Korfu ešte nezažila.

KONSTANTINOV HLAS Mlieko, vaša výsosť!

IDA Mali by sme sa vrátiť do zámku. Vidím ledva na pár krokov!

KONSTANTINOV HLAS Mlieko, výsosť!

Padá čoraz hustejšia hmla, všetci v nej blúdia. Z hmly sa zrazu vynára spanilý Achilles v zbroji.

ACHILLES Kde sú moje lode? Kde sú moji muži?

SISSI Trója padla, veľký Achilles.

ACHILLES Kedy?

SISSI Veľmi dávno. Už všetci zabudli, kde leží.

ACHILLES Kto si, keď vieš moje meno?

SISSI Neznáma, ktorá ťa dávno túži stretnúť.

ACHILLES Aký máš dôvod?

SISSI Si ako ja. Žiješ iba kvôli svojim snom a smútok ti je cennejší než život.

ACHILLES Vieš o mne viac, než viem sám.

Musím nájsť svoje lode.

SISSI Hrdinovia nežijú kvôli malým veciam, však?

ACHILLES Čo sú malé veci?

SISSI Napríklad láska.

ACHILLES Neviem, z akej si krajiny, ale u nás je láska veľká vec. Kvôli nej vedieme túto vojnu. Nie je nič väčšie ako láska.

SISSI No nie je dôležitejšie, ako sa po smrti bude hovoriť o našich skutkoch?

ACHILLES To rozhodnú bohovia.

SISSI Dokážem milovať už len mŕtvych.

ACHILLES Prečo?

SISSI Lebo mi neublížia. Nemusím sa ich dotýkať a oni sa nemôžu dotknúť mňa. Stačí, že na nich myslím.

(*z hmly sa vynorí Rudolf*)

RUDOLF Chcel som ti priniesť opicu, mamá, ale na druhom svete žiadne nie sú... zvláštne... že by zvieratá mali vlastné peklo?

SISSI Rudolf!

RUDOLF Vždy si ich mala oveľa radšej než ľudí, nie?

SISSI To nie je pravda!

RUDOLF Ako sa má opička?

SISSI Je vo zverinci v Schönbrunne.

RUDOLF Nechodíš ju navštevovať? Všetkých si sa zbavila? Drahá mamá, toľko som ti chcel povedať... ale prepáč, ponáhľam sa... Odpušť. (*odchádza*)

SISSI Rudolf, počkaj... Rudolf!

ACHILLES Duša je para, ktorá priľahko ujde z ohrady zubov. Si mŕtva?

SISSI Cítim sa tak. Môžem ti povedať svoju báseň? Ale Homér to nie je...

ACHILLES Kto je Homér?

SISSI Pre mňa žiadnu lásku.

Pre mňa víno nie.

Po prvej mi je ťažko,

a po druhom zle!

Láska často skysne,

často trpká je.

Víno pre groš mrzký

kdektto falšuje.

Láska falošnejšia

než plný vína sud.

Iba preludom je,

ktorý budí stud.

Pre mňa žiadnu lásku.

Pre mňa víno nie.

Po prvej mi je ťažko,

a po druhom zle!

ACHILLES Asi to je dobrá báseň, keď mi narobila chuť na víno. Ale s láskou nemá pravdu. Vidím na tebe, že ju potrebuješ viac, než si myslíš. Ostaň v pokoji, žena.

(*odchádza a kričí*) Lode! Videl niekto moje lode?!

FUNNY & FAMILY

Hmla sa rozplynie a deň nájde cisárovnú vo Viedni.

MÁRIA VALÉRIA (*vojde*) Ty plačeš?

SISSI Teším sa z tvojho šťastia, Mária Valéria. Môžeš si vybrať snúbenca, akého chceš a ak niekoho odmietneš, budeme to rešpektovať.

MÁRIA VALÉRIA Vážim si to, mamá.

SISSI O chvíľu sa vydáš a ja ťa stratím.

MÁRIA VALÉRIA Nehovor tak! Budeš nás po svadbe často navštevovať, prosím!

SISSI Rada prídem, dieťa, ale iba na deň.

Neprotestuj, s Františkom Salvátorom budete mať vlastný život, nebudem ti doň zasahovať. Morská čajka nepatrí k lastovičkám. Mária, miláčik, chcem ti ukázať svoje básne. (*podá dcére rukopisy*) Ukážeš mi konečne svoj denník?

MÁRIA VALÉRIA Neviem... (*podáva mame denník*)

Je úprimný, nehnevaj sa.

SISSI Ja ti ukazujem svoju dušu a ty sa bojíš?!

(*číta z dcérinho denníka*) Dnes mamá celý deň plakala, že jej život je neužitočný, že stojí medzi papá a Schratovou a že keby raz zomrela, mám papá prehovoriť, aby si Schratovú vzal! Mamá stále hovorí, že manželstvo je nezmyselná inštitúcia. Ako pätnásťročný dieťa je človek zapredaný, urobí krok, ktorému nerozumie a ktorý potom ďalších tridsať rokov ľutuje.

MÁRIA VALÉRIA (*číta Sissinu báseň*)

V mojej izbe sme stáli spolu

Mlčky, lež na smrť zúfalí

Bez výčitiek a plní bôľu

My dvaja, milenci bývalí

V tvojich očiach stáli stáli

Horké jak život žeravý

Ten plač jak láva páčil

A spaľoval srdce mi

Tvoje vlasy privčás šedivé

Vraveli tichou výčitkou

Azda som po celé tie roky

Plytvala tvojou vernosťou?

SISSI (*číta z denníka Márie Valérie*) Tá žena sa čoraz viac stáva súčasťou našej rodiny a čo je najhoršie, so súhlasom mamá! Chcela by som, aby som sa s ňou už nikdy nemusela stretnúť a aby ju papá nikdy predtým nevidel!

Nechápem, prečo musím stolovať v spoločnosti Kataríny Schratovej. Ale keď papá je pri nej taký sveží a veselý!

MÁRIA VALÉRIA A predsa zdá sa mi, že práve

Teraz, keď hlavu sivú máš

Sa tej šedej oslej hlave

Na chĺpok presne podobáš

SISSI (*číta z dcérinho denníka*) Mamá by sa nemala toľko zaoberať špiritizmom, lebo by sa z toho mohla zbláznit... každú noc vyvoláva Heineho ducha... nik na celom svete netuší, že rakúska cisárovná tajne píše básne...

MÁRIA VALÉRIA (*číta Sissinu báseň*)

Žila som milovala

svet prešla túžbou hnaná

však nič som nezískala

len klamem oklamaná

ZBOR LOKAJOV Ráče k stolu, prosím, podáva sa déjeuner!

(*príde Franz, Katarína Schrat a všetci si sadajú k stolu a jedia, lokaji ich obsluhujú, vzađu ticho hrá violončelista*)

ZBOR LOKAJOV (*spev*) Pri cisárskom stole mlčky jedia

Topí sa vosk a sviece svietia

Pri cisárskom stole sa rýchlo je

A duša stále hladuje

Ó mia mezaliancia! Ó mia mezaliancia!

KATARÍNA Chce sa mi kýchnuť, hergott, chce sa mi kýchnuť.

SISSI Milujem Shakespeara, ale toto je Nestroyova fraška.

FRANZ Mal by som zrejme niečo povedať, ale čo?

MÁRIA VALÉRIA Prečo len mamá dala dokopy túto známosť?

KATARÍNA Chce sa mi pišať.

FRANZ Kým neprehovorím, nikto nesmie nič povedať. (*odkaše si, všetci prestanú jesť, čakajú na cisárovo slovo, ten po pauze zase mlčky je*)

ZBOR LOKAJOV (*spev*) Ó mia mezaliancia!

Ó mia mezaliancia!

MÁRIA VALÉRIA Tá osoba s mamičkou nemôže naozaj v ničom súperiť.

KATARÍNA Bujón je bohovský, zohreje jednu ženu, že až.

ZBOR LOKAJOV (*spev*) Ó mia mezaliancia!

Ó mia mezaliancia!

SISSI Keď prehovorí na javisku, je to bohyňa, ale ináč má slovník z trhu.

FRANZ Poviem o tej veвериčke, čo som videl v Prátrii?

MÁRIA VALÉRIA Raz sa bude o nás hovoriť, že sme boli funny family.

ZBOR LOKAJOV (*spev*) Ó mia mezaliancia!

Ó mia mezaliancia!

FRANZ O desať minút na porade generálneho štábu suverénne vystúpim s prejavom o stave armády, ale pri tomto stole som malý chlapček, ktorému zamkli pusu na kľúčik. Radšej jem tak rýchlo, že sa nikto nestihne najesť a keď položí príbor, sluhovia odnesú všetky misy. A keď máme rodinný diner pri veľkom stole, vojvodovia, kňazné, arcivojvodovia, celá naša široká rodina odchádza hladná a ide sa najesť k Sacherovi. Preto hotel Sacher prosperuje. Vyrástol na habsburskom apeteťe.

ZBOR LOKAJOV (*spev*) Ó mia mezaliancia!

Ó mia mezaliancia!

SISSI Keď sa začali šíriť klebety o cisárovi vztahu k herečke a jej jedenásťročný syn tým trpel, dala som si to dieťa zavolať a hodinu som sa s ním prechádzala po cisárskej záhrade. Presvedčala som ho, ako veľmi si vážim jeho matku, tú úžasnú ženu, ktorej priateľstvo k našej rodine je to najkrajšie, čo medzi ľuďmi môže vzniknúť. Chlapec odišiel uspokojený a ja som mu ešte dlhé roky po tom dávala posielalať zákusky z cisárskej pekárne ako dôkaz vážnosti jeho matky v mojich očiach.

ZBOR LOKAJOV (*spev*) Ó mia mezaliancia!

Ó mia mezaliancia!

KATARÍNA Keby som len vedela, že moje priateľstvo s cisárom pretrvá až do konca jeho života, keby som len vedela, že po smrti cisárovnej sa zblížime ešte viac a ja, Katarína Schrott, kedysi talentovaná herečka Burgtheatru, sa stanem jeho jedinou oporou, keby som len vedela, že budem žiť až do tisícdeväťstoštyridsiateho a rok čo rok budem nosiť k jeho truhle kyticu červených ruží do kapucínskej hrobky, keby som len vedela, keby som len vedela, keby som len vedela...

ZBOR LOKAJOV (*spev*) Pri cisárskom stole mlčky jedia

Topí sa vosk a sviece svietia

Pri cisárskom stole sa rýchlo je

A duša stále hladuje

Cisár vstane, Sissi a Mária Valéria odídu, znie valčík.

VALČÍK & BOLEST'

Cisár tančuje s Katarínou valčík, okolo nich začínú v tanci krúžiť tri dvojice zo Zboru.

ZBOR DVORANOV (*reč*) Plesy už nie sú, čo bývali. Takéto plesy už nie sú plesmi.

Mladé aristokratky treba uviesť do spoločnosti pred cisárovnou.

To žiada etiketa, ale čo keď jej výsosť medzi nás už nechodí?

Ako mladé dámy začnú spoločensky žiť? Monarchia, v ktorej sa prestáva tancovať, speje k zániku!

(*všetci*) Boh ochraňuj rakúske plesy!

KATARÍNA Veličenstvo, jak som na scéne, prvé kuknem do cisárskej lôže. Celé divadlo sa klepe, že prišiel cisár.

FRANZ Obdivujem v Burgtheatri vaše výkony vždy, keď vyjdete na scénu, drahá Katarína. Nedám si ujsť jediná vašu rolu.

KATARÍNA Priazeň vášho veličenstva je pre mňa šetkým.

FRANZ (*podáva jej šperk*) Tento náhrdelník je skromným vyjadrením môjho obdivu k vášmu včerajšiemu výkonu. Dúfam, že riaditeľ Dvorského divadla je vám plne k dispozícii.

KATARÍNA Na rovinu, výsosť? Divadlo je pelech vreteníc. Každá kolegynja by vám oči vyškrabala. Teda, nie vám, Ježiškove husličky, mne! Šecky si furt myslia, že by to zahrli lepšie jak ja. No jak sa môžu tak mýliť? Čo im idú oči šrēgom?

FRANZ Závisť priemerných, drahá priateľka. Už sa teším, ako si zajtra ráno u vás namočím rožok do kávy a nikto ma nebude napomínať.

KATARÍNA Kto by si dovolil hrešiť vašu výsosť?

FRANZ Viete, v akých výškach lieta cisárovná...

Šplhá sa denne na nebesia! Až tam niekde! (*pozrie sa hore, čosi mu padne do oka, Katarína sa mu snaží pomôcť*)

KATARÍNA Nemykajú sa, výsosť! (*vyberie mu to z oka*) Viem, že srandu zahrám v Burgtheatri najlepšie. Zabijem sa, keď som dobrá? No neveria, že dočiahnem aj na Médeu!

FRANZ Pred týždňom na plesu som nemal odvahu vás osloviť. Musel by som preraziť kordón ľudí, ktorí vás obklopovali, čím by som na nás upriamil neželanú pozornosť. Človeka stále sledujú tie novinárske hyeny a lapajú každé slovo, ktoré vysloví.

KATARÍNA Aj ja som kukala celý ples len na vaše veličenstvo. Cítula som sa tak osamelá na tom tepichu. Srdco šepkalo – choj, mozog hovoril – stoj!

ZBOR DVORANOV (*reč*) V Hofburgu sa šušká, že dnes príde cisárovná.

Neverím, cestuje po svete, ale na ples už nezájde.

Aj keď je vo Viedni, jachta Miramar je stále pod parou.

Pre istotu, aby kedykoľvek mohla odplávať. (*všetci*) Boh ochraňuj viedenský valčík!

FRANZ Cisárovná si váži nášho priateľstva. Neverí tým rečiam, ktoré sa šíria po dvore.

KATARÍNA Je to žena s veľkým srdcom. Včera jak hrmelo!

FRANZ A cisárovná bola na prechádzke. Videl som ju z okna. Tomu Grékovi, ktorý jej číta, odfúklo klobúk.

KATARÍNA (*smeiech*) Prepáčte, že sa rehocem. Švihnuté, v Schönbrunne lieta klobúk!

FRANZ Kotúľal sa ako klbko psov.

KATARÍNA (*žartovne na Franza zašteká, potom zväčnie*) Interessantná predstava, veličenstvo!

FRANZ S vami sa vždy tak uvoľním, drahá priateľka. Pri cisárovnej musím premýšľať.

KATARÍNA U mňa môžeš dýchať, veličenstvo, koľko chcete. V Prátri vraj velice husto padali gaštany.

FRANZ S vami ináč plynie čas, drahá Katarína. Žiaľ, ani vy nemáte moc ho zastaviť. Čaká ma Bismarck.

KATARÍNA Vaše veličenstvo sa môže spoľahnúť, že u mňa si vždycky oddýchne.

FRANZ Premýšľam o nás každý deň. Hovoríte, že sa budete ovládať, milá Katarína. Aj ja to učiním, i keď to vždy nie je ľahké. Milujem svoju paniu a nechcem zneužiť jej dôveru k vám. (*vstane*) Večer na vás prídem do Burgtheatra.

KATARÍNA Budem mať na sebe tento náhrdelník, veličenstvo. (*odídu, vojde Sissi, celá v čiernom, všetci sa jej poklonia a tancujú okolo nej*)

ZBOR DVORANOV (*reč*) Bože, vidím cisárovnú! Jej žiaľ zhasína každú radosť.

Tolko nádhery a utrpenia naraz, mein Gott, to dokáže len Viedeň!

Áno, herr hoffmeister, až teraz je to ples! (*všetci*) Plesy už znova sú, čo bývali, Bohu vďaka!

BÚRKA & MŔTVI

Na palube jachty Miramar, v búrke, Sissi je priviazaná o stoličku.

IDA Prosím Ťa, Alžbeta, toto je bláznovstvo!

SISSI Najradšej sa plavím v búrke.

IDA Vlny Ťa zhodia do mora!

SISSI Dala som sa priviazať ako Odysseus, ale trochu podvádzam, miesto k stožiaru iba o stoličku!

IDA Udrie do teba blesk!

SISSI Nie, Ida, som presvedčená, že Jahve ma dnes k sebe nevezme. Nech sluhovia ostanú v kajutách! Nič nepotrebujem. Obdivujem len prírodu.

IDA (*s dáždňikom*) Môžem ostať chvíľu s tebou?

SISSI Mám rada búrku. Je to skutočná, nekreslená príroda.

IDA (*blesky*) Bože, ochraňuj cisárovnú!

SISSI Uložila som si u Rothschilda vo Švajčiarsku majetok bez vedomia cisára. Desať miliónov zlatých, pre prípad exilu.

IDA Čoho sa bojíš? Teraz sa svet celkom upokojil.

SISSI Prečo by mali ľudia milovať nás, ktorí žijeme v hojnosti, zatiaľ čo ich deti behajú v handrách? Najlepšie by bolo nevidieť už vôbec nikoho, iba vlny... Byť na mori, stále. Škoda, že dobytok zase stratí mlieko.

IDA Objednám ti v prístave čerstvé, len pod dovnútra.

SISSI Pijem mlieko len od vlastných kráv, preto si ich vozím na jachte, žiadne iné mi nechutí.

IDA Alžbeta, odpusti mi, ďalej tu už nevydržím!

SISSI Ani to nežiadam, grófka. Choď do kajuty, prosím.

IDA Bože, ochraňuj cisárovnú dnes a vždycky!

SISSI Ida? Ďakujem. (*Ida odíde, nad morom sa blýska, hromy divo bijú*) Od rána myslím na Rudolfa, ako najprv zastrelil baronesu a potom seba, myslím na bratranca Ľudovíta, ktorý štátnu pokladnicu minul na Wagnerovo divadlo v Bayreuthe, lebo na smrť miloval hudbu. Utopil sa v jazere aj so svojím lekárom, ktorý ho chcel zachrániť. Myslím na jediného muža, s ktorým som na koni zažila najkrajšie chvíle života, na Baya Middletona. Pred pár rokmi zahynul v sedle. Zlomil si väz. Aspoň Gyula Andrassy zomrel potichu, ako keď zapadne slnko. Často myslím na svojich mŕtvych... (*príde zbor a s ním mŕtvi – Andrassy a Rudolf*)

ZBOR MŔTVYCH (*spieva*)

prečo Boh kreslí

krivé čiary

keď ako nik iný

dokáže rovné

SISSI Šialenstvo je rodinné prekliatie Wittelsbachovcov... Nemôžem byť iná, keď vo mne koluje ich krv. Raz sa ma Franz pýtal, čo chcem k narodeninám. Priala som si exotického tigra, alebo brošňu, alebo... zariadený blázinec. Franz sa rozosmial, považoval to za žart a tak som dostala medailón. Nebol to žart. Túžim po vlastnom blázinci, ktorý by som mohla skúmať iba ja. Chodím inkognito do ústavov a pozorujem chorých. Hľadám v ich tvárach seba. Keď ohlásili v Merane štvormetrákovú obryňu Eugéniu, dala som si ju doviezť vozom, aby som si ju doma v pokoji pozrela. V Gödöllő som mávala dve zrasené černošky aj liliputána Rustíma. Rustímo, dospelý Maur, ktorý sa hrával s Máriou Valériou... (*prezerá si dlaň*) Raz som si dala vyveštiť Cigánke, pozrela mi na ruku a bez slova odišla... Prečo Boh kreslí krivé čiary, keď ako nik iný dokáže rovné? Prečo sa Jahveho čiary tak strašne zvrhnú? Musí to mať nejaký zmysel. Ako rada by som zo všetkého obvinila wittelsbachovskú krv! Ale všetko som robila pri plnom vedomí a môj mozog sa nikdy nezatmel. (*búrka vrcholí*)

ZBOR MŔTVYCH (*spieva*)

prečo Boh kreslí

krivé čiary

keď ako nik iný

dokáže rovné

FRANZ & EUGEN

*Zostarnutý cisár a jeho verný komorník
Eugen Ketterl, ktorého hrá celý zbor.*

EUGEN Je pol štvrte ráno.

Hodina, keď vstáva cisár.

Z obyčajnej železnej posteľ.

(všetci) Kladiem sa k nohám vášho veličenstva,
dobré ráno.

FRANZ Dobré ráno, Eugen. Aké máme počasie?

EUGEN Zatiahnuté.

Lahká oblačnosť.

Neprší.

FRANZ Ktovie, ako sa má cisárovná. Neviete,

či už došla do Ženevy?

EUGEN *(všetci)* Jej milosť ešte neodpísala.

FRANZ Pošlite jej telegram.

EUGEN Nasleduje ranná toaleta v gumovej vani.
Potom obliekanie.

(všetci) S kožuchmi vašej milosti to vyzerá zle.

FRANZ Nesťažujem si, Eugen.

EUGEN Váš jediný kožuch...

... ten sobolí...

... ktorý vám daroval ruský cár...

... je po dvadsiatich rokoch...

... vhodný do výslužby...

(všetci) Mali by sme kúpiť nový.

FRANZ To stojí veľa peňazí.

EUGEN Dovolil by som si navrhnúť...

... aj ďalšie rozšírenie garderóby!

Okrem oblečenia na lov...

... vlastný výsosť iba jeden obnosený frak...

... a jeden salónny kabát.

... beznádejne nemoderný.

(všetci) Váš osobný komorník sa kvôli tomu
trápi!

FRANZ Nohavice dajte obrátiť, na saká novú
podšívku a o kožuchu... budeme uvažovať.

Aj tak chodím iba v uniformách.

EUGEN Po krátkej modlitbe si cisár sadá za stôl.

Študuje aktá zo včera.

Prichádza dvorný lekár.

O piatej prinášam raňajky.

(všetci) Kávu, maslo, pečivo, a keď nie je pôst,
aj šunku

FRANZ Už poslali cisárovnjej telegram?

EUGEN *(všetci)* Áno, vaša výsosť.

Hneď po raňajkách prichádza jazdecký posol.

V červenej brašne má štátne aktá.

Cisár sedí za stolom a pracuje.

Cisár vládne.

Cisár číta.

Cisár podpisuje.

FRANZ Ohlásila sa už cisárovná?

EUGEN *(všetci)* Nie, vaša výsosť.

FRANZ Pošlite jej ďalší telegram.

EUGEN Po dvanástej servírujem déjeuner.

Polievku a hovädzie mäso so zeleninou.

Rovno na pracovný stôl.

Vpravo spisy vybavené...

Vľavo nevybavené...

A uprostred obed.

FRANZ Ohlásila sa už cisárovná?

EUGEN *(všetci)* Nie, vaša výsosť.

FRANZ Posielajte jej telegramy každú hodinu,

až kým sa neozve. Dnes na diner príde

milostivá pani. Pošlite mi jedálny lístok,

vyberiem, čo má rada.

EUGEN Gnädigen Frau Schratt dorazí pred
piatou.

Prestieram v malom salóniku.

FRANZ Zajtra idem na kamzíkov.

EUGEN Dal som ušití nové lovecké nohavice.

FRANZ Veď staré sú výborné, doneste ich,
Eugen.

EUGEN *(prináša staré lovecké nohavice)*

Mýlia si vás s horárom.

FRANZ Naozaj nevyzerajú dobre...

EUGEN *(pošepky)* Pre istotu som ich natrhol.

A otlkol o dvere.

FRANZ *(prezerá si nohavice)* Dajme ich do
aukcie.

EUGEN Obnosené veci jeho milosti sa vždy na
Vianoce dražia.

Ponožky, špongje.

Zvyšky mydla, zubné kefky.

Výťažok ide služobníctvu.

(všetci) Telegram od cisárovnjej!

FRANZ *(číta)* Konečne! Alžbeta je v Ženeve.

Hneď som spokojnejší. Pošlite jej moje
najvrúcnejšie pozdravy. Že v Schönbrunne
kvitnú gaštany. *(Eugenovia pripalujú cisárovi
viržinku)*

EUGEN Milostivá pani mu nosieva cigary.

Najjemnejšie Havany.

Gnädigen Frau chce napodobňovať cisárovnňu.

Drží dieťa a chudne.

(všetci) Neúspešne.

Túži cestovať ako Alžbeta.

(všetci) Neúspešne.

FRANZ Chvalabohu.

EUGEN Cisár sa bojí, že stratí aj ju.

Jeho výsosť sa spovedá štyrikrát do roka.

(všetci) Nehráva karty.

Má rád Gizelu, pokladá ju za vtipnú.

Mária Valéria ho nudí.

Dnes podpísal osem zákonov.

Tri vyhlášky.

Dve milosti z ťažkého žalára.

(všetci) Ani jeden trest smrti.

Spat ide medzi ôsmou a deviatou.

ŽENEVA & ZMRZLINA

Cukráreň v Ženeve v deň cisárovnej smrti, za jedným stolíkom sedí Sissi a Ida a jedia zmrzlinu, cisárovná je v čiernych šatách, na tvári dvihnutý závoj. Pri jednom stolíku zostarnutý Franz Jozef podpisuje listiny, ale Sissi ho nemôže vidieť.

SISSI Mám šesťdesiat a už dávno nie som najžiadanejšia žena sveta. Milujem zmrzlinu. A čo? Kedysi som oslnila Európu štíhlou postavou a chcem, aby si ma takú zapamätali. Po tridsiatke som maliarom zakázala maľovať a fotografom fotografovať. Čas je nespravodlivý kat, jeho sekera zabíja len ženy. Závoj je opona za posledným dejstvom našej krásy. It's a terrible! Dnes už je toľko pekných tvárí, až mám strach, že krása zovšednie. Nechápem ženy, ktoré pohrdajú vlastným telom. Krása existuje nezávisle od všetkého, čistá, nedotknuteľná ako v antike. Tá moja kedysi patrila k oporám monarchie a ja som ju tak málo využila v prospech cisára a krajiny. *(skúmavo)* Sissi! Sissi? Sissi... To meno celý život nenávidím. Som Alžbeta. Alžbeta! A som sama. Všetkých mám už na druhom brehu. Chutí ti zmrzlina?

IDA Proším?

SISSI Grófka, kde všade sme boli za posledné mesiace?

IDA Ako?

SISSI Naše cesty za tento rok.

IDA Myslím, že Bartfeld... Ischl... Aix-les-bains... Territe... Gödölö... Cap Martin... Cann... Neapol... Sorrento... Paríž... Lisabon... Alžír...

SISSI Florencia, Atény...

IDA A teraz Ženeva.

SISSI Ženeva. A v Ženeve zmrzlina.

IDA Veľmi mi chutí. Medzi bohmi na Olympe by bolo menej sporov, keby jej holdovali. O tridsať minút odchádza loď.

SISSI Prestala som bývať na zámkoch, chodím len do hotelov, hoci tie izby sú také zúfalé.

IDA Cisárovná Alžbeta, postrach majiteľov.

SISSI Kým ma bavia pseudonymy, žijem.

IDA Grófka von Hohenembs!

Vojde Heinrich Heine a sadne si k vedľajšiemu stolu.

SISSI *(Heinemu)* Majstre, len moji najbližší vedia, že mi diktujete básne. Poprosila som brata, aby ich o šesťdesiat rokov po mojej smrti odovzdal švajčiarskemu prezidentovi a honorár z ich vydania venoval politickým odsúdencom. **HEINE** Ako váš úprimný priateľ vás prosím, cisárovná, nechoďte na loď do Montreaux. Muž

menom Luigi Lucheni, anarchista, sa chystá zabiť vojvodu Orleánskeho, lenže vojvoda sa Ženeve vyhol. Lucheni sa dozvedel z novín, že ste tu a teraz čaká na vás. Proším vás, nechoďte do prístavu!

SISSI Majstre, vaše ústa sa otvárajú, ale žiaľ, nevychádza z nich žiadny hlas. Týka sa to mojich básní? *(Heine pokrúti hlavou)* Ste z nich sklamaný? *(Heine pokrúti hlavou)* A vezmete ich pod svoju ochranu? *(Heine prikývne a odíde)* On tu bol, to je úžasné!

IDA Kto?

SISSI Predsa Heine.

IDA Heine? Heinrich Heine, básnik?

SISSI On.

IDA Heine je mŕtvý.

SISSI Proším, objednaj mi ešte pohár mlieka!

IDA Samozrejme, ale potom musíme ísť, je jedna hodina tridsať. *(pozerá sa z okna)* To je zvláštne... toto nábrežie som už niekde videla... vo sne... kráčala som tadiaľ s tebou... a ty si sa náhle začala rozplývať... a vyparila si sa...

SISSI Ako kvapka vody.

IDA *(Franzovi)* Ten muž vybehol spoza stromu. Bežal k nám, skryl sa za ďalší strom, znova vybehol, až kým nebol celkom pri nás. Ešte nás bude zdržiavať, pomyslela som si. Zrazu urobil pohyb, akoby sa potkol a nečakane udrel cisárovnu pästou. *(podá cisárovnej pohár mlieka)*

SISSI Čo vlastne chcel ten človek? Ukrádnúť mi hodinky? Musíme ísť na loď.

IDA *(Franzovi)* Kráčala vedľa mňa svieža a pružná, až na bledosť na líkach. *(Sissi)* Už máme najvyšší čas.

SISSI *(pije mlieko)* Ale no tak, najskôr ochutnaj to vynikajúce mlieko. *(Ida nemôže piť)* Tebe nerobí dobre?

IDA Ďakujem, ale pred cestou nemôžem.

SISSI Kvítnú gaštany, Franz píše, že aj v Schönbrunne sú v plnom kvete. *(zaznie úder zvonu)*

IDA Signál z lode, prvý signál. *(Franzovi)* Len čo sme vstúpili na palubu, klesla na kolena. Dávali sme jej éter, ale už sa neprebrala. Rozopla som jej blúzku... vtedy som pri srdci našla malú trojuholníkovú ranku... kvapku zaschnutej krvi... Ten človek ju prebodol pilníkom. *(Sissi)* Druhý signál, veličenstvo, prosím! *(úder zvonu)* **SISSI** Čo sa to so mnou len stalo?

IDA *(Franzovi)* To boli jej posledné slová. *(tretí signál)* Vôbec som si nevšimla, že ten človek ju prebodol pilníkom. *(Sissi odíde, bije zvon)*

FRANZ Odstrihli ste niečo z jej vlasov, grófka?

IDA Nedokázala som, veličenstvo.

FRANZ Urobili ste dobre.

EPILÓG

*Odbíjanie zvona. Cisár za starým mikrofónom
číta prejav.*

FRANZ Mojim národom! Mňa a môj rod postihla najkrutejšia skúška. Moja pani, ozdoba môjho trónu, verná družka, ktorá bola mojou útechou a oporou v najťažších hodinách môjho života, už nie je medzi nami. Ruka vraha, nástroj šíaleného fanatizmu, ktorého cieľom je zničiť existujúci spoločenský poriadok, sa zdvihla proti najšľachetnejšej zo žien. V pokore sa skláňam pred prozreteľnosťou za veľký dar, za lásku a vernosť miliónov, ktorí mňa aj moju rodinu obklopujú v hodine utrpenia. Modlím sa k Všemohúcemu, aby požehnal a osvietil moje národy, aby našli cestu lásky a svornosti, na ktorej by mohli prospievať a byť šťastné.
Schönbrunn, 16. septembra 1898

KONIEC

*Október 2014 – január 2015, júl – august
2015, marec – apríl 2016*

POUŽITÁ LITERATÚRA

Praschlová-Bichlerová, G.: Císárovná Alžbeta. Bratislava, 1998

Praschlová-Bichlerová, G.: Detstvo v cisárskej rodine. Bratislava, 1999

Praschlová-Bichlerová, G.: Kondiční a dietní program císařovny Sissi, Praha, 2003

Schäfer, Martin: Sissi. Praha, 1993

Irma Thomayerová, Císařovna Alžběta Bavorská (1837 – 1898), bakalárska práca, Západočeská univerzita v Plzni

Grössingová, Sigrid-Maria: Sisi a její rodina. Praha, 2007

Schadová, M.: Císařovna Alžběta a její dcery. Praha, 2006

Schadová, M., Schad, H.: Marie Valérie, Deník nejmilejší dcery císařovna Alžběty Rakouské. Praha, 2007

Wagner, W. J.: Velký ilustrovaný atlas Rakúsko-Uhorska. Bratislava, 2012

Wikipédia

A large hand from the left side of the frame holds a smaller hand from the right side. In the background, a woman in a green t-shirt with the 'PHOENIX' logo is running on a paved path near a body of water. The scene is brightly lit, suggesting a sunny day.

**DOBRÝ PARTNER
MÁ VŠETKÝCH 5P**
a niekedy aj viac

*líder
na slovenskou
trhu*

A large green cross shape with a white center, serving as a background for the company logo.

PHOENIX

Zdravotnícke zásobovanie, a.s.

a PHOENIX company

www.phoenix.sk

NOVÝ PEUGEOT 308 SW

EURÓPSKE AUTO ROKA 2014

BUSINESS

PEUGEOT PAUŠÁL

UŽ OD **129 EUR**/MESAČNE*

* Platí pri dĺžke Peugeot paušálu 48 mesiacov a prvej platbe vo výške 35 %.

PEUGEOT ODPORUČA TOTAL

Kombinovaná spotreba 3,7 – 5,2 l/100 km, emisie CO₂ 95 – 119 g/km.

MAŤ EURÓPSKE AUTO ROKA 2014 NEBOLO NIKDY JEDNODUCHŠIE.

S revolučnou novinkou Peugeot paušál platíte za svoj nový Peugeot 308 SW len 129 eur mesačne a 1 mesiac máte navyše úplne zadarmo!* Teraz vo výbave Business s predĺženou 4-ročnou zárukou a bonusom až 2 290 eur. Viac na www.peugeotpausal.sk.

NOVÝ PEUGEOT 308 SW

SKRYTÝ
POKLAD
SLOVENSKA

Elesko Line

Rubín

Alibernet

Dunaj

Frankovka modrá

Petit merle – Merlot

Pinot noir – Rulandské modré

Rosa

Zweigeltrebe

(Červené vína)

Produkty si môžete zakúpiť
v ELESKO wine park,
Partizánska 2275, Modra.

V prípade záujmu môžete
kontaktovať aj našich
obchodných zástupcov:
tel. č.: +421 911 819 500
e-mailom: obchod@elesko.sk

www.elesko.sk

 ELESKO

Pred 7000 rokmi v čase nedotknutej prírody vznikla Jana. Skrytá v hĺbke 800 metrov, ochraňuje prvotné hodnoty života.

www.jana.sk

2
—
1

Ca²⁰

Mg¹²

Niektoré veci sa oplatí robiť správne

Určené pre osoby staršie ako 18 rokov.
Vychutnávajte zodpovedne. Ďakujeme.

STELLA ARTOIS

www.zipava.sk | 0903 726 529

ZIPAVA

DERNIÉRA V ZIPAVE

STRABAG
TEAMS WORK.

POCIT PRÍRODY,
POHODLIE MESTA

PARTNERI SND V ROKU 2016

Generálny partner

Hlavný partner

Partneri

Partner premiéry

Oficiálna minerálna voda pre SND

Partneri premiér

Mediálni partneri

EUROPAPIER

Doprajte rozlet svojim predstavám s Europapierom – tento bulletin je vytlačený na papieri **GardaMatt Art** od spoločnosti Europapier Slovensko.

YouTube Slovenské národné divadlo

www.snd.sk

Bulletin Činohry Slovenského národného divadla
Vydalo Slovenské národné divadlo, 2016.

Zostavil Peter Kováč
Redakcia Zuzana Barysz
Jazyková redaktorka Zuzana Konečná
Fotografie z kostýmovej skúšky Braňo Konečný
Ilustračné obrázky a fotografie Wikipédia, Danica Pury
Maľba na obálke Jana Farmanová
Grafická úprava Vladimíra Rozložníková
Tlač Róbert Jurových – NIKARA
Cena 4 €